

VIITORUL FRAGMENTAT

AI, ORAȘE-REGIUNI ȘI NOI FORME
DE CIVILIZAȚIE UMANĂ

O ANALIZĂ ISTORICĂ, ANTROPOLOGICĂ, SOCIOLOGICĂ, PSIHOLOGICĂ
ȘI ECONOMICĂ A POSIBILITĂȚILOR CIVILIZAȚIEI ÎN ERA INTELIGENȚEI ARTIFICIALE

EDIȚIE 2026 • REVIZUITĂ ȘI EXTINSĂ

VIITORUL FRAGMENTAT

AI, orașe-regiuni și noi forme de civilizație umană

EDIȚIE DE CERCETARE • 2026

Volum prospectiv bazat pe istorie comparată, antropologie, sociologie, psihologia statutului, economie politică și cercetarea actuală despre inteligența artificială. Scenariile sunt ipoteze argumentate, nu predicții. Gradele de probabilitate exprimate în text sunt judecăți comparative. Citările complete și sursele online se află în bibliografie.

Coperta a fost generată și compusă special pentru această ediție. Document finalizat la 9 august 2026.

Ediție independentă de cercetare

Copyright © [2026] Axiologic Research

All rights reserved.

KDP publishing rights held by Outfinity SRL (Iași, Romania).

Available for free on Axiologic website (www.axiologic.net).

Author's Note

This work was created under the umbrella of Axiologic Research as part of two interconnected research programs, one dedicated to Artificial Intelligence and the other to Outfinitism, both led by Sînică Alboaie. To explore the details of how these two programs intersect and build upon each other, we invite readers to visit the Outfinity Venture Studio page at www.outfinity.ch.

While Artificial Intelligence language models were used to assist with text generation, the foundational philosophy, thematic structure, and analytical approach derive exclusively from the author's decades of dedicated study of social phenomena, social technologies, and genuine hard technologies resulting from various European and self funded research projects. Recently, within the Achilles research project, we have been deeply studying AI generated literature and its automated verification using neuro symbolic approaches; all the free books made available to the public are part of the suite of works we use to test our latest technologies.

CUPRINS

Notă metodologică

Prefață — O lume cu multe centre sau un singur sistem de operare?

Capitolul 1 — Harta viitorurilor posibile: de la federație la Dark Enlightenment

Capitolul 2 — Tehnologia schimbă dimensiunea politicului

Capitolul 3 — Lecții fără profeții: civilizațiile dintre centru și margini

Capitolul 4 — Europa fragmentată, China unificată și capcana analogiei convenabile

Capitolul 5 — Raritatea nu moare: își schimbă adresa

Capitolul 6 — De la statul extractiv la statul de infrastructură

Capitolul 7 — De ce au existat elitele și ce elite mai au sens

Capitolul 8 — Cei care vor să conducă lumea

Capitolul 9 — Mașinile de sens: religie, națiune și identitate după centralitatea muncii

CUPRINS — CONTINUARE

Capitolul 10 — Imperiul computațional

Capitolul 11 — Dark Enlightenment: neoreacțiunea, orașul-CEO și politica exit-ului

Capitolul 12 — Națiunea augmentată, blocurile civilizaționale și democrația socială automatizată

Capitolul 13 — Orașul-regiune și federația policentrică

Capitolul 14 — Cosmolocalismul: cunoaștere globală, materie locală

Capitolul 15 — Partea întunecată a fragmentării

Capitolul 16 — Curente politice ale prezentului: ce poate câștiga și în ce combinație

Capitolul 17 — Nouă istorii ale secolului XXI

Capitolul 18 — Constituția rezilienței

Concluzie — Mai multe centre de lume

Bibliografie selectivă

NOTĂ METODOLOGICĂ

Această carte este o investigație prospectivă, nu o profeție. Ea pornește de la indicii observabile în 2026 — accelerarea capacităților inteligenței artificiale, concentrarea infrastructurii de calcul, reconfigurarea muncii, intensificarea rivalității geopolitice, slăbirea unor democrații, renașterea ideilor de suveranitate tehnologică și interesul pentru forme locale sau private de guvernare — și construiește mai multe istorii posibile. Fiecare istorie este tratată ca o combinație de mecanisme, nu ca o destinație inevitabilă.

În paginile următoare, analogiile istorice sunt folosite ca instrumente de gândire. Ele nu demonstrează că viitorul va repeta trecutul. Atena nu este un prototip pentru Barcelona, cantoanele elvețiene nu sunt microservicii politice, iar Europa medievală nu este o schiță timpurie a unei rețele de orașe augmentate de AI. O analogie este utilă când izolează o relație — de pildă, legătura dintre competiția jurisdicțională și refugiul oferit ideilor disidente — și devine înșelătoare când transferă fără justificare instituții, valori sau condiții materiale dintr-o epocă în alta. De aceea, fiecare paralelism important este însoțit de limitele sale.

Cartea utilizează cercetări din istorie comparată, antropologie politică, sociologie, psihologia statului, economie politică, studii urbane, teoria federalismului, guvernanța bunurilor comune și literatura recentă despre AI. Unele teze sunt bine susținute empiric. Altele sunt extrapolări rezonabile, iar câteva sunt speculații deliberate. Gradul de certitudine este indicat în text. Sursele recente sunt citate în forma autor–an, iar lucrările folosite apar în bibliografie. Când sunt evaluate șansele unor curente politice, termenii „ridică”, „medie” și „scăzută” exprimă judecăți comparative, nu probabilități măsurate.

Prin „fragmentare controlată” înțeleg o devoluție reală a puterii către orașe, regiuni și comunități funcționale, în interiorul unor state sau federații care continuă să garanteze drepturi fundamentale, securitate, solidaritate fiscală și interoperabilitate. Fragmentarea controlată nu este separatism și nu presupune dizolvarea statelor. Este o arhitectură în care nivelurile superioare păstrează problemele care cer scară, iar nivelurile inferioare primesc autoritatea și infrastructura necesare pentru a decide ceea ce pot înțelege și administra mai bine.

Prin „cosmolocalism” înțeleg circulația globală a cunoașterii, a software-ului și a designurilor ca resurse comune sau interoperabile, combinată cu producție, adaptare și guvernare locală. Formula sa clasică este „design global, manufacture local”, dar cartea o tratează mai larg: globalizarea informației non-rivale, localizarea unei părți din economia materială și distribuirea capacității de decizie [Kostakis și Seitanidis, 2026; COSMOLOCALISM, 2024].

Prin „imperiu computațional” înțeleg o ordine în care infrastructura cognitivă, administrativă și economică este suficient de concentrată încât un centru public, privat sau hibrid să poată coordona și condiționa viața socială la o scară fără precedent. Un asemenea imperiu poate fi eficient, redistributiv și chiar bine intenționat. Pericolul său nu depinde de prezența unui tiran, ci de reducerea posibilității de corecție atunci când centrul greșește sau este capturat.

Prin „dark alignment instituțional” înțeleg o aliniere funcțională a sistemelor AI cu supraviețuirea, expansiunea sau obiectivele instituțiilor care le controlează, fără o aliniere echivalentă cu autonomia, pluralismul și demnitatea persoanelor. Formula nu este un termen consacrat al literaturii tehnice de AI alignment și nu afirmă că modelele ar avea intenții politice proprii. Ea descrie o situație de principal-agent și selecție organizațională: sistemele care optimizează mai bine indicatorii centrului sunt păstrate și extinse, chiar dacă efectele lor secundare restrâng libertatea sau diversitatea. Fenomenul poate apărea într-un stat autoritar, într-o democrație, într-o corporație sau într-o federație localistă; nu este proprietatea unei ideologii.

Revizia din 2026 introduce o regulă de lectură suplimentară. Cartea separă patru tipuri de afirmații care sunt ușor de confundat: observația empirică despre prezent, analogia istorică, extrapolarea de scenariu și judecata normativă. Faptul că o instituție a funcționat într-un anumit context nu dovedește că trebuie copiată. Faptul că un scenariu este plauzibil nu îl face dezirabil. Faptul că o idee politică formulează un diagnostic interesant nu validează remediul pe care îl propune. În special, discuția despre Dark Enlightenment, neocameralism, network states, autoritarism digital și orașe private este analitică. Unele dintre aceste tradiții se suprapun în critica birocrăției sau în interesul pentru fragmentare, dar au premise normative incompatibile.

„Fragmentarea” este termenul cel mai expus unei interpretări greșite. În această carte el nu desemnează separarea etnică, purificarea culturală, destrămarea obligatorie a statelor, abolirea solidarității sau dreptul comunităților locale de a suspenda libertăți fundamentale. Ipoteza favorizată prudent este instituțională: mai multe centre reale de decizie, cu competențe și venituri proprii, în interiorul unor

niveluri superioare care garantează cetățenia, drepturile, apărarea, redistribuția și gestionarea externalităților. Un oraș-regiune autonom nu trebuie confundat cu un oraș proprietate privată, iar o federație policentrică nu este un patchwork de suverani contractuali.

Nici „cosmolocalismul” nu înseamnă autarhie. O economie care încearcă să producă local orice cip, medicament, utilaj și idee ar pierde tocmai avantajele specializării și cooperării care au făcut posibilă civilizația tehnologică. Ipoteza cosmolocală este selectivă: cunoaștere și standarde circulând cât mai larg, producție locală acolo unde modularitatea și reziliența o justifică, lanțuri globale acolo unde scara este esențială și rezerve sau capacități redundante pentru bunurile a căror întrerupere ar produce colaps. Criteriul nu este puritatea locală, ci capacitatea de a continua sub șoc.

Termenul „elite” este folosit sociologic, nu ca laudă morală. Orice societate complexă produce persoane și organizații cu acces disproporționat la capital, prestigiu, informație sau decizie. A spune că elitele au îndeplinit funcții istorice de coordonare nu înseamnă că privilegiile lor au fost juste și nici că aceleași grupuri trebuie conservate. Formula „nobilime revocabilă” este deliberat metaforică: nu propune aristocrație, titluri ereditare sau o clasă juridică superioară. Ea formulează contrariul eredității: privilegiul asociat unei funcții trebuie să expire când funcția, performanța sau răspunderea dispar.

Capitolele despre psihologia puterii nu diagnostichează persoane publice și nu transformă constructe precum Dark Triad în explicații totale ale politicii. Trăsăturile de personalitate sunt variabile statistice, măsurate imperfect și dependente de context. Instituțiile selectează comportamente, iar comportamentele transformă instituțiile. Cartea este interesată mai ales de această buclă: ce tip de sistem recompensează dominarea, ce tip recompensează prestigiul și serviciul, și cum poate AI reduce costul de scalare pentru ambele.

Comparațiile dintre China, Europa, Roma, India, orașele grecești, lumea islamică, Elveția sau republicile comerciale sunt analogii limitate. „Europa fragmentată a inovatorilor” și „China unificată a birocrăției” sunt caricaturi dacă sunt folosite ca explicații unice. Geografia, demografia, războiul, energia, instituțiile, colonizarea, circulația cunoașterii și accidente istorice contează simultan. Cartea folosește aceste cazuri pentru a identifica mecanisme — exit, standardizare, competiție, mobilizare, captură, solidaritate — și marchează explicit locurile unde mecanismul nu se transferă.

În sfârșit, criteriul de „supraviețuire a civilizației tehnologice” nu privilegiază simpla continuare a producției sau a puterii. O civilizație poate fi tehnic stabilă și uman dezastruoasă. Reziliența folosită aici include continuitatea infrastructurii, capacitatea de corectare a erorilor, pluralismul epistemic, legitimitatea, posibilitatea de contestare, protejarea persoanei și menținerea cooperării între generații și teritorii. Aceste valori pot intra în conflict; tocmai conflictul lor face necesară analiza scenariilor.

PREFEȚĂ

O LUME CU MULTE CENTRE SAU UN SINGUR SISTEM DE OPERARE?

Timpe de milenii, puterea politică a urmărit tehnologia coordonării. Scribul a făcut posibil impozitul regulat. Drumul a extins raza armatei. Moneda a permis acumularea și plata. Tiparul a ajutat atât Reforma, cât și statul național. Telegraful a apropiat capitala de provincie. Radioul și televiziunea au construit publicuri naționale, dar au oferit și dictatorilor o voce simultană în milioane de case. Internetul a promis descentralizare și a produs, alături de ea, platforme globale cu o capacitate de observare pe care multe state nu o avuseseră niciodată.

Inteligența artificială poate continua această ambivalență la o intensitate mai mare. Ea poate face o administrație locală competentă fără mii de specialiști, poate traduce legislația, poate simula bugete, poate compara politici și poate transforma un oraș mediu într-un laborator instituțional. Dar poate oferi și centrului un aparat administrativ care nu doarme, nu uită, personalizează propaganda, detectează devierea și transformă fiecare interacțiune într-o ocazie de clasificare. Aceeași tehnologie reduce costul autonomiei și costul controlului.

De aici pornește întrebarea centrală a cărții: într-o lume în care inteligența devine mai ieftină, ce scară politică va mai fi justificată? Răspunsul comod este că statele vor rămâne, dar vor folosi instrumente mai bune. Probabil că, în sens juridic, acesta este scenariul de bază. Statele au armate, sisteme fiscale, identități, infrastructuri și inerții istorice pe care un nou software nu le dizolvă. Totuși, continuitatea instituțională poate ascunde o mutație profundă. Statul poate rămâne pe hartă, în timp ce o parte din suveranitate se mută în platforme, în regiuni bogate, în rețele energetice, în furnizori de cloud sau în consorții care controlează modelele de frontieră.

Ipoteza favorizată prudent aici este că o civilizație tehnologică robustă va avea nevoie de mai multe centre reale de decizie, conectate prin reguli comune. Nu pentru că unitățile mici sunt moral superioare, ci pentru că incertitudinea crește valoarea diversității instituționale. Când nu știm ce formă economică va produce AI, alegerea unui singur model pentru toți devine o miză disproporționată. O federație policentrică permite încercări diferite, observarea rezultatelor și corectarea erorilor fără a transforma fiecare experiment într-un destin continental.

Această preferință nu este o concluzie prestabilită. Istoria oferă suficiente motive să ne temem de fragmentare. Orașele-stat grecești au creat filosofie și războaie aproape permanente. Italia comunală a produs comerț, artă și oligarhii violente. Sfântul Imperiu Roman a protejat pluralismul, dar a avut dificultăți cronice de coordonare. Fragmentarea Indiei a fost exploatată de puteri comerciale și imperiale. Prăbușirea federațiilor moderne poate elibera comunități, dar poate deschide și epurări, războaie și economii mafioate. Unitățile mici nu anulează dominația; uneori o fac mai personală.

Centralizarea are, la rândul ei, un dosar istoric ambivalent. China imperială a creat standardizare, infrastructură, continuitate administrativă și o cultură politică remarcabil de durabilă. Roma a legat regiuni vaste prin drept și drumuri. Statele moderne au construit sănătate publică, educație de masă și asigurări sociale imposibile pentru multe comunități locale. Dar centrele puternice au putut transforma erori doctrinare, foamete administrată, război total și persecuție în evenimente de scară continentală. Capacitatea care rezolvă probleme mari poate produce și dezastre mari.

AI intensifică acest compromis. Dacă devine o tehnologie generală comparabilă cu electricitatea sau motorul, ea va crește productivitatea unor instituții și va distruge avantajele altora. Expunerea ocupațională este deja largă, deși expunerea nu înseamnă automat înlocuire; Organizația Internațională a Muncii estimează că aproximativ un sfert dintre lucrătorii lumii se află în ocupații cu un anumit grad de expunere la AI generativ [ILO, 2025]. Fondul Monetar Internațional avertizează că distribuția câștigurilor depinde puternic de proprietatea capitalului și că o reducere posibilă a inegalității salariale poate coexista cu o creștere a inegalității de avere [Rockall, Tavares și Pizzinelli, 2025]. În același timp, infrastructura rămâne concentrată: industria a produs peste nouăzeci la sută dintre modelele de frontieră notabile în 2025, potrivit AI Index 2026 [Stanford HAI, 2026].

Prin urmare, nu intrăm simplu într-o lume a abundenței. Intrăm într-o lume în care raritatea își schimbă adresa. Expertiza codificabilă poate deveni abundentă, în timp ce energia, cipurile, terenul, încrederea, statutul, legitimitatea și dreptul de a stabili regulile devin mai valoroase. Sistemul extractiv actual nu dispare pentru că unele bunuri se ieftinesc. El poate pierde justificarea bazată pe raritatea competenței și se poate reorganiza în jurul controlului asupra infrastructurii și accesului. O rentă asupra muncii umane poate fi înlocuită de o rentă asupra agenților, datelor, energiei sau identității digitale.

Aceasta este și problema elitelor. Elitele au fost rareori doar paraziți. Ele au concentrat surplus, au coordonat apărarea, au păstrat cunoaștere, au construit proiecte pe termen lung și au oferit simboluri comune. În același timp, aproape toate elitele au încercat să transforme o funcție temporară într-un privilegiu ereditar sau auto-reproducător. AI poate reduce raritatea competenței care justifică anumite poziții, fără a reduce dorința de statut a celor care le ocupă. Rezultatul poate fi o elită mai responsabilă și mai ușor de evaluat sau, dimpotrivă, o elită care compensează pierderea legitimității prin supraveghere și control.

Cartea urmărește această bifurcație din mai multe unghiuri. Antropologul întreabă ce forme de apartenență, ritual și prestigiu vor înlocui rolurile furnizate de muncă, religie și națiune. Sociologul urmărește clasele, instituțiile și mecanismele prin care puterea se reproduce. Psihologul examinează selecția liderilor, competiția pentru statut și diferența dintre prestigiu și dominație. Economistul întreabă ce rămâne rar, cine deține activele și cum se finanțează bunurile publice. Istoricul refuză atât optimismul tehnologic, cât și fatalismul, pentru că știe că aceeași invenție poate fi absorbită de instituții foarte diferite.

Rezultatul nu este o singură poveste despre viitor. Este un caleidoscop: imperii computaționale binevoitoare sau coercitive, social-democrații naționale augmentate, blocuri tehnologice rivale, platforme aproape suverane, orașe private, federații de regiuni, renașteri cosmocale, fragmentări violente și hibrizi greu de numit. Unele vor coexista. Viitorul nu are obligația de a alege o singură ideologie.

Totuși, o judecată normativă traversează cartea. Când distribuția rezultatelor este largă, instituțiile trebuie proiectate pentru corectabilitate. Puterea trebuie să fie suficient de concentrată pentru a gestiona riscurile planetare și suficient de distribuită pentru ca nicio eroare, ideologie sau personalitate să nu poată închide toate ieșirile. Această combinație — autonomie locală reală, drepturi garantate la nivel superior, infrastructură interoperabilă, proprietate mai distribuită și commons globale — este numită aici civilizație-arhipelag.

Civilizația-arhipelag nu promite pace permanentă sau egalitate automată. Ea promite ceva mai modest și poate mai important: existența mai multor locuri din care societatea poate reîncepe atunci când un centru greșeste.

CAPITOLUL 1

HARTA VIITORURILOR POSIBILE: DE LA FEDERAȚIE LA DARK ENLIGHTENMENT

Problema politică fundamentală a epocii AI nu este dacă mașinile vor deveni mai inteligente decât oamenii. Este cine va putea transforma inteligența lor în putere stabilă și la ce scară. O tehnologie poate fi răspândită în milioane de dispozitive și totuși controlată de câteva companii. Un stat poate rămâne formal suveran și totuși să depindă de infrastructuri cognitive pe care nu le poate inspecta. Un oraș poate avea competențe legale modeste, dar poate deveni mai capabil decât ministerele naționale dacă își organizează bine datele, energia, capitalul și agenții software. De aceea, viitorul politic nu poate fi dedus din performanța modelelor. El depinde de proprietate, energie, instituții, geografie, cultură și de modul în care societățile răspund la pierderea unor roluri vechi.

În 2026, semnalele nu indică o singură direcție. Capacitățile AI cresc, utilizarea se extinde, iar costul unor servicii cognitive scade. În același timp, dezvoltarea modelelor de frontieră rămâne dominată de industrie, infrastructura de calcul este concentrată, iar necesarul energetic al centrelor de date crește rapid [Stanford HAI, 2026; IEA, 2026]. Statele vorbesc tot mai des despre „AI suveran”, nu doar despre inovare. Uniunea Europeană își leagă strategia digitală de autonomie, drepturi și competitivitate; China integrează AI în strategia industrială și de stat; Statele Unite privilegiază, în diferite combinații politice, dinamismul companiilor și securitatea națională; state din Golf, India și alte puteri medii investesc în infrastructuri proprii. Ordinea digitală se fragmentează deja în blocuri tehnologice [Weymouth, 2025; Fratini et al., 2026].

Acest proces favorizează aparent statele mari. Modelele avansate cer capital, energie, semiconductoare, date și personal. Apărarea, politica externă și gestionarea riscurilor de frontieră necesită coordonare. Un oraș nu poate singur negocia standarde globale pentru sisteme capabile să automatizeze atacuri cibernetice sau cercetare biologică. Raportul internațional privind siguranța AI din 2026 subliniază atât progresul capacităților, cât și limitele actuale ale mecanismelor tehnice și instituționale de control [International AI Safety Report, 2026]. Din această perspectivă, viitorul pare să aparțină blocurilor continentale și statelor capabile să mobilizeze resurse masive.

Dar aceeași tehnologie poate reduce costurile care au justificat centralizarea internă. O regiune nu mai are nevoie să reproducă întreaga expertiză a unui minister dacă poate utiliza modele specializate, simulări și servicii comune. Un oraș poate administra achiziții, urbanism, sănătate preventivă, traducere, educație personalizată și analiză juridică cu echipe mai mici. Inteligența administrativă devine modulară. Așa cum cloud-ul a permis firmelor mici să folosească infrastructuri cândva rezervate corporațiilor, AI poate permite comunităților politice mai mici să folosească competențe cândva rezervate capitalelor.

Aceste două efecte nu se anulează. Ele pot produce o structură cu centre puternice în exterior și autonomie mai mare în interior: federații capabile să apere, să redistribuie și să reglementeze infrastructura critică, dar compuse din orașe-regiuni care experimentează cu modele economice și sociale diferite. Modelul elvețian este relevant nu pentru că ar putea fi copiat mecanic, ci pentru că arată că suveranitatea poate fi stratificată. Confederația, cantoanele și comunele exercită puteri reale, iar autonomia locală coexistă cu solidaritate, piață comună și apărare [Swiss Federal Department of Foreign Affairs, 2026]. AI ar putea extinde această logică, nu prin dispariția statului, ci prin schimbarea rolului său din administrator universal în garant al interoperabilității și al limitelor comune.

În ediția revizuită, Dark Enlightenment este tratat separat de simpla existență a orașelor private sau a network states. Separarea este importantă. O jurisdicție experimentală poate rămâne democratică și constituțională; o comunitate digitală poate fi voluntară fără a respinge egalitatea juridică; un oraș administrat prin contracte poate funcționa în interiorul unui stat de drept. Neoreacțiunea, în formele asociate lui Curtis Yarvin și Nick Land, adaugă teze mai tari: neîncredere structurală în democrație, preferință pentru suveranitate concentrată, analogia statului cu firma și, în unele versiuni, anti-egalitarism explicit. Aceste premise schimbă natura scenariului [Yarvin, 2007; Yarvin, 2008; Smith și Burrows, 2021].

Această distincție evită două erori simetrice. Prima este să numim orice descentralizare „Dark Enlightenment”, ceea ce face imposibilă analiza federalismului, subsidiarității și guvernantei policentrice fără vinovăție prin asociere. A doua este să reducem Dark Enlightenment la un simplu brand provocator pentru eficiență administrativă, ignorând critica sa de fond a democrației și egalității politice. Cartea va păstra separat axa scărilor — mic versus mare — de axa regimului — democratic, constituțional, oligarhic, proprietar sau autocratic. O unitate mică poate fi tiranică; un stat mare poate fi liberal; fragmentarea nu decide singură regimul.

Pentru perspectivă, Dark Enlightenment este interesant nu fiindcă ar avea probabilitatea cea mai mare de a deveni doctrină oficială, ci fiindcă oferă o formă intelectual articulată unei tentații recurente: dacă tehnologia face managementul foarte performant, de ce să mai suportăm negocierea politică? Același argument a apărut sub alte forme în imperii, în administrații coloniale, în corporatism, în planificarea tehnocratică și în visul „despotului luminat”. AI îi dă o nouă forță deoarece promite măsurare, predicție și executare la o scară pe care vechii autocrați nu o aveau. Dar capacitatea de a optimiza nu rezolvă întrebarea cine stabilește funcția de optimizare.

De aceea, harta viitorurilor trebuie citită pe două axe suplimentare: concentrarea infrastructurii și corectabilitatea puterii. O federație poate fi fragmentată juridic dar monoculturală tehnic dacă toate regiunile depind de același model. Un stat centralizat poate păstra corectabilitate dacă instanțele, presa, opoziția, universitățile și administrațiile locale au capacități independente. Cea mai periculoasă configurație nu este neapărat cea mai mare unitate, ci combinația dintre infrastructură cognitivă monopolizată, cost mare de exit, control slab și imposibilitatea contestării.

Această corecție este importantă și pentru teza cărții. Preferința moderată pentru policentrism nu provine din credința că „mic este frumos”. Provine din teoria opțiunilor sub incertitudine: când nu știm ce instituții vor funcționa într-o economie transformată de AI, mai multe experimente reversibile pot avea valoare. Dacă însă externalitățile sunt globale, dacă unitățile locale se pot înarma sau dacă drepturile devin negociabile, fragmentarea reduce, nu crește, reziliența. Arhipelagul este atractiv numai dacă insulele nu pot arunca în aer oceanul comun.

Pentru a vedea de ce această arhitectură devine plauzibilă trebuie să pornim de la raritate. O mare parte din ordinea economică modernă presupune că expertiza umană este costisitoare, că organizațiile trebuie să adune oameni specializați și că accesul la informație oferă avantaj. AI comprimă aceste rarități, dar nu le elimină pe toate. Energia rămâne fizică. Producția de cipuri avansate rămâne concentrată. Terenul într-un loc dorit nu poate fi copiat. Încrederea într-o instituție nu poate fi generată la comandă. Statutul este pozițional: dacă toți primesc o medalie, medalia își pierde funcția. Atenția umană rămâne limitată chiar într-un ocean de conținut. Iar legitimitatea — acceptarea dreptului cuiva de a decide pentru alții — poate deveni mai rară pe măsură ce diferența de competență se reduce.

Prin urmare, sintagma „post-scarcity” descrie cel mult o transformare parțială. O economie foarte automatizată poate produce abundență de software, consiliere, design, educație și divertisment, dar poate concentra puterea în activele care fac această abundență posibilă. Fondul Monetar Internațional arată că AI poate reduce unele diferențe salariale și simultan crește inegalitatea de avere, deoarece persoanele care dețin capitalul și sunt complementare cu tehnologia captează o parte disproporționată din câștiguri [Rockall, Tavares și Pizzinelli, 2025]. Dacă munca pierde pondere în venit, contractul fiscal al statului modern se slăbește. Taxarea salariilor și consumului nu mai este suficientă, iar distribuția devine o problemă de proprietate asupra capitalului automatizat.

Aici apar mai multe regimuri economice posibile. Statul național poate taxa rentele AI și finanța venituri sau servicii universale. Poate deține direct infrastructură sau participa prin fonduri suverane. Orașele pot crea cooperative energetice, fonduri civice și modele locale de proprietate asupra datelor. Companiile pot oferi servicii aproape gratuite în schimbul dependenței și al datelor. Comunitățile cosmoloale pot distribui global proiecte și software, producând local bunurile care pot fi fabricate descentralizat. Niciuna dintre aceste soluții nu este completă. Venitul de bază distribuie putere de cumpărare, dar nu neapărat proprietate. Serviciile universale reduc insecuritatea, dar pot crește dependența de administrație. Capitalul universal distribuie active, dar este dificil de proiectat și poate fi erodat de risc. Commons-urile reduc monopolul asupra cunoașterii, dar nu rezolvă automat finanțarea infrastructurii grele.

Unele componente extractive ale ordinii economice actuale pot pierde o parte din justificarea lor funcțională fără ca piața, capitalul privat sau statul fiscal să devină inutile. Capitalul este justificat prin mai multe funcții — asumarea riscului, coordonarea producției, descoperirea prețurilor, disciplinarea investiției — iar instituțiile publice prin bunuri comune, drepturi, stabilizare și redistribuție. Dacă agenții AI ieftinesc o parte din coordonare și expertiză, nu rezultă că proprietatea sau profitul devin ilegite. Rezultă doar că rentele trebuie separate mai atent de contribuțiile reale și că noile gâturi de sticlă — modele, cipuri, energie, date, identitate, distribuție — pot deveni surse de extracție mai importante decât vechile avantaje informaționale.

Această schimbare face problema elitelor mai acută. Elitele istorice au îndeplinit funcții reale. Au mobilizat surplus pentru irigații, război, temple, drumuri și știință. Au păstrat tradiții juridice, au negociat între grupuri și au suportat, uneori, riscuri pe care instituțiile difuze nu le puteau asuma. Teoriile clasice ale elitelor, de la Mosca la Pareto și Michels, au insistat că minoritățile organizate tind să conducă majorități mai puțin coordonate. Chiar și democrațiile produc elite politice, administrative, economice și culturale. Problema nu este existența lor, ci raportul dintre privilegiu, funcție și revocabilitate.

AI poate eroda funcția cognitivă a unor elite înainte de a eroda poziția lor socială. Un manager, consultant, jurist sau administrator nu mai poate justifica aceeași autoritate doar prin acces la informație și capacitate de sinteză. În schimb, devin rare alte calități: asumarea responsabilității, judecata morală sub incertitudine, capacitatea de a construi încredere, disponibilitatea de a suporta consecințe și abilitatea de a coordona oameni care nu împărtășesc aceeași viziune. Elita viitorului care are sens nu este cea care știe ceea ce modelul știe mai bine, ci cea care își leagă privilegiul de o obligație verificabilă și acceptă să piardă puterea când nu mai livrează.

Aceasta poate fi descrisă ca o nobilime revocabilă. Termenul nu propune titluri ereditare. El exprimă ideea că privilegiul este un avans acordat pentru o funcție socială, nu o dovadă a valorii morale intrinseci. Accesul la resurse, reputație și decizie ar trebui să fie proporțional cu răspunderea, transparent și retractabil. Unitățile politice mai mici pot face relația dintre decizie și rezultat mai vizibilă. Dar ele pot produce și nepotism, clanuri și capture locale. De aceea, revocabilitatea cere instituții superioare de apel, presă liberă, audit și mobilitate.

Problema nu este doar instituțională. Este psihologică. Oamenii urcă în ierarhii prin cel puțin două căi larg studiate: prestigiu și dominație. Prestigiul apare când grupul acordă influență unei persoane pentru competență și contribuție; dominația apare când influența este obținută prin intimidare, controlul recompenselor și capacitatea de pedeapsă [Henrich și Gil-White, 2001; Cheng et al., 2013]. Societățile combină cele două căi. În perioade stabile, instituțiile pot favoriza prestigiul. În crize, incertitudinea și polarizarea pot mări cererea pentru lideri dominatori, iar trăsăturile narcisice, machiavelice sau psihopatică pot deveni avantaje electorale și organizaționale. Cercetarea comparativă sugerează asocieri între profiluri întunecate ale liderilor și polarizare, precum și scoruri mai ridicate pentru asemenea trăsături în rândul autocraților față de liderii neautocrați [Nai și Toros, 2020; Nai și Maier, 2024]. Aceste rezultate sunt probabilistice și nu permit diagnosticarea persoanelor de la distanță, dar indică un mecanism de selecție.

Religia, politica, armata și marile organizații au oferit istoric canale pentru personalități cu ambiție neobișnuită. Ele au controlat asemenea persoane și le-au oferit roluri. Un ordin religios putea transforma dorința de prestigiu în disciplină și serviciu; o aristocrație militară putea lega onoarea de apărare; un partid putea canaliza competiția în proceduri. Aceste instituții au produs și abuzuri, dar au funcționat ca tehnologii de integrare a temperamentelor extreme. Dacă AI reduce numărul rolurilor prestigioase bazate pe competență și dacă munca își pierde centralitatea, societatea trebuie să inventeze alte arene în care ambiția să poată câștiga statut fără a cucerii întregul sistem.

Fragmentarea controlată poate reduce premiul pentru captura politică. Într-o piramidă unică, cucerirea vârfului oferă control asupra unui teritoriu vast. Într-o ordine policentrică, puterea este împărțită, iar succesul într-o jurisdicție nu oferă automat control asupra tuturor celorlalte. Aceasta este o apărare psihologică, nu doar administrativă. Totuși, comunitățile mici pot fi capturate de lideri carismatici, secte sau familii dominante. Libertatea de ieșire ajută, dar nu este suficientă: oamenii săraci, copiii, persoanele dependente și minoritățile nu pot pleca ușor. Vocea, drepturile și instanțele externe rămân indispensabile.

Pe acest fundal se conturează opt familii de viitor. Ele nu sunt reciproc exclusive. O lume reală poate combina un stat social național, platforme private, regiuni autonome și reguli globale de siguranță AI.

OPT FAMILII DE VIITOR

Traectorie	Mecanism dominant, avantaj și risc
Imperiul computațional	Integrare publică sau public–privată; coordonare mare, dar punct unic de eșec.
Platforma suverană	Servicii, identitate și agenți prin ecosisteme private; comoditate, dar dependență contractuală.
Statul-națiune augmentat	AI în administrație și politică industrială; continuitate instituțională, cu risc de supraveghere.
Dark Enlightenment / neocameralism	Suveranitate concentrată, stat-CEO și concurență între jurisdicții; responsabilitate executivă clară, dar risc structural pentru voce, egalitate și drepturi.
Techno-blocurile	Suveranitate prin alianțe și lanțuri proprii; reziliență externă, fragmentare globală.

Traectorie	Mecanism dominant, avantaj și risc
Jurisdicții private / network states	Comunități contractuale, zone speciale și exit; experiment rapid, dar risc de selecție socială și captură proprietară.
Federația policentrică	Orașe-regiuni autonome sub drepturi, apărare și solidaritate comune.
Cosmolocalismul	Cunoaștere globală și producție locală; reziliență, dar limite de scară.
Fragmentarea necontrolată	Slăbirea statului și apariția enclavelor; adaptare locală, conflict și inegalitate.

Prima familie este imperiul computațional. Un centru — stat, partid, alianță sau infrastructură public–privată — folosește AI pentru a coordona economia, serviciile, securitatea și informația. Varianta binevoitoare poate reduce corupția, anticipa epidemii, optimiza energia și distribui bunuri cu o eficiență imposibilă astăzi. Varianta coercitivă poate transforma fiecare serviciu într-un instrument de conformare. Diferența nu stă doar în intenția liderilor, ci în dreptul de contestare, pluralismul infrastructurii și posibilitatea de a refuza.

Imperiul computațional are șanse medii la scară regională și scăzute ca guvern mondial unificat. Rivalitățile geopolitice, limbile, culturile și interesele economice fac improbabilă o singură autoritate planetară în viitorul apropiat. Dar blocuri tehnologice mari, fiecare cu standarde, cloud, cipuri, modele și reguli proprii, sunt deja în formare. Acestea pot funcționa ca imperii fără împărat: ecosisteme din care ieșirea devine costisitoare.

A doua familie este capitalismul platformelor suverane. Companii sau consorții oferă identitate, plăți, educație, sănătate, securitate cibernetică și agenți personali. Statul rămâne formal, dar cetățenii interacționează zilnic cu platforma. Drepturile riscă să fie traduse în termeni de serviciu. Scenariul este plauzibil ca strat al oricărei ordini, deoarece platformele au deja scară, capital și relații cu utilizatorii. Este mai puțin plauzibil ca ele să înlocuiască complet statele, fiindcă nu pot furniza legitim toate bunurile coercitive și redistributive fără a deveni ele însele state.

A treia familie este statul-națiune augmentat. Guvernele taxează rentele tehnologice, oferă servicii universale, investesc în infrastructură și folosesc AI pentru administrație. Aceasta este traiectoria cu cea mai mare continuitate și, probabil, scenariul dominant în următoarele două decenii. Poate lua formă social-democrată, național-conservatoare, liberal-tehnocratică sau autoritară. AI nu dizolvă ideologia statului; îi mărește capacitatea. Riscul este ca eficiența să legitimizeze o supraveghere greu de reversat.

A patra familie este lumea blocurilor civilizaționale. Statele se grupează în ecosisteme tehnologice rivale, cu lanțuri de aprovizionare, monede digitale, standarde și modele diferite. Suveranitatea digitală devine echivalentul industrializării din secolul al XIX-lea. Această direcție are șanse ridicate, deoarece securitatea națională, semiconductoarele și dependența de cloud sunt deja tratate geopolitic. Poate crește reziliența internă a blocurilor, dar reduce interoperabilitatea globală și intensifică riscul ca standardele AI să devină arme comerciale.

A cincea familie este patchwork-ul privat sau neoreacționar. Orașe și teritorii sunt conduse ca entități proprietare, cu management concentrat și concurență pentru rezidenți. Ideile asociate Dark Enlightenment și „network state” pornesc de la critica responsabilității difuze și de la speranța că exit-ul disciplinează conducătorii. Ele identifică o problemă reală: instituțiile foarte mari pot deveni opace și greu de corectat. Dar soluția lor subestimează asimetria dintre proprietar și rezident. Când locuința, munca, identitatea și serviciile depind de aceeași entitate, plecarea nu mai este o libertate comparabilă cu schimbarea unui furnizor. Patchwork-ul are șanse scăzute ca ordine globală, dar medii ca rețea de enclave, zone speciale și orașe private.

A șasea familie este federația policentrică a orașelor-regiuni. Statele sau uniunile păstrează apărarea, drepturile, redistribuția și infrastructurile comune, în timp ce orașele și regiunile primesc autonomie fiscală și normativă reală. AI reduce costurile capacității locale, iar interoperabilitatea permite mobilitate. Acest scenariu are șanse medii, mai ales în federații existente, în Uniunea Europeană și în zone urbane cu identitate și capacitate administrativă. Obstacolele sunt opoziția capitalurilor, inegalitatea teritorială și teama de separatism.

A șaptea familie este cosmopolitanismul. Cunoașterea, software-ul și designurile circulă global, iar o parte din producția materială, energia, hrana și serviciile sunt organizate local. Commons-urile digitale, cooperativele și fabricarea distribuită reduc dependența de lanțuri fragile. Cercetarea actuală oferă exemple și o teorie tot mai clară, dar recunoaște că baza empirică rămâne limitată și că industriile grele nu pot fi relocalizate simplu [Kostakis și Seitanidis, 2026]. Scenariul are șanse medii ca strat economic complementar și scăzute ca înlocuitor complet al capitalismului global până la mijlocul secolului.

A opta familie este fragmentarea necontrolată. Crize fiscale, climă, războaie, migrații, dezinformare și competiție între elite slăbesc statele. Regiunile bogate se separă de facto, platformele preiau servicii, iar teritoriile sărace pierd capacitate. Nu apare o federație elegantă, ci o hartă de enclave și zone abandonate. Acest scenariu nu trebuie confundat cu policentrismul. El are o probabilitate regională semnificativă într-o lume cu autocratizare și inegalități, chiar dacă un colaps global simultan rămâne puțin probabil. V-Dem și Freedom House documentează o deteriorare prelungită a libertăților și extinderea autocratizării, semnale care nu determină viitorul, dar măresc riscul unor tranziții dezordonate [V-Dem, 2026; Freedom House, 2026].

Pentru a compara aceste familii fără a transforma preferința politică în verdict, cartea folosește patru axe de incertitudine. Prima este raportul dintre abundență și concentrare. AI poate produce servicii cognitive ieftine și poate concentra activele care le produc. O lume cu abundență distribuită favorizează autonomie, cooperative și orașe capabile. O lume cu abundență furnizată de monopoluri favorizează platforme suverane și state care negociază cu ele. Indicatorul relevant nu este doar prețul unui model, ci dreptul de a-l modifica, numărul furnizorilor independenți, distribuția energiei și ponderea capitalului deținut de cetățeni.

A doua axă este raportul dintre securitate și pluralism. Dacă incidentele AI, războaiele sau crizele climatice devin frecvente, societățile vor accepta mai multă coordonare centrală. Dacă tranziția este relativ pașnică, autonomia poate crește. Totuși, securitatea nu produce automat centralizare, iar pluralismul nu înseamnă vulnerabilitate. O federație cu protocoale comune, rezerve și apărare poate răspunde fără a administra uniform viața. Semnalul decisiv este dacă puterile de urgență expiră și dacă infrastructura locală rămâne capabilă după criză.

A treia axă este raportul dintre identitate unică și apartenențe multiple. Oamenii pot răspunde la dezorientarea economică prin națiune, religie sau ideologii totalizante. Pot și construi loialități stratificate: cartier, oraș, regiune, stat, comunitate profesională și umanitate. Prima direcție favorizează centre care oferă o poveste comună puternică. A doua favorizează federații și rețele. Nu este suficient să măsurăm opinii declarate. Trebuie să observăm cine finanțează ritualurile, educația și spațiile de întâlnire, ce identitate este legată de beneficii și dacă diferența este tratată ca dezacord sau trădare.

A patra axă este raportul dintre cooperarea globală și conflictul dintre blocuri. Clima, pandemiile și siguranța AI cer coordonare, dar infrastructura și securitatea împing spre techno-blocuri. Dacă blocurile păstrează protocoale, cercetare comună și mecanisme de verificare, policentrismul global rămâne posibil. Dacă standardele devin incompatibile și modelele străine sunt tratate ca arme, orașele și regiunile vor avea autonomie internă limitată de disciplina geopolitică. Viitorul arhipelagului depinde, astfel, de existența unor commons și instituții care traversează rivalitatea.

Aceste axe permit și o critică a ipotezei preferate. Fragmentarea controlată ar fi mai puțin plauzibilă dacă avantajele de scară ale modelelor cresc continuu, dacă securitatea cere integrarea tuturor datelor, dacă mobilitatea teritorială se reduce și dacă publicul preferă constant uniformitatea în schimbul serviciilor. Ar fi mai puțin dezirabilă dacă regiunile autonome cresc inegalitatea, blochează bunurile comune și selectează populația fără ca nivelul federal să poată interveni. O teorie serioasă trebuie să spună ce dovezi ar conta împotriva ei.

În sens opus, ipoteza ar primi sprijin dacă modelele eficiente devin suficient de mici și interoperabile, dacă orașele care controlează datele local furnizează servicii comparabile cu cele centralizate, dacă politicile diferite pot fi evaluate fără a încălca drepturile și dacă mecanismele de egalizare mențin solidaritatea. Ar primi sprijin mai ales dacă incidentele sistemice se concentrează în infrastructuri monoculturale, iar jurisdicțiile cu redundanță și furnizori multipli se recuperează mai repede.

Un antropolog ar urmări fisionarea și fuziunea grupurilor. Societățile umane au alternat între comunități mici și coaliții mari, iar apartenența nu a fost niciodată doar administrativă. El ar întreba ce ritualuri fac federația reală, ce forme de prestigiu oferă localul și cum sunt protejați cei care nu se potrivesc. Ar avertiza că instituțiile importate funcționează diferit când nu sunt susținute de rudenie, memorie și norme.

Un sociolog ar urmări organizațiile intermediare și reproducerea clasei. Ar întreba dacă descentralizarea distribuie active sau doar sarcini, dacă platformele creează o nouă clasă de administratori și dacă orașele pot rezista proprietarilor imobiliari și capitalului mobil. Ar observa că puterea nu este doar comandă, ci și capacitatea de a defini categoriile prin care oamenii se văd.

Un psiholog ar urmări securitatea existențială, statutul și selecția liderilor. Ar întreba dacă pierderea rolurilor profesionale produce explorare sau cerere pentru autoritate, dacă instituțiile recompensează prestigiul sau dominația și dacă mediile AI reduc conflictul ori îl personalizează. Ar considera distribuția arenelor de recunoaștere o parte a designului politic, nu o temă culturală secundară.

Un economist ar urmări activele, externalitățile și costurile de ieșire. Ar întreba ce bunuri sunt non-rivale, ce infrastructuri au monopol natural, cine deține capitalul automatizat și la ce scară pot fi taxate rentele. Ar avertiza că o jurisdicție aparent eficientă poate importa costuri și exporta persoane vulnerabile. Ar cere ca succesul să fie măsurat după distribuție și efecte asupra vecinilor, nu doar după creștere locală.

Un istoric ar refuza să trateze oricare dintre aceste mecanisme ca inevitabil. Ar căuta ordinea evenimentelor, alianțele și accidentele. Aceeași criză poate produce reformă federală într-o țară și dictatură în alta. Aceeași tehnologie poate consolida orașe într-un context și imperii în altul. Instituțiile existente filtrează șocul, iar deciziile timpurii creează dependențe pe care generațiile următoare le numesc tradiție.

Aceste perspective nu pot fi fuzionate într-un algoritm unic de evaluare. Ele corectează orbirea reciprocă. Economia fără antropologie presupune oameni mobili și preferințe stabile. Antropologia fără economie poate romantiza comunitatea. Psihologia fără instituții personalizează probleme structurale. Istoria fără modele vede numai singularități. Cartea va păstra tensiunea dintre ele tocmai pentru că viitorul nu aparține unei singure discipline.

Un alt criteriu este distribuția erorii. Unele regimuri reduc numărul erorilor mici și măresc riscul unei erori totale. Altele tolerează multe eșecuri locale și păstrează sistemul. Nu există un optim abstract. Pentru sănătate publică, uniformitatea unui vaccin sigur poate fi preferabilă experimentului. Pentru educație, cultură sau forme de proprietate, variația poate fi valoroasă. Constituția trebuie să determine nu doar nivelul competent, ci și cât de reversibilă este greșeala.

În sfârșit, trebuie evaluată demnitatea tranziției. O politică poate conduce spre un sistem robust și poate produce o generație sacrificată. Automatizarea rapidă, migrația forțată sau falimentul regiunilor nu devin acceptabile pentru că ar produce selecție instituțională. Fragmentarea controlată este legitimă numai dacă oamenii au protecție în timpul experimentului, iar beneficiile și costurile sunt împărțite. Reziliența civilizației nu poate fi cumpărată prin transformarea unor comunități în material consumabil.

În evaluarea acestor familii trebuie să distingem între eficiență, libertate, reziliență și supraviețuire civilizațională. Un imperiu computațional poate fi foarte eficient și fragil la captura centrului. Un patchwork poate fi inovator și inuman pentru cei fără mobilitate. Un stat social național poate redistribui bine și poate deveni lent sau paternalist. O federație policentrică poate tolera erori locale și poate coordona slab o pandemie. Cosmocalismul poate produce autonomie și poate subestima complexitatea semiconducătorilor, medicamentelor și logisticii globale.

Pentru supraviețuirea unei civilizații tehnologice, nici centralizarea totală, nici atomizarea nu sunt robuste. Riscurile planetare — climă, arme nucleare, pandemii, sisteme AI de frontieră, asteroizi, infrastructuri spațiale — cer cooperare la scară mare. Dar o singură autoritate care controlează infrastructura cognitivă a planetei ar crea un punct unic de eșec politic. Arhitectura mai sigură seamănă cu sistemele modulare: centre autonome, protocoale comune, redundanță, capacitate de izolare a defectelor și mecanisme de escaladare atunci când problema depășește nivelul local. Analogia cu sistemele distribuite este utilă pentru modularitate și puncte unice de eșec, dar se oprește acolo unde oamenii au identități, drepturi și memorii istorice pe care modulele software nu le au.

Această arhitectură presupune câteva alegeri dificile. Drepturile trebuie garantate federal, astfel încât autonomia locală să nu legitimeze persecuția. Mobilitatea trebuie să fie reală, ceea ce cere portabilitatea identității, educației, economiilor și beneficiilor. Redistribuția trebuie să opereze și între teritorii, nu doar între indivizi. Infrastructura AI trebuie să fie plurală, astfel încât niciun oraș sau stat să nu depindă de un singur furnizor. Modelele utilizate pentru decizii publice trebuie să poată fi auditate, iar cetățenii trebuie să aibă acces la agenți independenți care îi ajută să conteste administrația.

Mai este nevoie de o nouă concepție a elitei. Într-o ordine policentrică, elitele nu dispar, dar devin comparabile. Orașele și regiunile pot arăta rezultate diferite, iar privilegiul poate fi legat de performanță și responsabilitate. Totuși, comparația poate produce marketing politic și migrație selectivă. Regiunile prospere pot pretinde că succesul lor este pur instituțional, ignorând geografia, istoria și transferurile primite. Pentru a evita o piață cinică a cetățeniei, federația trebuie să definească obligații comune și să împiedice jurisdicțiile să externalizeze costurile către vecini.

Cosmolocalismul adaugă dimensiunea materială. Autonomia politică fără capacitate economică este fragilă. Un oraș dependent complet de energie, cloud, alimente și medicamente importate poate avea un parlament local și foarte puțină libertate reală. Nu este necesară autarhia, care ar fi costisitoare și adesea imposibilă. Este necesară redundanța selectivă: capacitate locală pentru bunuri critice, stocuri, surse multiple, competență de reparație și acces deschis la cunoaștere. Globalizăm ceea ce se copiază fără să se epuizeze și distribuim prudent ceea ce poate întrerupe viața când se oprește.

În această schemă, statul nu dispare. El devine mai puțin proprietarul tuturor deciziilor și mai mult constituția relațiilor dintre centre. Păstrează monopolul legitim al forței la nivelul necesar pentru a preveni războiul intern, dar își limitează accesul la viața cotidiană. Menține piața și drepturile comune, dar permite regimuri economice locale diferite. Constrânge platformele, asigură securitatea și negociază global, dar nu transformă uniformitatea în scop.

De ce ar accepta centrele actuale această devoluție? Istoria sugerează că puterea rareori se fragmentează voluntar. Ea poate fi împinsă de crize de legitimitate, de diferențe regionale, de incapacitatea administrației centrale de a gestiona complexitatea și de alianțe între orașe, cetățeni și elite locale. AI poate ajuta atât centrul să reziste, cât și periferia să devină capabilă. Rezultatul va depinde de ordinea evenimentelor. Dacă infrastructura este concentrată înainte ca instituțiile locale să se întărească, centralizarea va avea avantaj. Dacă modelele deschise, standardele interoperabile și capacitatea energetică distribuită se răspândesc devreme, policentrismul devine mai plauzibil.

Cea mai probabilă lume nu este niciuna dintre familiile pure. Este un hibrid. Statele rămân, blocurile tehnologice se consolidează, platformele devin infrastructuri quasi-publice, câteva regiuni câștigă autonomie, iar cosmolocalismul crește în nișe strategice. Unele democrații folosesc AI pentru servicii și audit; altele pentru supraveghere. Unele orașe devin laboratoare civice; altele devin enclave pentru bogați. Același continent poate conține toate aceste forme.

Tocmai de aceea preferința pentru fragmentarea controlată trebuie înțeleasă ca un hedge constituțional, nu ca o utopie. Ea nu garantează cel mai bun rezultat. Încearcă să reducă probabilitatea celui mai rău. Mai multe centre independente limitează amplitudinea unei erori, păstrează alternative și fac posibilă învățarea. Nivelurile federale păstrează capacitatea de reacție la amenințări mari și protejează persoanele împotriva tiraniei locale. Commons-urile globale permit cooperare fără monopol, iar capacitatea locală reduce dependența.

Restul cărții va testa această ipoteză împotriva istoriei și a alternativelor sale. Vom vedea unde fragmentarea a produs inovare și unde a produs război, unde centralizarea a creat ordine și unde a amplificat catastrofa, ce bunuri rămân rare, de ce elitele apar din nou după fiecare revoluție, cum sunt selectați liderii dominatori, de ce munca nu este singura sursă de sens, cum pot platformele deveni suverane și ce ar însemna o constituție pentru civilizația-arhipelag.

Concluzia provizorie este deja clară. AI nu ne obligă să alegem între stat și haos. Ne obligă să redeschidem întrebarea scării. Iar într-o epocă în care inteligența poate deveni abundentă, distribuția puterii asupra inteligenței va conta mai mult decât inteligența însăși.

CAPITOLUL 2

TEHNOLOGIA SCHIMBĂ DIMENSIUNEA POLITICULUI

Formele politice nu sunt simple expresii ale ideilor despre bine. Ele sunt și răspunsuri la costurile coordonării. O comunitate poate decide direct atâta timp cât oamenii se pot întâlni, pot recunoaște reputații și pot înțelege consecințele. Un regat poate administra teritorii îndepărtate când are drumuri, scribi, depozite și o armată plătită. Un stat național poate uniformiza educația și impozitele când tiparul, căile ferate și statisticile fac populația lizibilă. Un imperiu poate dura când veniturile extrase din periferie depășesc costul menținerii comunicației și al coercției. Tehnologia nu determină forma politică, dar stabilește ce forme sunt practic accesibile și ce preț plătesc.

James C. Scott a arătat că statele au căutat să facă societatea „lizibilă”: nume fixe, cadastru, unități de măsură, recensăminte și categorii administrative [Scott, 1998]. Această lizibilitate a permis servicii publice și drepturi mai universale, dar și recrutare, impozitare și control. Înainte ca statul să poată ajuta un individ, trebuia adesea să-l vadă într-o categorie. AI mută această logică de la categorii groșiere la predicții individuale. Administrația nu mai trebuie doar să știe că o persoană aparține unui district sau unei profesii. Poate estima probabilitatea de fraudă, risc medical, preferință politică, vulnerabilitate financiară sau conformare. Capacitatea de a personaliza serviciul și capacitatea de a personaliza coerciția cresc împreună.

Acesta este motivul pentru care discuția despre „statul mai eficient” este insuficientă. Eficiența nu este neutră în raport cu libertatea. O procedură greoaie poate fi nedreaptă, dar poate lăsa spațiu pentru discreție și contestare. O procedură automatizată poate fi consistentă și simultan imposibil de înțeles. Dacă cetățeanul nu știe ce date au produs decizia, ce model a fost folosit și cum poate obține o reevaluare, eficiența devine opacitate. OECD observă că adoptarea AI în guvern avansează mai repede decât măsurarea rezultatelor și mecanismele de feedback: în 2026, doar o minoritate dintre țările analizate raportau evaluări sistematice ale impactului și mecanisme robuste de plângere pentru utilizatori [OECD, 2026a].

Totuși, aceeași lizibilitate poate fi întoarsă asupra statului. Agenți independenți pot analiza bugete, pot detecta conflicte de interese, pot compara promisiuni cu rezultate și pot explica cetățenilor texte juridice. În trecut, complexitatea administrației a protejat adesea funcționarii și grupurile bine conectate. Costul de a urmări o achiziție sau de a contesta o decizie era prea mare pentru individ. AI poate reduce această asimetrie. Un oraș care publică date standardizate și permite agenților civici să interogheze deciziile poate deveni mai transparent decât un sistem bazat pe mii de pagini formal accesibile, dar practic ilizibile.

Așadar, prima consecință a AI asupra scării politice este scăderea costului competenței. Administrațiile mici au fost dependente de centre nu doar pentru bani, ci pentru expertiză. Elaborarea unei politici de sănătate, analiza unui contract energetic sau modelarea traficului necesitau echipe specializate. Modelele generale, instrumentele de simulare și bibliotecile deschise pot transforma expertiza într-un serviciu. Nu înlocuiesc cunoașterea locală și nu elimină nevoia de răspundere, dar reduc pragul la care o comunitate poate formula și evalua o opțiune.

A doua consecință este scăderea costului standardizării centrale. Un minister nu mai trebuie să trimită aceleași instrucțiuni tuturor. Poate adapta automat reglementări, mesaje și servicii fiecărui caz, păstrând controlul central. Centralizarea digitală nu arată neapărat ca uniformitatea birocratică a secolului al XX-lea. Poate arăta ca o experiență personalizată, confortabilă, în spatele căreia regulile, datele și obiectivele rămân comune. Personalizarea nu este sinonimă cu autonomia.

A treia consecință este reducerea costului coordonării între unități. Orașele pot împărți modele, standarde, echipe de securitate și achiziții fără a fuziona. Raportul OECD din 2026 asupra cooperării intermunicipale arată că asemenea aranjamente pot oferi servicii și infrastructuri comune, dar că rezultatele depind de claritatea juridică, finanțare, transparență și încredere [OECD, 2026b]. AI poate face coordonarea tehnică mai ușoară, însă nu rezolvă conflictele privind distribuția costurilor și controlul. O platformă comună poate deveni un nou centru birocratic, iar cooperarea voluntară poate dilua responsabilitatea dacă nimeni nu știe cine decide.

A patra consecință este schimbarea raportului dintre teritoriu și apartenență. Statul modern a legat drepturile, taxele și identitatea de o adresă. Internetul a creat comunități transnaționale, dar nu a oferit în general servicii coercitive și protecție socială. AI și infrastructurile digitale pot permite organizațiilor non-teritoriale să ofere educație, asigurări, reputație, mediere și oportunități economice. Ideea de „network state” încearcă să transforme comunitatea digitală într-o entitate cu active și teritoriu [Srinivasan, 2022]. Chiar dacă asemenea proiecte nu devin state în sens deplin, ele pot concura cu instituțiile locale pentru loialitate și resurse.

Teritoriul nu dispare deoarece corpul rămâne local. Apa, locuința, energia, securitatea și mediul sunt legate de loc. Dar apartenența poate deveni stratificată: cetățean al unui stat, rezident al unei regiuni, membru al unei rețele profesionale, participant într-un commons și client al unei platforme. Această pluralitate poate elibera individul de monopolul unei singure identități. Poate și fragmenta răspunderea. Când fiecare serviciu este oferit de altă entitate, cine garantează drepturile întregii persoane?

Istoria comunicațiilor arată că tehnologiile noi pot favoriza mai întâi centrele și apoi periferia sau invers. Tiparul a slăbit monopolul religios al cunoașterii, dar a ajutat statele să standardizeze limbile. Telegraful a extins controlul imperial, dar a creat și piețe și mișcări transnaționale. Internetul a redus costul publicării, dar efectele de rețea au concentrat atenția. Nu există un sens unic al descentralizării. Rezultatul depinde de arhitectură, proprietate și reguli.

AI amplifică în special efectele de scară ale datelor și capitalului. Modelele de frontieră necesită resurse pe care puține organizații le pot mobiliza. În 2025, peste nouăzeci la sută dintre modelele notabile de frontieră au provenit din industrie, iar investiția și capacitatea de calcul au rămas concentrate [Stanford HAI, 2026]. Aceasta favorizează centrele. Dar difuzarea modelelor, distilarea și instrumentele open-weight pot reduce costul utilizării la margine. O regiune nu trebuie să antreneze cel mai mare model pentru a beneficia de el, la fel cum nu trebuie să construiască o fabrică de procesoare pentru a opera calculatoare. Dependența rămâne, dar poate fi gestionată prin diversificare, standarde și capacități publice.

Energia reintroduce geografia. IEA estimează că electricitatea consumată de centrele de date se poate apropia de dublare până în 2030, iar consumul centrelor orientate spre AI poate crește și mai rapid [IEA, 2026]. Centrele de calcul se vor localiza acolo unde există rețele, răcire, teren, reglementări și energie. Unele orașe-regiuni pot deveni noduri cognitive globale. Altele pot fi transformate în periferii energetice care suportă costurile fără a controla valoarea. Politica AI este, astfel, și politică a rețelei electrice, a apei și a infrastructurii industriale.

Războiul a fost unul dintre motoarele istorice ale centralizării. Tilly a rezumat provocator procesul european prin ideea că războiul a făcut statul și statul a făcut războiul [Tilly, 1992]. Armatele permanente, fortificațiile și datoria publică au favorizat unități capabile să extragă resurse. AI poate împinge în ambele sensuri. Dronele, atacurile cibernetice și sistemele autonome pot oferi actorilor mici capacități asimetrice. În același timp, apărarea împotriva lor poate necesita supraveghere, infrastructură și coordonare la scară mare. O federație de orașe nu poate presupune că pacea este fundalul natural. Are nevoie de apărare comună și de reguli clare privind utilizarea tehnologiilor coercitive.

Fiscalitatea este un alt determinant al scării. Statele au devenit puternice când au putut colecta venituri previzibile. Dacă AI reduce venitul din muncă și mută profiturile către active foarte mobile, autoritățile locale pot pierde baza fiscală. Devoluția fără venituri proprii este decorativă. Un oraș poate avea competențe și niciun mijloc de a le exercita. Fragmentarea controlată cere fie drepturi fiscale locale, fie formule automate de distribuire a rentelor tehnologice. Altfel, capitala continuă să controleze prin buget ceea ce a cedat prin lege.

Există și o problemă de timp. Instituțiile centrale sunt lente, dar pot susține proiecte de decenii. Comunitățile locale sunt mai sensibile la feedback, dar pot fi dominate de cicluri electorale, proprietari și interese imediate. AI nu elimină această diferență. Poate ajuta la simularea consecințelor pe termen lung, dar preferințele rămân politice. O regiune poate folosi un model perfect pentru a optimiza valoarea imobiliară și a exclude noii veniți. Capacitatea nu este același lucru cu scopul.

Scara potrivită diferă după problemă. Colectarea deșeurilor, urbanismul și școala pot beneficia de proximitate. Rețelele energetice, transportul metropolitan și spitalele specializate cer cooperare regională. Redistribuția, apărarea și stabilitatea monetară cer scară națională sau federală. Clima, pandemiile și riscurile frontier AI depășesc frontierele. Principiul subsidiarității nu spune că totul trebuie coborât. Spune că responsabilitatea ar trebui exercitată la cel mai apropiat nivel capabil să internalizeze consecințele și să furnizeze competența necesară. AI modifică tocmai această capacitate și, prin urmare, poate muta frontiera subsidiarității [Council of Europe, 2023; 2026].

Un sistem policentric matur nu distribuie funcțiile o singură dată. Le revizuieste. Dacă un oraș nu poate administra o rețea de apă, cooperează cu vecinii. Dacă nivelul regional capturează o funcție și devine opac, competența poate fi împărțită sau coborâtă. Această flexibilitate este greu de obținut în constituții rigide, dar AI poate furniza date pentru evaluarea continuă. Riscul este ca „evaluarea” să devină justificarea unei intervenții permanente a centrului. De aceea, criteriile trebuie stabilite public și nu pot fi controlate exclusiv de nivelul care dorește să preia competența.

Tehnologia schimbă și forma prezenței politice. În democrația reprezentativă clasică, cetățeanul votează rar și delegă mult. Platformele participative pot crește frecvența deliberării, iar agenții personali pot rezuma propuneri și simula efecte. Acest lucru poate face politica locală mai accesibilă. Dar delegarea către agenți introduce un nou intermediar. Dacă milioane de cetățeni folosesc aceleași câteva modele pentru a înțelege opțiunile, pluralismul aparent poate ascunde o uniformitate cognitivă. O societate policentrică are nevoie nu doar de instituții multiple, ci și de interpreți multipli.

Acesta este unul dintre motivele pentru care infrastructura open source și modelele publice contează constituțional. Nu este necesar ca orice cetățean să inspecteze codul. Este necesar ca actori independenți să poată verifica, adapta și contesta sistemele. Un model închis poate fi sigur și performant, dar dacă devine mediatorul unic între cetățean și lege, dependența sa este politică. Pluralismul infrastructural este echivalentul contemporan al separației puterilor: nu permite aceleași entități să scrie regulile, să furnizeze interpretarea și să judece contestația.

Există o tentație de a privi AI ca pe o administrație ideală, lipsită de pasiuni și corupție. Această imagine ignoră faptul că obiectivele și datele sunt produse de instituții. Un model poate aplica consecvent o regulă nedreaptă. Poate optimiza indicatorul care îi este dat și poate face invizibile valorile care nu au intrat în indicator. Scott a numit eșecurile marilor proiecte moderniste rezultatul combinației dintre simplificare administrativă, putere și dispreț pentru cunoașterea locală [Scott, 1998]. AI poate depăși unele simplificări, dar poate produce altele mai sofisticate și mai greu de observat.

Cunoașterea locală nu este romantică. Ea poate include prejudecăți, clientelism și tradiții opresive. Avantajul ei este că vede detalii pe care centrul le pierde. Avantajul centrului este că poate impune drepturi și poate compara localități. O arhitectură bună nu alege una dintre ele, ci creează o conversație verificabilă. Datele locale trebuie să poată corecta modelele centrale, iar standardele federale trebuie să poată corecta abuzurile locale.

Din această perspectivă, AI nu anunță sfârșitul statului, ci sfârșitul scuzei că toate deciziile trebuie centralizate pentru că expertiza este rară. În același timp, anunță sfârșitul confortului că descentralizarea este automat libertate. Un centru inteligent poate fi mai discret decât vechea birocratie, iar o comunitate autonomă poate fi mai coercitivă decât statul distant.

Viitorul scării politice va fi decis de instituțiile construite înainte ca dependențele să devină ireversibile. Dacă identitatea, plățile, datele și modelele sunt integrate într-un singur sistem, devoluția ulterioară va fi dificilă. Dacă standardele de portabilitate, audit și achiziție multiplă sunt stabilite devreme, centrele locale pot crește fără a rupe spațiul comun. Tehnologia nu alege între imperiu și arhipelag. Dar fiecare API, registru, licență și rețea electrică face una dintre aceste lumi puțin mai ușor de construit.

CAPITOLUL 3

LECȚII FĂRĂ PROFEȚII: CIVILIZAȚIILE DINTRE CENTRU ȘI MARGINI

Istoria politică poate fi citită ca o alternanță între concentrare și dispersie. Comunități mici se coalizează pentru război, irigații, comerț sau religie. Centrele cresc, standardizează și extrag. Periferiile se revoltă, elitele se fragmentează, rutele se schimbă, iar ordinea se desface în unități mai mici. Uneori dispersia produce libertate și inovație. Alteori produce război, insecuritate și pierderea infrastructurii. Apoi un nou centru promite pace. Această succesiune este suficient de frecventă pentru a orienta întrebări, dar nu suficient de regulată pentru a deveni lege.

Primele state agrare au apărut acolo unde populațiile, surplusul și căile de transport puteau fi concentrate. James C. Scott a accentuat legătura dintre cerealele ușor de măsurat, munca imobilizată și capacitatea statului timpuriu de a extrage [Scott, 2017]. Grâul și orzul erau vizibile, divizibile și stocabile; tuberculii sau populațiile mobile erau mai greu de taxat. Această teză nu explică singură apariția statului, dar arată că puterea depinde de materialitatea economiei. Dacă AI mută valoarea către active digitale și infrastructuri energetice, statele vor încerca să facă aceste active la fel de lizibile cum au făcut cândva câmpurile.

Mesopotamia oferă unul dintre primele exemple de orașe-stat conectate prin comerț și conflict. Ur, Uruk, Lagash și alte centre au combinat temple, administrație, producție și război. Fragmentarea a permis diferențe instituționale și competiție, dar a făcut regiunea vulnerabilă la cuceritori capabili să unifice militar. Imperiile akkadiene, babiloniene și asiriene au folosit rețelele urbane preexistente; nu au înlocuit orașul, ci l-au subordonat. Lecția nu este că unitatea învinge mereu, ci că unitățile mici fără mecanisme defensive comune pot deveni infrastructura altuia.

Egiptul antic este adesea prezentat ca opusul: o vale geografic coerentă, un centru dinastic și o administrație legată de Nil. Continuitatea sa politică a fost remarcabilă, dar nu neîntreruptă. Perioadele de unitate au alternat cu „perioade intermediare” în care puterea regională a crescut. Centralizarea a coordonat resurse și simboluri la scară mare, iar religia a legat ordinea cosmică de cea politică. Totuși, analogia cu un stat digital modern cade repede. Economia, densitatea informațională, drepturile individuale și capacitatea de mobilitate erau incomparabile. Egiptul arată că geografia și o infrastructură comună pot susține centrul, nu că centralizarea este naturală pentru societățile complexe.

China oferă cea mai importantă istorie a reunificării repetate. Perioada Statelor Combatante a produs competiție militară, reforme administrative și inovare intelectuală, dar și războaie devastatoare. Qin a unificat standarde, scriere administrativă, măsuri și infrastructuri, iar Han a consolidat o ordine imperială care a devenit reper pentru dinastiile următoare. Unitatea politică a Chinei nu a fost permanentă, însă idealul unificării a rămas puternic. Cercetarea recentă asupra statului pre-imperial arată că războiul a putut favoriza atât centralizarea, cât și forme de descentralizare, în funcție de stimulentele administratorilor locali [Chen, 2024]. Nu există o linie simplă de la război la centru.

Comparația dintre China și Europa este seducătoare deoarece pare să opună un spațiu unificat unui fragmentat. Joel Mokyr și alți istorici economici au argumentat că fragmentarea europeană a creat o „piață a ideilor”: un gânditor persecutat într-un teritoriu se putea muta în altul, iar conducătorii concureau pentru talente și tehnologii [Mokyr, 2007; 2016]. Cercetări recente leagă diferențele nu doar de politică, ci și de organizațiile sociale: clanuri, corporații, orașe, universități și biserici [Mokyr, 2023]. Totuși, teza rămâne disputată. Europa fragmentată a produs și secole de război, exploatare colonială și state fiscale-militare. China unificată a produs inovații majore și perioade lungi de prosperitate. Fragmentarea nu este o cauză suficientă a modernității, iar unitatea nu este sinonimă cu stagnarea.

Ediția revizuită insistă asupra limitelor acestei comparații. Europa și China nu sunt două experimente controlate care diferă printr-o singură variabilă. Au avut geografii, frontiere, structuri de rudenie, sisteme fiscale, presiuni militare, rețele comerciale și istorii ecologice diferite. Mai mult, „China” a cunoscut perioade lungi de fragmentare, iar „Europa” a construit imperii și state foarte centralizate. Paralela este utilă doar pentru o întrebare îngustă: cum schimbă existența mai multor jurisdicții costul exit-ului pentru oameni, idei și capital? Pentru orice concluzie mai

amplă, mecanismul trebuie verificat separat [Mokyr, 2016; Scheidel, 2019; Pomeranz, 2000].

India arată o altă combinație. Imperiile Maurya, Gupta și Mughal au alternat cu mozaicuri de regate, republici, sultanate și principate. Diversitatea politică a permis multiple centre culturale și comerciale, dar a creat și oportunități pentru alianțe externe și cucerire. Compania Britanică a Indiilor de Est nu a învins un continent lipsit de instituții; a intrat într-un sistem de rivalități, a combinat comerțul cu forța și a folosit resurse locale pentru expansiune. Lecția pentru viitor nu este că fragmentarea conduce inevitabil la colonizare. Este că o ordine policentrică fără apărare comună și fără reguli privind actorii economici cu putere coercitivă poate fi capturată de o platformă suficient de bine organizată. Compania colonială a fost, într-un sens limitat, o corporație cu funcții suverane. Tocmai de aceea, analogia cu platformele contemporane merită luată în serios, dar și limitată: companiile digitale nu dispun în mod obișnuit de armate teritoriale, iar statele moderne au capacități juridice și militare incomparabil mai mari.

Lumea greacă a produs una dintre cele mai influente imagini ale orașului autonom. Polisul era o comunitate politică, religioasă și militară, nu doar o aglomerare urbană. Atena a experimentat democrația pentru o categorie restrânsă de cetățeni, Sparta a construit o ordine militară, iar alte cetăți au alternat oligarhii, tiranii și constituții mixte. Competiția a stimulat filosofie, artă și tehnică, dar războiul peloponesiac a arătat costul rivalității. Liga de la Delos, creată ca alianță, a devenit instrumentul dominației ateniene. Liga peloponesiacă a fost un alt sistem de hegemonie. Orașele-stat au avut nevoie de structuri supra-locale și au transformat adesea cooperarea în imperiu.

Această istorie avertizează împotriva unei imagini inocente a federației urbane. Când un membru controlează flota, moneda, datele sau infrastructura de calcul, egalitatea juridică poate ascunde o ierarhie materială. O federație AI-native ar trebui să împiedice nodul cel mai puternic să transforme bunul comun în instrument de tribut. Atena nu demonstrează că alianțele devin inevitabil imperii, dar arată că infrastructura comună cere reguli de proprietate și retragere.

Roma a oferit contrariul aparent: integrarea unei lumi de orașe într-un sistem juridic, fiscal și militar. Republica a extins cetățenia gradual, a construit alianțe și a absorbit elite locale. Imperiul a menținut o diversitate considerabilă sub o autoritate centrală. Orașele au rămas unități de administrație și prestigiu, iar elitele provinciale au fost integrate. Roma nu a fost un monolit administrativ modern; depindea de intermediari locali. Puterea sa a combinat centru militar cu guvernare delegată.

Căderea Imperiului Roman de Apus a fost interpretată prin invazii, fiscalitate, epidemii, schimbări climatice, conflicte elite și costul complexității. Joseph Tainter a propus că societățile investesc în complexitate până când randamentele marginale scad [Tainter, 1988]. Teza este utilă pentru a vedea administrația ca pe o investiție, dar poate deveni prea generală dacă orice dificultate este numită „randament descrescător”. Roma nu oferă o formulă universală a colapsului. Arată însă că infrastructura centrală poate părea permanentă până când veniturile, legitimitatea și securitatea se deteriorează simultan.

Fragmentarea post-romană a redus unele capacități, comerțul și urbanizarea în anumite regiuni, dar nu a însemnat dispariția civilizației. Biserica, orașele, mănăstirile, regatele și rețelele comerciale au păstrat și reconfigurat instituții. Walter Scheidel argumentează că absența unei reunificări durabile în Europa a contribuit pe termen lung la competiție și modernizare [Scheidel, 2019]. Este o teză puternică, dar contrafactuală: nu putem observa Europa alternativă unificată. Mai mult, costurile războiului și colonialismului european nu pot fi scoase din bilanț. Fragmentarea poate produce un portofoliu de experimente și un portofoliu de violențe.

Imperiul Bizantin a continuat tradiții romane într-o formă centralizată și adaptabilă, supraviețuind aproximativ un mileniu după căderea Occidentului. Capacitatea diplomatică, fiscală și administrativă a centrului a fost o sursă de reziliență. Dar supraviețuirea nu a fost liniară; teritoriul s-a contractat, instituțiile s-au schimbat, iar puterea locală a variat. Bizanțul amintește că un sistem poate fi rezilient prin transformare și reducere, nu doar prin menținerea dimensiunii.

Califatele islamice au legat teritorii vaste prin religie, limbă administrativă, comerț și drept, dar lumea islamică a devenit curând policentrică. Bagdadul, Cordoba, Cairo, Samarkand și alte curți au concurat pentru savanți. Traducerea, medicina, matematica și filosofia au înflorit în rețele care traversau granițe politice. Unitatea culturală a coexistat cu pluralitatea politică. Această combinație seamănă cu idealul cosmopolist în măsura în care cunoașterea circulă între centre, dar diferențele sunt majore: manuscrisele nu erau bunuri digitale, iar curțile depindeau de patronaj și ierarhii imperiale. Totuși, cazul arată că o civilizație poate avea un commons intelectual relativ integrat fără un singur stat.

Europa medievală a dezvoltat o suprapunere de autorități: împărați, regi, biserică, orașe, seniori, bresle și universități. Această ordine era departe de democrația policentrică. Drepturile erau corporative, statutul era inegal, iar violența era frecventă. Dar pluralitatea jurisdicțiilor a limitat uneori monopolul unui singur centru. Universitățile și orașele puteau negocia privilegiile, iar conflictul dintre puterea spirituală și cea temporală a împiedicat o fuziune completă. Spruyt a arătat că statul suveran teritorial a concurat cu orașe-stat și ligi înainte de a deveni forma dominantă [Spruyt, 1994]. Statul-națiune nu a fost destinația inevitabilă, ci câștigătorul unei selecții istorice.

Orașele italiene ilustrează avantajele și patologiile autonomiei. Veneția a construit instituții comerciale, navale și financiare sofisticate, dar a fost o oligarhie și un imperiu maritim. Florența a combinat republicanism, bănci, artă și lupte de facțiuni. Genova a creat rețele comerciale și a externalizat funcții către familii și consortii. Succesul lor depindea de accesul la comerț global și de capacitatea de a proiecta putere în afara zidurilor. Nu erau comunități autosuficiente și nici pașnice.

Liga Hanseatică a fost o rețea de orașe și negustori care a coordonat privilegiile, securitate și comerț fără un stat central clasic. Instituțiile sale arată că reguli, reputații și interese comune pot susține cooperarea între noduri. Dar Hansa nu a furnizat cetățenie universală și servicii sociale, iar puterea sa a fost comercială, nu o constituție completă. Moștenirile comerciale ale rețelei pot fi urmărite mult după declinul ei, ceea ce sugerează persistența identității și a relațiilor [Marczinek, Maurer și Rauch, 2022]. Pentru viitor, Hansa este relevantă ca model de protocol între orașe, nu ca substitut pentru democrație.

Sfântul Imperiu Roman este adesea invocat ca exemplu de fragmentare inefficientă. Avea sute de entități, jurisdicții suprapuse și proceduri lente. Totuși, a durat secole, a oferit mecanisme juridice pentru conflicte și a permis diversitate religioasă și politică după războaie devastatoare. Nu era un stat modern slab, ci o ordine diferită. Lecția sa este că longevitatea poate proveni din ambiguitate și negociere, dar costul poate fi incapacitatea de a acționa rapid. Într-o lume cu riscuri tehnologice accelerate, procedurile lente pot proteja libertatea și simultan întârzia răspunsul la crize.

Confederația elvețiană a pornit ca alianță între comunități și cantoane, a trecut prin conflicte religioase și politice și a devenit stat federal în 1848. Succesul său actual nu poate fi atribuit unei singure instituții. Geografia, neutralitatea, economia, cultura compromisului, miliția, democrația directă și distribuția fiscală au contat. Federalismul elvețian demonstrează că unitățile mici pot păstra autonomie în interiorul unui cadru comun și că diversitatea lingvistică nu cere uniformitate. Dar Elveția este bogată, relativ mică și integrată în economia europeană. Nu este un șablon pentru state continentale sau regiuni marcate de inegalități extreme.

Țările de Jos au combinat provincii autonome, orașe comerciale și instituții comune. Republica Olandeză a fost inovatoare și bogată, dar puterea era concentrată în elite urbane și colonialismul a fost esențial pentru expansiune. Din nou, policentrismul intern nu garantează relații externe non-extractive. O civilizație-arhipelag poate distribui puterea între membrii săi și exploata periferii care nu au voce. Orice model al viitorului trebuie evaluat nu doar prin libertatea celor din interior, ci și prin costurile exportate.

Imperiul Otoman a administrat o diversitate vastă prin combinații de autoritate centrală, autonomie locală, comunități religioase și intermediari. Sistemul millet este uneori idealizat ca toleranță multiculturală, dar era o ordine ierarhică, cu drepturi diferențiate. Suprapunerea jurisdicțiilor poate permite pluralism și poate fixa identități colective în categorii rigide. AI ar putea produce o versiune nouă a acestei probleme: personalizarea juridică și comunitățile opt-in pot extinde alegerea, dar pot transforma cetățenia comună într-o colecție de regimuri inegale.

În Africa precolonială au coexistat imperii, orașe comerciale, regate, confederații și societăți fără stat central puternic. Orașele swahili au fost noduri ale Oceanului Indian. Imperii precum Mali au coordonat comerț și autoritate pe distanțe mari. Confederația Ashanti și alte forme politice au combinat centru și autonomie. Antropologia colonială a prezentat adesea societățile segmentare ca absențe ale statului, ignorând instituții de mediere, rudenie și echilibru. Evans-Pritchard a descris la Nuer un sistem segmentar în care alianțele se reconfigurau după nivelul conflictului, însă generalizarea acestui model a fost criticată. Lecția prudentă este că ordinea poate exista fără o piramidă administrativă unică, dar ea depinde de norme, relații și mecanisme de reparare pe care un observator extern le poate rata.

Societățile indigene din Americi oferă aceeași diversitate. Imperiul Inca a construit infrastructură și administrație centrală, folosind munca obligatorie și depozite. Mexica au dominat prin tribut o rețea de orașe și alianțe. Maya au avut orașe-state rivale, cu inovație culturală și războaie persistente. Confederația Haudenosaunee a legat națiuni distincte printr-un consiliu și norme comune. Niciun caz nu poate fi transformat direct în model contemporan, iar sursele sunt adesea filtrate de cucerire. Împreună, ele contestă ideea unei singure secvențe de la trib la stat centralizat.

Asia de Sud-Est a fost analizată prin modelul mandala: centre de putere cu granițe fluide și suveranități suprapuse. Autoritatea radia și scădea cu distanța, iar entitățile puteau recunoaște mai multe centre. Acest model nu trebuie romanticizat; includea tribut, război și ierarhie. Dar este relevant pentru o lume în care apartenența digitală, economică și juridică se suprapun. Viitorul poate fi mai puțin westfalian nu prin dispariția statelor, ci prin multiplicarea centrelor față de care o persoană are obligații.

Imperiile maritime europene și colonialismul modifică bilanțul fragmentării. Competiția dintre state a stimulat navigație, finanțe și arme, dar costurile au fost suportate la scară globală. O regiune poate fi inovatoare pentru că externalizează materia, munca și violența. Cosmolocalismul încearcă să inverseze această logică prin localizarea responsabilității materiale și globalizarea cunoașterii. Dar dacă orașele bogate importă minerale, energie și muncă invizibilă, noul localism devine o mască pentru vechiul imperiu.

Statele naționale ale secolelor al XIX-lea și al XX-lea au oferit o altă soluție la fragmentare. Au standardizat limbi, educație, armată și piață. Au extins cetățenia și protecția socială, dar au suprimat identități regionale și au mobilizat societăți pentru război total. Naționalismul a creat solidaritate între străini și a delimitat străini externi. În epoca AI, statul-națiune poate reveni tocmai pentru că oferă o comunitate morală suficient de mare pentru redistribuție și suficient de familiară pentru legitimitate. Orașul-regiune poate fi eficient, dar oamenii pot prefera națiunea ca poveste.

Uniunea Sovietică arată capacitatea și vulnerabilitatea planificării centrale. A mobilizat industrializare, educație și știință, dar a produs represiune, informație distorsionată și rigiditate. Problema calculului economic a fost dezbătută înainte de computere, iar susținătorii planificării algoritmice consideră că AI poate depăși unele limite informaționale. Poate îmbunătăți prognoza, însă nu rezolvă pluralitatea scopurilor și stimulentele de a falsifica date. Un plan poate calcula mijloacele și poate rămâne nedrept în alegerea obiectivelor.

Iugoslavia avertizează asupra relației dintre federalism, criză economică, elite și identitate. O federație poate părea stabilă cât timp instituțiile, transferurile și conducerea comună funcționează. Când legitimitatea se erodează, elitele locale pot mobiliza naționalismul, iar descentralizarea poate furniza infrastructura separării. Nu există o lecție simplă că federalismul provoacă dezintegrarea; state centralizate s-au prăbușit la fel. Lecția este că autonomia fără identitate civică comună, mecanisme de arbitraj și distribuție legitimă poate deveni combustibil pentru conflict.

Uniunea Europeană este probabil cel mai relevant experiment contemporan de suveranitate stratificată. Ea combină piață, drept, monedă pentru o parte dintre membri, reguli comune și state naționale persistente. Este acuzată simultan de centralizare birocratică și incapacitate de acțiune. Tocmai această tensiune o face instructivă. UE poate deveni un bloc tehnologic mai integrat, o federație diferențiată, o alianță de state sau o structură slăbită de rivalități. Orașele și regiunile au un rol instituțional, dar puterea fiscală rămâne limitată la nivel european. AI va testa dacă guvernanța multilevel poate fi suficient de rapidă fără a deveni opacă.

Privite împreună, aceste istorii nu validează nici imperiul, nici arhipelagul. Ele arată cinci regularități prudente. Prima este că nicio scară nu furnizează toate bunurile. Centrele coordonează război, infrastructură și redistribuție; marginile păstrează diversitate și cunoaștere locală. A doua este că fragmentarea fără mecanisme de apărare comună atrage hegemonii. A treia este că centralizarea fără corecție mărește amploarea erorilor. A patra este că elitele locale și centrale cooperează adesea în extracție, astfel încât simpla devoluție nu democratizează. A cincea este că instituțiile rezistente sunt aproape întotdeauna hibride: combină autoritate, autonomie, norme, rețele și posibilitatea de adaptare.

AI nu anulează aceste regularități. Schimbă costurile lor. Poate face autonomia administrativă mai ieftină, hegemonia informațională mai puternică, cooperarea între orașe mai ușoară și supravegherea mai invazivă. Istoria nu ne spune ce va urma. Ne spune ce întrebări nu avem voie să uităm atunci când viitorul se prezintă ca soluție tehnică.

CAPITOLUL 4

EUROPA FRAGMENTATĂ, CHINA UNIFICATĂ ȘI CAPCANA ANALOGIEI CONVENABILE

Puține comparații istorice sunt mai atractive pentru susținătorii fragmentării decât contrastul dintre Europa și China. Europa a rămas mult timp împărțită în regate, principate, orașe, episcopate și imperii incomplete. China a revenit în repetate rânduri la unitate sub o birocrăție imperială. Europa a produs revoluția științifică și industrială; China, deși mai avansată în multe perioade, nu a industrializat prima. Concluzia pare simplă: competiția politică stimulează ideile, iar un centru unic le poate suprima.

Există adevăr în această explicație. Un gânditor, tipograf, meșteșugar sau minoritate religioasă persecutată într-un teritoriu european putea uneori să se mute în altul. Conducătorii concureau pentru venituri, arme și prestigiu. Universitățile, orașele și biserica aveau grade diferite de autonomie. Joel Mokyr a descris o piață transnațională a ideilor în care fragmentarea politică și unitatea culturală relativă au permis circulația savanților și protecția heterodoxiei [Mokyr, 2007; 2016]. David Hume observase deja că pluralitatea statelor poate proteja artele și științele împotriva capriciului unui singur suveran.

Dar explicația devine mit când este izolată de costuri și de alte cauze. Europa nu a fost doar o piață a ideilor, ci și o piață a armelor. Competiția a stimulat fiscalitatea, marina, fortificațiile și administrația militară. Tilly a arătat cum pregătirea războiului a contribuit la formarea statelor [Tilly, 1992]. Inovația militară a susținut expansiunea colonială și extragerea de resurse. Dacă succesul Europei este măsurat prin industrializare, trebuie incluse cărbunele, geografia, coloniile, comerțul atlantic, instituțiile financiare, salariile și contingentele politice. Pomeranz a argumentat că Marea Divergență nu poate fi explicată printr-o superioritate europeană veche și liniară [Pomeranz, 2000]. Fragmentarea a fost o condiție posibil favorabilă, nu o cauză unică.

China, la rândul ei, nu a fost un monolit. Dinastiile au alternat cu perioade de dezintegrare. Provinciile, clanurile, piețele și elitele locale au avut autonomie informală. Centrul imperial depindea de funcționari puțini raportat la populație și de colaborarea cu notabili. Standardizarea administrativă nu a însemnat control total. În plus, competiția din perioada Statelor Combatante a produs reforme, filosofii și tehnologii, iar unitatea ulterioară a difuzat standarde și infrastructuri. Unificarea poate transforma inovații locale în capacitate continentală.

Cercetarea recentă propune explicații coevolutive. Diferențele dintre Europa și China au fost amplificate de organizațiile sociale: corporații autonome, orașe, biserici și universități în Europa; clanuri și stat central în China [Mokyr, 2023]. Alte modele pun accent pe geografie și pe costurile războiului. Câmpiile și amenințările de stepă au favorizat unificarea chineză, în timp ce geografia europeană a făcut dominația continentală mai dificilă [Fernández-Villaverde et al., 2020]. Aceste teorii sunt compatibile parțial și disputate. Important este că „fragmentare” și „centralizare” nu sunt variabile izolate; ele coevoluează cu rudenia, religia, comerțul, războiul și tehnologia.

Pentru epoca AI, contrastul este util numai dacă îl reformulăm. Nu întrebăm dacă Europa fragmentată a fost „mai bună” decât China unificată. Întrebăm ce funcții au fost protejate de pluralitate și ce funcții au beneficiat de scară. Fragmentarea a oferit refugiu ideilor și competiție între autorități. Unitatea a oferit standarde, infrastructură, mobilitate internă și capacitate de mobilizare. O arhitectură viitoare robustă trebuie să păstreze ambele avantaje fără a reproduce integral costurile lor.

AI poate crea o piață a ideilor fără fragmentare teritorială, cel puțin în teorie. Internetul permite unui cercetător să colaboreze global, iar modelele pot traduce instantaneu. Un stat unificat poate tolera pluralism intelectual prin garanții juridice. Problema este că tehnologia permite și filtrarea centralizată. Când aceeași infrastructură mediază căutarea, finanțarea, publicarea și reputația, refugiul geografic poate redeveni important. Un cercetător poate încărca un document de oriunde, dar dacă toate serviciile relevante aplică aceeași interdicție, pluralitatea formală nu ajută.

În Europa modernă timpurie, granițele politice au făcut cenzura incompletă. Într-o ordine digitală, granițele dintre platforme și modele pot juca un rol similar doar dacă sunt cu adevărat independente. Zece interfețe construite pe același model și același cloud nu reprezintă zece centre. Policentrismul trebuie măsurat prin independența deciziei, a infrastructurii și a finanțării, nu prin numărul de branduri.

Pe de altă parte, unificarea digitală are beneficii comparabile cu standardizarea imperială. Identitatea interoperabilă, plățile, datele medicale, recunoașterea calificărilor și accesul la justiție pot reduce fricțiunea. Fragmentarea tehnică poate bloca mobilitatea și produce enclave. Standardele comune nu sunt centralizare politică în mod necesar; pot fi protocoale negociate între centre. Internetul însuși a crescut prin standarde comune și implementări multiple. O federație AI-native ar trebui să se comporte mai degrabă ca un protocol decât ca un produs unic.

Comparația Europa-China mai sugerează o problemă: selecția între jurisdicții funcționează numai dacă oamenii și ideile se pot muta. În Europa, mobilitatea era limitată de cost, limbă, statut și război, dar exista pentru anumite elite. Majoritatea țăranilor nu participau la piața ideilor. A invoca „exit-ul” istoric fără a observa cine îl putea folosi este înșelător. În viitor, mobilitatea digitală poate fi largă, dar mobilitatea fizică rămâne inegală. Persoanele bogate pot alege jurisdicții; cele dependente de servicii locale nu pot.

Prin urmare, competiția jurisdicțională nu trebuie tratată ca o piață obișnuită. Orașele nu vând doar servicii; ele controlează locuințe, școli, poliție și apartenență. Dacă atrag numai contribuabili bogați și exportă costurile sociale, „succesul” lor nu este replicabil. Europa fragmentată a beneficiat adesea de migrația talentelor, dar teritoriile care pierdeau oameni nu erau compensate. O federație modernă are obligații de coeziune pe care principatele timpurii nu le aveau.

China oferă aici o lecție despre egalizarea infrastructurii. Centrele puternice pot mobiliza resurse pentru proiecte care depășesc interesul local. Rețelele feroviare, electrificarea, răspunsul la dezastre și cercetarea fundamentală cer scară. Într-o lume fragmentată, regiunile prospere pot subinvesti în bunuri care ajută periferia. Un nivel federal trebuie să aibă capacitatea fiscală de a construi și redistribui, altfel arhipelagul devine o colecție de insule cu viteze diferite.

Totuși, centralizarea poate uniformiza greșit. Campaniile politice și economice aplicate simultan pe teritorii vaste pot transforma o idee eronată într-un dezastru sistemic. Istoria Chinei și a altor state centralizate conține exemple în care informația negativă nu a urcat către centru, deoarece funcționarii aveau stimulente să raporteze succes. AI poate amplifica această problemă dacă este antrenată pe date produse de aceeași ierarhie și optimizată pentru indicatori politici. Un tablou de bord național poate arăta precizie și ascunde faptul că toate datele sunt conformiste.

Fragmentarea oferă comparație. Dacă mai multe regiuni folosesc politici diferite și publică rezultate, falsificarea uniformă este mai dificilă. Dar comparația poate fi contaminată de selecție, geografie și marketing. Un canton bogat nu dovedește automat superioritatea instituțiilor sale. AI poate ajuta la ajustarea pentru diferențe și la evaluarea contrafactuală, dar nu poate elimina judecățile și valorile. Federalismul de laborator este util numai dacă experimentele respectă drepturile și dacă rezultatele sunt interpretate cu modestie.

Un alt avantaj atribuit fragmentării europene este competiția pentru talent. În epoca AI, talentul uman rămâne important, dar modelele pot reduce dependența de experți individuali. Jurisdicțiile vor concura pentru energie, centre de date, companii și ecosisteme. Această competiție poate stimula investiția și poate produce o cursă spre subvenții, dereglementare și opacitate. Când activele sunt mobile, autoritățile pot sacrifica interesele rezidenților pentru a atrage capital. O piață a jurisdicțiilor are nevoie de reguli comune împotriva dumpingului social, fiscal și ecologic.

Centralizarea chineză este asociată și cu o tradiție meritocratică a funcției publice, deși examenele și birocrăția au avut limite și au servit o ordine imperială. Ideea că statul poate selecta administratori prin competență rămâne atractivă. AI ar putea democratiza accesul la expertiză sau ar putea crea o nouă clasă de tehnocrați care controlează modelele. O federație policentrică nu trebuie să aleagă între democrație și competență. Poate crea servicii profesionale comune, agenții independente și standarde, păstrând decizia politică aproape de cetățeni.

Europa a dezvoltat instituții corporative care puteau supraviețui membrilor: universități, orașe, bresle, biserici. Acestea au limitat statul și au creat centre de memorie. În lumea AI, organizațiile intermediare sunt vulnerabile. Dacă fiecare individ primește servicii direct de la stat sau platformă, sindicatele, profesiile, asociațiile și presa pot pierde rolul. Centralizarea nu vine doar prin comandă, ci prin eliminarea intermediarilor. Policentrismul cere instituții capabile să reprezinte interese și să dețină infrastructură, nu doar milioane de utilizatori izolați.

Aici se află una dintre diferențele decisive dintre civilizația-arhipelag și piața libertariană de orașe. Arhipelagul nu presupune doar competiție între guverne. Include commons, cooperative, universități, organizații civice și rețele profesionale care traversează teritoriile. Ele formează unitatea culturală și informațională care a făcut fragmentarea europeană uneori productivă. Fără asemenea punți, fragmentarea produce triburi izolate, nu piață a ideilor.

Comparația cu China avertizează și împotriva confuziei dintre unitate culturală și uniformitate politică. O civilizație poate împărtăși limbă scrisă, canon, ritualuri și memorie fără un singur centru permanent. În viitor, standardele științifice, drepturile fundamentale și protocoalele digitale pot forma o cultură comună între orașe autonome. Aceasta este dimensiunea „cosmo” a cosmolocalismului. Localismul fără spațiu comun devine provincialism; cosmopolitismul fără capacitate locală devine dependență.

Ce spune, atunci, această comparație despre probabilitatea fragmentării? Ea sugerează că AI singură nu va produce orașe-stat. Geopolitica, războiul și infrastructura favorizează blocuri mari. Dar în interiorul acestor blocuri, competența locală poate crește, iar costul uniformității poate deveni mai vizibil. Cea mai plauzibilă transformare nu este înlocuirea statelor de către mii de polisuri independente, ci apariția unor federații asimetrice: regiuni cu competențe diferite, orașe globale cu rol aproape statal, comune care împart servicii și niveluri continentale care gestionează riscuri și standarde.

Această structură poate învăța atât din Europa, cât și din China. De la Europa preia pluralitatea, refugierea ideilor și instituțiile intermediare. De la China preia importanța infrastructurii comune, a competenței administrative și a continuității civilizaționale. Refuză însă violența competiției permanente și monopolul centrului asupra adevărului.

Paralelismul cade în momentul în care presupunem că epoca AI va reproduce condițiile revoluției industriale. Modelele pot circula instantaneu, armele au rază globală, clima creează externalități planetare, iar oamenii așteaptă drepturi universale. Nici Europa secolului al XVII-lea, nici China imperială nu aveau aceste condiții. Istoria oferă două intuiții complementare, nu două proiecte de constituție.

Intuiția europeană spune că niciun centru nu trebuie să poată închide toate căile experimentului. Intuiția chineză spune că o civilizație complexă are nevoie de memorie, infrastructură și capacitate de coordonare la scară mare. Viitorul robust va trebui să le combine. Dificultatea nu este să alegem între ele, ci să construim o ordine în care centrul poate acționa fără a deveni singura lume posibilă.

CAPITOLUL 5

RARITATEA NU MOARE: ÎȘI SCHIMBĂ ADRESA

Ideea că AI ne conduce spre o economie post-raritate este simultan plauzibilă și înșelătoare. Este plauzibilă deoarece inteligența artificială poate reduce dramatic costul unor bunuri cognitive. Textul, codul, traducerea, analiza, designul, tutoratul și o parte din consiliere pot fi produse în cantități care ar fi cerut cândva armate de specialiști. Este înșelătoare deoarece o economie nu este definită de costul unui singur factor. Când un factor devine abundent, valoarea se mută către ceea ce îl limitează, îl completează sau îl face credibil.

Revoluțiile tehnologice anterioare nu au eliminat raritatea; au reorganizat-o. Tiparul a ieftinit copile și a mărit valoarea alfabetizării, distribuției și reputației. Industrializarea a ieftinit bunurile manufacturate și a crescut importanța capitalului, energiei și piețelor. Internetul a făcut publicarea aproape gratuită și a transformat atenția, încrederea și descoperirea în resurse rare. AI poate face producția de răspunsuri abundentă și poate face verificarea, responsabilitatea și discernământul mai rare.

Prima raritate care scade este competența codificabilă. Nu orice competență, ci acea parte care poate fi exprimată prin exemple, instrucțiuni, date și feedback. Un agent poate redacta un contract, explica o analiză medicală sau produce un plan urbanistic preliminar. Acest lucru nu înseamnă că rezultatul este întotdeauna corect și nici că profesiile dispar. Înseamnă că monopolul lor asupra primei versiuni se slăbește. Valoarea umană se mută către formularea problemei, validare, asumarea răspunderii, relație și cazurile în care contextul nu este bine reprezentat.

A doua raritate care scade este coordonarea de rutină. Organizațiile mari au existat parțial pentru a sincroniza oameni, informații și proceduri. Agenții pot administra fluxuri, negocia calendare, urmări obligații și integra surse. Dacă această capacitate devine ieftină, firmele și administrațiile pot deveni mai mici sau pot crește fără a angaja proporțional. Ambele direcții sunt posibile. AI poate susține cooperative locale și poate permite unei corporații globale să controleze mai multe operațiuni cu mai puțini oameni.

A treia raritate care scade este accesul la o anumită formă de educație. Tutorii personali pot traduce, adapta ritmul și genera exerciții. Dar educația nu este doar transmitere de explicații. Ea certifică, socializează, selectează și creează rețele. Pe măsură ce conținutul devine abundent, instituțiile prestigioase pot deveni și mai valoroase ca filtre de statut. Paradoxul este că democratizarea învățării poate intensifica raritatea diplomei care diferențiază.

În locul acestor rarități apar sau se intensifică altele.

MIGRAREA RARITĂȚII

Rarități care tind să scadă	Rarități care tind să crească
Competența de rutină	Judecata și răspunderea
Conținutul și prima versiune	Atenția, filtrarea și validarea
Accesul la informație	Proveniența și încrederea
Coordonarea administrativă	Legitimitatea și dreptul de decizie
Software-ul și serviciile cognitive	Calculul, energia și cipurile
Unele forme de educație	Certificarea, rețeaua și prestigiul
Munca repetitivă	Îngrijirea, corpul și prezența
Rolurile profesionale standard	Statutul, apartenența și sensul

Energia este prima. Modelele și agenții trăiesc în centre de date, nu într-un spațiu imaterial. IEA estimează că cererea electrică a centrelor de date poate crește de la aproximativ 485 TWh în 2025 la circa 950 TWh în 2030, în scenariul central, iar centrele orientate spre AI cresc mai repede [IEA, 2026]. Eficiența pe sarcină se îmbunătățește, dar utilizarea crește. Regiunile cu energie abundentă, rețele stabile, răcire și autorizare rapidă vor avea un avantaj. Politica AI va produce conflicte privind apa, terenul, tarifele și distribuția costurilor.

Calculul avansat este a doua. Cipurile, echipamentele de litografie, memoria, rețelele și cloud-ul formează un lanț foarte concentrat. Chiar dacă modelele open-weight se răspândesc, antrenarea frontierelor și operarea la scară rămân scumpe. „Abundența inteligenței” poate fi furnizată ca utilitate de câteva entități. Aceasta creează o structură asemănătoare cu energia electrică, dar cu un grad mai mare de control cognitiv: furnizorul nu transportă doar putere, ci modelează ceea ce utilizatorii pot întreba și primi.

Terenul și locul rămân rare. O locuință într-un oraș sigur, prosper și bine conectat nu poate fi multiplicată digital. Munca la distanță a arătat că unele activități se desprind de geografie, dar amenitățile, școlile, clima, cultura și relațiile rămân locale. Dacă AI concentrează capitalul în câteva noduri, prețul locului poate crește chiar când serviciile digitale se ieftinesc. Orașele-regiuni pot deveni mai puternice și mai exclusive.

Materia critică rămâne rară. Litiul, cuprul, pământurile rare, apa, solul fertil și capacitatea industrială nu sunt substituite de text generat. Automatizarea poate îmbunătăți extracția și reciclarea, dar poate și mări cererea. Cosmopolitanismul reduce unele transporturi și permite reparație, însă nu transformă toate lanțurile în producție locală. Semiconductorii, turbinele, medicamentele complexe și echipamentele medicale cer economii de scară și specializare.

Încrederea devine mai rară pe măsură ce conținutul sintetic devine abundent. Când imaginea, vocea și documentul pot fi fabricate, valoarea se mută către proveniență, reputație și relații. Instituțiile care pot garanta autenticitatea câștigă putere. Acestea pot fi state, platforme, comunități profesionale sau protocoale criptografice. Niciun mecanism nu este suficient singur. Semnătura digitală atestă originea unei afirmații, nu adevărul ei. Reputația poate fi capturată. Statul poate autentifica și poate cenzura.

Atenția este structural rară. AI poate produce mai mult decât oamenii pot consuma. Agenții personali vor filtra, iar controlul filtrului devine putere. Dacă un agent decide ce știri, propuneri și persoane merită atenție, el funcționează ca editor, profesor și consilier. Abundența informației mărește valoarea celui care reduce lumea la o listă scurtă. Pluralismul viitorului depinde de pluralismul filtrelor.

Statutul este poate cea mai rezistentă raritate. Bunurile materiale pot deveni ieftine, dar pozițiile relative nu pot fi distribuite egal. O societate fără muncă obligatorie nu este o societate fără competiție. Oamenii pot concura pentru influență, frumusețe, audiență, acces, autenticitate, risc sau apropierea de centrele de putere. Dacă vechile ierarhii profesionale se aplatizează, noi ierarhii culturale pot deveni mai intense. Post-raritatea materială nu implică post-ierarhie.

Legitimitatea este o altă raritate pozițională și relațională. Un model poate calcula o politică, dar nu poate produce de la sine acceptarea dreptului de a o impune. Legitimitatea provine din procedură, rezultate, identitate, tradiție și percepția de corectitudine. Cu cât AI face expertiza mai accesibilă, cu atât cetățenii pot întreba de ce o elită are autoritate. Această întrebare poate democratiza și poate destabiliza. Instituțiile care răspund prin transparență și participare pot câștiga încredere. Cele care răspund prin control pot produce conformare fără legitimitate.

Corpul rămâne rar. Timpul biologic, sănătatea, fertilitatea, îngrijirea și prezența nu sunt simple servicii cognitive. Roboții pot extinde automatizarea, dar costul și complexitatea lumii fizice sunt diferite. O societate poate avea educație AI aproape gratuită și deficit de îngrijitori, asistente, locuințe sau relații umane. Economia politică nu se mută integral în spațiul digital.

Siguranța rămâne rară și poate deveni mai scumpă. AI poate detecta amenințări, dar și automatiza atacuri. Un agent care ajută un oraș să gestioneze infrastructura poate deveni o suprafață de atac. Interconectarea produce eficiență și risc sistemic. Regiunile vor investi în redundanță, securitate și capacitate de operare degradată. Aceste bunuri nu sunt vizibile în perioade normale, ceea ce le face politic vulnerabile la subfinanțare.

În sfârșit, sensul poate deveni rar. Munca a oferit venit, dar și program, statut, identitate și contact social. Dacă oamenii primesc resurse fără un rol, nu rezultă automat libertate împlinită. Pot apărea artă, îngrijire, comunitate și cercetare, dar și apatie, dependență și lupte simbolice. Societățile vor concura nu doar pentru a distribui bunuri, ci pentru a oferi narațiuni credibile despre ce merită făcut.

Această hartă a rarității schimbă evaluarea sistemului extractiv. Capitalismul industrial a extras valoare din muncă și natură, iar statul fiscal a redistribuit o parte. Platformele digitale au adăugat extracția datelor și atenției. AI poate deplasa extracția către infrastructura cognitivă: cine deține modelul, agentul, identitatea și canalul prin care utilizatorul acționează. Produsul poate fi gratuit deoarece utilizatorul devine dependent de mediul care îi organizează opțiunile.

Un exemplu simplu este agentul personal universal. În varianta emancipatoare, cetățeanul controlează datele, poate schimba furnizorul, verifică sursele și folosește agentul pentru a contesta instituțiile. În varianta extractivă, agentul este subvenționat de platformă, recomandă produsele și opiniile compatibile cu interesele sale, negociază contracte în termeni pe care utilizatorul nu îi vede și devine indispensabil. Aceeași interfață poate ascunde două regimuri de proprietate opuse.

De aceea, politica distribuției nu poate fi redusă la venit de bază. Dacă oamenii primesc bani, dar plătesc rente către proprietarii infrastructurii, redistribuția devine o buclă care stabilizează monopolul. Venitul de bază poate fi necesar într-o tranziție și poate extinde libertatea, însă trebuie combinat cu concurență, proprietate distribuită și servicii comune. Altfel, statul finanțează cererea pentru platformele care au concentrat oferta.

Serviciile universale au alt avantaj: sănătatea, educația, locuința minimă, transportul și accesul digital nu depind complet de piață. Dar serviciul public AI poate deveni instrument de supraveghere dacă identitatea și datele sunt centralizate. Universalitatea trebuie separată de monopolul informațional. Un cetățean ar trebui să poată primi dreptul fără a oferi mai multe date decât sunt necesare și să conteste decizia printr-un canal independent.

Capitalul universal sau fondurile civice încearcă să distribuie proprietatea asupra activelor productive. Dacă veniturile AI provin din capital, cetățenii ar trebui să dețină o parte prin fonduri suverane, cooperative, pensii, acțiuni sociale sau infrastructuri publice. Aceasta mută distribuția înaintea impozitării. Modelul nu este lipsit de probleme: cine administrează fondul, cum evită capturarea și ce se întâmplă când activele scad? Dar răspunde mai direct schimbării funcționale decât o politică bazată exclusiv pe salarii.

Orașele-regiuni pot juca un rol deoarece unele rarități sunt locale. Terenul, energia, datele urbane și infrastructura pot fi deținute în comun sau prin fonduri locale. Veniturile din concesiuni, centre de date și creșterea valorii funciare pot finanța servicii. Riscul este ca orașele bogate să acumuleze active, iar cele sărace să rămână fără bază. Federația trebuie să redistribuie o parte din rentele generate de infrastructuri și standarde comune.

Cosmolocalismul atacă o altă dimensiune: monopolul asupra cunoașterii și dependența materială. Designurile deschise și producția locală pot reduce costurile, crește reparabilitatea și menține competențe. Dar cunoașterea deschisă nu plătește automat energia, materiile sau timpul. Commons-urile au nevoie de modele de finanțare, guvernanta și reciprocitate. Fără ele, corporațiile pot folosi resursele deschise și privatiza valoarea, repetând captura open source.

Într-o economie a abundenței cognitive, politica devine în mare măsură politica rarităților reziduale. Ce anume nu poate fi copiat? Cine controlează gâturile de sticlă? Cine definește autenticitatea? Cine distribuie accesul la locurile dorite? Cine decide ce agent este de încredere? Cine deține energia și capitalul? Aceste întrebări vor conta mai mult decât numărul de texte sau imagini produse.

Post-raritatea poate fi reală la nivelul unor bunuri și falsă la nivelul puterii. O societate poate oferi fiecărui om un profesor, un medic preliminar, un programator și un artist artificial, dar poate concentra dreptul de a modifica sistemele care îi furnizează. Abundența fără autonomie este confort, nu libertate.

Fragmentarea controlată are aici un argument economic. Multiple jurisdicții și infrastructuri reduc dependența de un singur proprietar. Producția locală și commons-urile oferă alternative. Dar fragmentarea nu poate crea cipuri și energie din nimic. Ea trebuie să fie încastrată în rețele mari și în mecanisme de solidaritate. Scopul nu este autosuficiența fiecărei insule, ci evitarea situației în care o singură întrerupere sau decizie poate opri întregul arhipelag.

Raritatea nu dispare. Își schimbă adresa de la execuție la infrastructură, de la informație la încredere, de la competență la legitimitate, de la producție la sens. Societățile care vor observa această mutare devreme pot distribui noile active. Cele care vor continua să taxeze și să reglementeze lumea veche vor descoperi că abundența a fost privatizată înainte de a deveni publică.

CAPITOLUL 6

DE LA STATUL EXTRACTIV LA STATUL DE INFRASTRUCTURĂ

Statul modern este o mașină de colectare și o promisiune de întoarcere. Colectează impozite, informație, conformare și uneori serviciu militar. În schimb, oferă securitate, drept, infrastructură, educație, sănătate și asigurare împotriva unor riscuri pe care individul nu le poate suporta singur. Legitimitatea sa depinde mai puțin de absența extracției decât de percepția că extracția este limitată, inteligibilă și transformată în bunuri comune.

AI poate destabiliza ambele părți ale contractului. Pe partea veniturilor, automatizarea poate reduce ponderea salariilor și poate concentra profiturile în active mobile. Pe partea serviciilor, agenții și modelele pot face administrația mai ieftină, dar și mai dependentă de furnizori privați. Statul poate descoperi că taxează o economie care dispare și cumpără infrastructură de la entități pe care nu le poate controla.

Timp de un secol, statele sociale au finanțat protecția prin impozite pe muncă, consum și profit. Sistemul presupunea ocupare largă și firme ancorate într-o jurisdicție. Dacă o companie produce cu puțini angajați, operează modele în cloud și mută proprietatea intelectuală între filiale, baza fiscală devine mai greu de localizat. Chiar dacă numărul total de locuri de muncă nu se prăbușește, negocierea se schimbă. Lucrătorii expuși la substituție au mai puțină putere, iar proprietarii activelor captează o parte mai mare din surplus [Korinek și Stiglitz, 2021; IMF, 2026].

Prima reacție este taxarea rentei. Impozite pe profituri excedentare, capital, teren, energie sau utilizarea infrastructurii pot înlocui parțial veniturile pierdute. Dar taxarea este o competiție între state. Activele digitale se mută, iar jurisdicțiile pot reduce obligațiile pentru a atrage investiții. De aceea, unele reguli trebuie coordonate la nivel federal sau internațional. Fragmentarea fiscală fără praguri comune produce cursa spre fund.

A doua reacție este proprietatea publică. Fondurile suverane pot deține acțiuni în companii și infrastructuri, transformând o parte din randamentul capitalului în venit civic. Exemplele existente, de la fondul norvegian la fondurile din Alaska sau Singapore, au scopuri și guvernanțe diferite, dar demonstrează că statul poate participa ca proprietar, nu doar ca fiscalizator. În epoca AI, un fond public ar putea deține centre de date, energie, drepturi asupra datelor sau participații în ecosisteme tehnologice.

Proprietatea publică nu este automat democratică. Un fond poate deveni instrument al guvernului, poate favoriza companii apropiate sau poate ascunde riscuri. Are nevoie de mandate, transparență, administrare profesională și reguli privind distribuția. Avantajul său este că leagă cetățenii de randamentul activelor înainte ca profitul să fie mutat. Dezavantajul este concentrarea unei puteri economice suplimentare în stat.

A treia reacție este proprietatea distribuită. Cooperative, fonduri municipale, scheme de capital pentru cetățeni și pensii colective pot împărți activele între niveluri. O regiune care găzduiește centre de date poate negocia participații sau redevențe, nu doar locuri de muncă și taxe. Un oraș poate captura o parte din creșterea valorii terenului produsă de infrastructură. O comunitate energetică poate deține panouri, stocare și rețele locale. Aceste mecanisme transformă rezidenții din beneficiari pasivi în coproprietari.

Există riscul unei geografii a dividendelor. Regiunile cu soare, vânt, apă, teren sau conectivitate acumulează active, iar altele devin dependente de transferuri. Un federalism matur trebuie să recunoască faptul că valoarea locală este produsă și de piața, moneda, apărarea și cunoașterea comună. Autonomia asupra unei părți din rentă trebuie combinată cu egalizare între teritorii.

Pe partea serviciilor, AI poate muta statul de la organizație de procesare la infrastructură de drepturi. Astăzi, multe administrații consumă resurse pentru formulare, verificări și comunicare. Agenții pot automatiza această muncă. Dar adevărata transformare nu este reducerea funcționarilor, ci posibilitatea ca dreptul să fie livrat proactiv. Dacă datele indică eligibilitatea, beneficiul poate fi acordat fără cerere. Dacă o regulă se schimbă, agentul civic poate explica efectul fiecărei persoane.

Această capacitate este atractivă și periculoasă. Un stat care știe suficient pentru a acorda automat un beneficiu știe suficient și pentru a condiționa viața. Administrarea proactivă poate deveni paternalism proactiv. De aceea, minimizarea datelor, separarea funcțiilor și dreptul la opacitate personală trebuie integrate în design. Cetățeanul nu trebuie să devină complet lizibil pentru a primi ceea ce i se cuvine.

Statul de infrastructură nu înseamnă statul care operează fiecare serviciu. Înseamnă statul care garantează protocoale, drepturi și capacități de bază. El poate furniza identitate digitală, plăți, registre și modele publice, permițând firmelor și comunităților să construiască deasupra. India a demonstrat potențialul infrastructurii publice digitale, iar Europa urmărește propriile sisteme de identitate și date. Beneficiile sunt interoperabilitatea și scăderea costurilor. Riscul este ca infrastructura comună să devină o coloană unică de supraveghere.

Diferența depinde de arhitectură. Identitatea poate fi centralizată într-o bază de date sau distribuită prin credențiale verificabile. Plățile pot fi programabile de stat sau doar interoperabile. Datele medicale pot fi accesibile prin consimțământ granular sau agregate într-un profil universal. Un sistem public nu este automat mai puțin intruziv decât unul privat. Totuși, drepturile și controlul democratic oferă posibilități de corecție pe care contractele comerciale nu le garantează.

Venitul de bază universal este cea mai cunoscută propunere pentru o economie cu mai puțină muncă. Argumentul său este simplu: dacă producția devine automatizată, distribuirea venitului nu trebuie să depindă integral de angajare. Un venit necondiționat reduce birocrăția și puterea disciplinară a angajatorului. Poate susține antreprenoriat, îngrijire și educație. Criticile privesc costul, inflația locuințelor, retragerea serviciilor și posibilitatea ca plata să devină compensație minimală pentru excluderea de la proprietate.

Într-o lume de rente, venitul de bază poate funcționa ca dividend social dacă este finanțat din active comune. Dacă este finanțat exclusiv prin taxarea muncii rămase sau datorie, devine fragil. Dacă înlocuiește sănătatea, educația și locuința, poate lăsa indivizii singuri în fața piețelor monopoliste. El este mai defensabil ca podea, nu ca întreg contract social.

Serviciile universale de bază pornesc de la ideea că anumite bunuri trebuie oferite direct sau garantate. Avantajul este că reduc vulnerabilitatea la prețuri. Dezavantajul este standardizarea și riscul paternalismului. AI poate personaliza serviciile, dar personalizarea centrală poate ascunde discriminare sau manipulare. O soluție policentrică ar permite furnizori și modele diferite sub un drept comun la acces.

Capitalul universal urmărește să ofere fiecărei persoane un portofoliu sau o participație. El răspunde mai bine la mutarea venitului către active, dar ridică probleme de risc și administrare. Un dividend constant este ușor de înțeles; proprietatea distribuită cere educație, guvernanta și protecție împotriva vânzării sub presiune. O combinație între fonduri colective și conturi individuale poate evita extremele.

Munca publică sau serviciul civic este o altă opțiune. Chiar dacă piața cere mai puțină muncă, comunitățile pot avea nevoie de îngrijire, restaurare ecologică, cultură, pregătire pentru dezastre și mediere. Statul poate finanța roluri cu valoare socială. Riscul este crearea unei clase de ocupații artificiale, slab respectate și controlate politic. Munca nu trebuie păstrată ca ritual de supunere dacă producția nu o mai cere. Dar activitatea comună poate furniza sens și capacitate.

O societate matură poate separa venitul, contribuția și statutul. Venitul minim devine drept. Contribuția poate lua forme multiple, nu toate salariale. Statutul nu ar trebui monopolizat de bogăție sau funcție. Această separare este dificilă deoarece cultura industrială le-a legat. AI o face necesară.

Statul extractiv poate supraviețui printr-o mutație mai întunecată. În loc să taxeze venituri, poate monetiza date, amenzi algoritmice, licențe și acces. Poate condiționa beneficiile de comportament. Poate folosi scoruri de risc pentru a reduce costurile și a transfera incertitudinea către cetățean. O administrație foarte eficientă poate extrage conformare cu fricțiune minimă. Aceasta este forma publică a dark alignment: sistemele sunt perfect aliniate cu indicatorii aparatului, nu cu autonomia persoanei.

Prevenirea cere drepturi procedurale noi. Orice decizie automatizată cu efect semnificativ trebuie explicată într-o formă contestabilă. Datele trebuie să aibă proveniență. Cetățeanul trebuie să poată folosi propriul agent pentru a interoga sistemul. Modelele publice trebuie evaluate de instituții independente. Nicio agenție nu ar trebui să controleze simultan datele, modelul, aplicarea și apelul.

Fragmentarea controlată poate transforma statul de infrastructură într-o rețea. Nivelul federal definește identitatea portabilă, drepturile, standardele și mecanismele de redistribuție. Regiunile implementează și experimentează. Orașele furnizează servicii apropiate. Instituțiile civice și private participă prin interfețe deschise. Datele nu circulă automat în sus; circulă numai pentru scopuri definite.

Un asemenea sistem este mai complex decât un portal național unic. Complexitatea nu trebuie negată. Costul său este prețul pluralismului. Dar poate fi redus prin standarde și instrumente comune. Așa cum internetul conectează rețele autonome, statul de infrastructură poate conecta administrații autonome.

Există probleme care rămân centralizate. Apărarea, stabilitatea monetară, marile transferuri, reglementarea monopolurilor, siguranța frontier AI și gestionarea crizelor cer capacitate. Un stat redus la protocol ar fi insuficient. Întrebarea nu este „cât mai puțin stat”, ci ce fel de centru poate fi puternic fără a absorbi toate deciziile.

Răspunsul probabil este un centru constituțional și infrastructural, nu managerial în fiecare detaliu. El definește limite, menține bunurile comune, investește în capacități rare și intervine când externalitățile depășesc localul. Nu decide uniform ceea ce comunitățile pot decide singure. Nu deține singur modelele prin care societatea se înțelege.

Sistemul extractiv actual își pierde sensul numai dacă funcțiile sale sunt înlocuite. Capitalul privat încă finanțează risc și coordonează producție. Statul încă redistribuie și protejează. Critica serioasă nu afirmă că aceste instituții sunt inutile, ci că AI reduce costul unor funcții și face rentele mai vizibile. Privilegiul trebuie recalibrat după contribuție.

Tranziția va fi conflictuală. Beneficiarii vechilor rente vor încerca să definească noile reguli. Administrațiile vor cumpăra soluții care le consolidează. Regiunile bogate vor cere autonomie, iar cele vulnerabile vor cere solidaritate. Nu există o soluție tehnică neutră. Dar există o direcție instituțională defensabilă: distribuirea proprietății, separarea infrastructurii de control, drepturi portabile și un stat care măsoară succesul nu prin cantitatea de date colectate, ci prin autonomia pe care o face posibilă.

CAPITOLUL 7

DE CE AU EXISTAT ELITELE ȘI CE ELITE MAI AU SENS

Orice discuție despre elite riscă să alunece în două caricaturi. Prima spune că elitele sunt pur și simplu cei mai capabili membri ai societății, recompensați pentru contribuție. A doua spune că sunt o clasă parazită care transformă puterea în privilegiu și apoi privilegiul în justificare. Istoria susține ambele afirmații în proporții variabile. Elitele apar deoarece coordonarea, războiul, surplusul, memoria și decizia sub incertitudine creează funcții diferențiate. Ele se corup deoarece avantajul organizatoric permite celor care ocupă funcția să o protejeze de evaluare.

Gaetano Mosca a formulat ideea că o minoritate organizată conduce majoritatea neorganizată. Vilfredo Pareto a descris circulația elitelor, iar Robert Michels a vorbit despre „legea de fier a oligarhiei”: organizațiile, inclusiv cele democratice, tind să genereze conducători permanenți [Mosca, 1939; Pareto, 1935; Michels, 1915]. Aceste teorii au fost criticate pentru fatalism și pentru subestimarea instituțiilor care limitează concentrarea. Totuși, observația lor de bază rămâne relevantă: puterea cere timp, rețele și informație, iar cei care le acumulează devin un grup distinct.

În societățile mici, prestigiul putea proveni din vânătoare, vindecare, memorie rituală sau capacitatea de mediere. Antropologia lui Christopher Boehm sugerează că unele comunități egalitare au practicat o „ierarhie inversă”, folosind ridiculizarea, ostracismul și coaliția pentru a împiedica dominatorii să devină șefi permanenți [Boehm, 1999]. Aceasta nu înseamnă că oamenii au fost natural egalitari. Înseamnă că egalitatea a putut fi o realizare instituțională activă. Comunitatea trebuia să supravegheze pe cei cu ambiție și să le limiteze acumularea.

Agricultura, stocarea și războiul au schimbat balanța. Surplusul putea fi controlat, iar fortificațiile și armatele cereau coordonare. Preoții, războinicii, scribii și administratorii au format elite distincte. Ei au produs calendar, drept, infrastructură și ordine simbolică. Au extras și tribut. O elită sacerdotală putea păstra cunoaștere astronomică și legitima o dinastie. O aristocrație militară putea apăra frontiera și transforma țărani în resursă. Funcția și exploatarea nu erau separabile clar.

Statele moderne au schimbat forma elitei, nu au eliminat-o. Aristocrația ereditară a fost înlocuită sau completată de elite administrative, profesionale, financiare și culturale. Examenele, universitățile și alegerile au oferit căi de acces mai deschise, dar instituțiile prestigioase au devenit mecanisme de reproducere. Bourdieu a descris cum capitalul economic, cultural și social se transformă reciproc, astfel încât privilegiul poate apărea ca merit [Bourdieu, 1986]. Meritocrația poate mobiliza talent și poate face inegalitatea mai moralizatoare: câștigătorii cred că poziția lor dovedește valoarea lor totală.

Rolul pozitiv al elitelor poate fi analizat în șase funcții, fără a transforma lista într-o scuză. Prima este coordonarea pe termen lung. Marile proiecte, de la irigații la cercetare, cer instituții care păstrează resurse și direcție dincolo de ciclurile individuale. A doua este asumarea deciziei în situații în care consensul complet este imposibil. A treia este păstrarea competenței specializate. A patra este reprezentarea externă și negocierea. A cincea este producerea simbolurilor și narațiunilor care leagă grupuri mari. A șasea este asumarea riscului și a răspunderii.

Fiecare funcție are o patologie. Coordonarea devine monopol. Decizia devine comandă. Competența devine credentialism. Reprezentarea devine captură. Simbolul devine propagandă. Riscul este socializat, iar câștigul privatizat. Problema instituțională este să păstrăm funcția și să facem patologia reversibilă.

AI erodează mai ales monopolul competenței și al informației. O parte din autoritatea profesională s-a bazat pe faptul că cetățeanul nu putea citi, compara și sintetiza suficient. Agenții pot reduce această diferență. Un pacient poate pregăti întrebări mai bune, un antreprenor poate analiza un contract, un consiliu local poate simula alternative. Expertul nu devine inutil, dar trebuie să ofere altceva decât acces la formulări.

Această transformare poate democratiza sau poate întări elita. Profesioniștii cei mai buni pot folosi AI pentru a-și mări productivitatea și reputația, în timp ce instituțiile lor controlează certificarea. Cercetarea asupra adopției AI arată că tehnologia poate ajuta lucrătorii mai puțin experimentați în unele sarcini, reducând diferențele, dar poate amplifica avantajul celor capabili să o integreze și să valideze rezultatele [Brynjolfsson, Li și Raymond, 2023; Dell’Acqua et al., 2023]. Pe termen scurt, vechile elite pot deveni mai puternice tocmai pentru că au capitalul și poziția de a folosi instrumentele.

Pe termen lung, legitimitatea lor devine mai fragilă. Dacă un manager poate fi înlocuit în mare parte de un agent, de ce primește o rentă atât de mare? Dacă o instituție produce aceleași recomandări ca un model public, ce justifică opacitatea? Răspunsul defensabil nu poate fi doar tradiția. Elita trebuie să demonstreze judecată, responsabilitate, integritate și capacitatea de a gestiona conflicte între valori.

Aici apare ideea de nobile revocabilă. Termenul este intenționat provocator deoarece recunoaște că societățile acordă privilegii și statut persoanelor cărora le încredințează funcții. Negarea acestui fapt produce elite informale, mai puțin controlabile. „Nobilimea” descrie avansul de resurse, atenție și autonomie. „Revocabilă” descrie contractul: privilegiul expiră când funcția nu mai este îndeplinită sau când costurile depășesc beneficiile.

O asemenea elită ar avea trei surse de legitimitate. Prima este competența verificată, nu doar certificarea. A doua este obligația fiduciară față de comunitate, cu sancțiuni reale pentru abuz. A treia este disponibilitatea de a accepta audit, alternanță și pierderea poziției. Privilegiul ar fi legat de expunere la consecințe. Un conducător care externalizează toate riscurile nu este elită funcțională, ci rentier politic.

AI poate ajuta la evaluare. Deciziile pot fi urmărite, promisiunile comparate cu rezultate, conflictele de interese detectate. Dar evaluarea algoritmică poate crea o elită a indicatorilor. Conducătorii optimizează ceea ce se măsoară, iar valorile subtile dispar. Un sistem de scor public poate favoriza politici vizibile și scurte, penalizând investițiile cu rezultate întârziate. Revocabilitatea nu poate fi automatizată integral; cere judecată democratică și instituții care înțeleg contextul.

Fragmentarea controlată oferă un avantaj: elitele devin comparabile și premiul capturii se reduce. Un primar sau guvernator are putere reală, dar nu controlează întreaga federație. O regiune poate încerca un model și poate fi evaluată față de altele. O elită locală care eșuează nu trebuie să tragă după ea întregul continent. În același timp, unitățile mici sunt mai ușor de capturat de rețele dense, proprietari și familii. Proximitatea îmbunătățește răspunderea numai când există presă, opoziție și instituții externe.

Elitele locale pot coopera cu cele centrale pentru a extrage. Istoria colonială și feudală arată că puterea nu se organizează mereu ca centru împotriva periferiei. Intermediarii locali beneficiază din colectare și traduc dominația în limbaj comunitar. Devoluția administrativă fără democratizarea proprietății poate înlocui un minister distant cu o oligarhie familială.

De aceea, orașul-regiune are nevoie de instituții care separă reputația socială de controlul economic. Achizițiile trebuie transparente, finanțarea politică limitată, iar infrastructurile comune nu pot fi vândute ușor. Mobilitatea funcționarilor și cooperarea interregională reduc dependența de clanuri. Nivelul federal trebuie să protejeze opoziția locală, nu doar să negocieze cu guvernele regionale.

Peter Turchin a popularizat conceptul de supraproducție a elitelor: societățile formează mai mulți aspiranți la poziții de prestigiu decât pot integra, iar competiția intra-elită destabilizează politica [Turchin, 2023]. Teza face parte dintr-un program mai larg, cliodinamica, ale cărui modele sunt contestate pentru simplificare și putere predictivă limitată. Totuși, mecanismul este plauzibil. Educația extinsă, concentrarea bogăției și numărul limitat de poziții influente produc absolvenți, antreprenori, profesioniști și moștenitori care se simt îndreptățiți la putere.

AI poate agrava supraproducția elitelor. Dacă reduce numărul de manageri, consultanți și creatori necesari, mai mulți oameni cu educație și ambiție vor concura pentru mai puține roluri. Ei se pot muta spre politică, media, activisme ideologice sau proiecte de suveranitate privată. Conflictul cultural poate deveni arena în care elitele frustrate își construiesc baze de masă. Nu orice polarizare este fabricată de elite, dar competiția lor poate organiza nemulțumirea.

Fragmentarea poate absorbi o parte din această energie prin multiplicarea centrelor de responsabilitate. Mai multe orașe, instituții, commons și proiecte oferă arene de prestigiu. Acesta este un argument antropologic pentru policentrism: distribuie nu doar puterea, ci și rolurile. Totuși, multiplicarea pozițiilor poate crea birocrație și titluri fără funcție. Soluția nu este să fabricăm elite, ci să legăm statutul de contribuții observabile.

Religia a făcut acest lucru prin vocație, jurământ și asceză. Armata prin onoare și risc. Știința prin reputație între egali, cel puțin ideal. Profesiile prin coduri etice. Toate au eșuat periodic, dar au recunoscut că puterea cere o disciplină internă. Economia platformelor oferă statut fără jurământ: audiența și capitalul pot crește mai repede decât responsabilitatea. Viitorul are nevoie de noi forme de consacrare seculară care nu sacralizează persoana, ci publicizează obligația.

O elită funcțională în epoca AI ar trebui să fie mai puțin proprietară a cunoașterii și mai mult custode al condițiilor în care ceilalți pot decide. Ea menține infrastructura deschisă, protejează minorități, gestionează riscuri și recunoaște incertitudinea. Nu promite omnisciență. Își justifică poziția prin reducerea dependenței față de ea însăși.

Acesta este un criteriu sever. Majoritatea elitelor caută să devină indispensabile. Dar o instituție matură își măsoară succesul și prin capacitatea comunității de a funcționa când liderii pleacă. În sistemele tehnice, redundanța este semn de reziliență; în politică, liderii carismatici o tratează adesea ca amenințare.

Imperiul computațional favorizează o elită tehnico-administrativă. Platformele suverane favorizează fondatori și proprietari de infrastructură. Naționalismul favorizează elite militare, culturale și executive. Cosmolocalismul favorizează administratori de commons, ingineri locali și mediatori între rețele. Nicio formă nu este lipsită de elită. Alegerea reală privește selecția, obligațiile și posibilitatea de a ocoli sau înlocui conducătorii.

Din acest punct de vedere, civilizația-arhipelag nu este o societate fără vârfuri. Este o societate cu multe vârfuri mai mici, legate de poduri și limitate de un orizont comun de drepturi. Avantajul său este că eșecul unei elite nu devine automat eșecul tuturor. Pericolul este transformarea arhipelagului într-un club al oligarhiilor locale.

Prevenirea cere o constituție a privilegiului. Orice putere specială trebuie să aibă scop, durată, criteriu de evaluare, transparență și cale de contestare. Averea nu poate cumpăra jurisdicție, iar competența nu poate suspenda drepturile. Elitele sunt inevitabile într-un sens sociologic. Legitimitatea lor nu este. AI nu va elimina această problemă. Va elimina doar o parte dintre scuzele prin care ea a fost ascunsă.

CAPITOLUL 8

CEI CARE VOR SĂ CONDUCĂ LUMEA

Orice proiect politic presupune o teorie, explicită sau nu, despre oamenii care vor ocupa pozițiile de putere. Constituțiile optimiste presupun că instituțiile bune atrag și disciplinează persoane rezonabile. Constituțiile pesimiste presupun că ambițioșii vor încerca să captureze orice mecanism și construiesc frâne. Ambele au dreptate parțial. Puterea selectează anumite personalități, dar instituțiile modifică recompensele și comportamentul celor selectați.

Psihologia statutului distinge două căi largi către influență: prestigiul și dominația. Prestigiul este acordat de ceilalți persoanei percepute ca competentă, generoasă sau demnă de imitat. Dominația se bazează pe capacitatea de a impune costuri, de a controla recompense și de a intimida [Henrich și Gil-White, 2001; Cheng et al., 2013]. Cele două strategii pot coexista în aceeași persoană și organizație. Un lider poate câștiga prestigiu prin rezultate și îl poate transforma apoi în dominație.

Societățile egalitare nu au eliminat ambiția; au creat coaliții împotriva dominatorilor. Societățile ierarhice au încercat adesea să lege puterea de obligații, ritualuri și onoare. Regele trebuia să protejeze, nobilul să lupte, preotul să respecte o disciplină. Aceste norme erau încălcate, dar funcționau ca vocabular al acuzației. Conducătorul nu era criticat doar pentru că pierdea, ci pentru că trăda rolul.

Modernitatea a slăbit unele justificări sacre și a pus în loc meritul, alegerile și performanța. Acestea sunt îmbunătățiri majore, însă au creat noi căi pentru personalități orientate spre imagine. Media de masă a transformat politica în spectacol. Platformele au recompensat intensitatea, conflictul și reacția. AI poate personaliza mesajul, genera prezență continuă și testa ce emoție mobilizează fiecare grup. Liderul viitorului poate avea milioane de versiuni ale aceleiași persoane publice.

Aici trăsăturile numite „Dark Triad” — narcisism, machiavelism și psihopatie subclinică — devin relevante, dar trebuie folosite cu precauție. Ele sunt construite statistice, nu etichete morale pentru adversari. Nu permit diagnosticarea de la distanță și nu explică singure comportamentul politic. Meta-analizele leagă aceste trăsături de manipulare, comportamente contraproductive și anumite avantaje de urgență în leadership, în special pentru narcisism, dar relația cu performanța este neliniară și dependentă de context [O’Boyle et al., 2012; Grijalva et al., 2015; Muris et al., 2017].

O precizare suplimentară este necesară. „Personalitate accentuată” nu este folosit aici ca diagnostic psihiatric și nici ca sinonim pentru rău. Ambiția, toleranța la risc, nevoia de statut și chiar o anumită insensibilitate la presiunea socială pot produce atât antreprenoriat și reformă, cât și abuz. Întrebarea instituțională este ce combinații sunt selectate și ce costuri pot impune altora. Într-o analiză serioasă, profilul liderului nu înlocuiește analiza coalițiilor, stimulentei, culturii și constrângerilor constituționale.

Cercetarea comparativă asupra politicienilor sugerează că liderii autocrați pot fi evaluați ca având niveluri mai ridicate de trăsături întunecate decât liderii neautocrați și că profilurile întunecate se pot asocia cu ostilitatea partizană a susținătorilor [Nai și Toros, 2020; Nai și Maier, 2024]. Aceste rezultate nu dovedesc că trăsăturile cauzează autocrația. Instituțiile pot selecta asemenea persoane, iar mediile polarizate pot recompensa stiluri agresive. Relația este circulară: personalitatea exploatează contextul și apoi îl transformă.

AI poate închide această buclă. Un lider orientat spre dominație poate folosi modele pentru a identifica teme care divizează, pentru a automatiza loialitatea și pentru a testa limitele normelor. Un lider orientat spre prestigiu poate folosi aceleași instrumente pentru explicație, consultare și rezolvarea problemelor. Tehnologia nu creează impulsul, dar reduce costul scalării lui.

Există trei motive pentru care personalitățile accentuate pot deveni mai influente într-o economie automatizată. Primul este reducerea rolurilor tradiționale de prestigiu. Dacă profesiile, managementul și creația se comprimă, oamenii cu ambiție mare caută arene în care statutul rămâne exclusiv. Politica și religia identitară sunt astfel de arene. Al doilea este creșterea valorii atenției. Personalitățile dispuse la încălcarea normelor pot câștiga vizibilitate. Al treilea este disponibilitatea instrumentelor de persuasiune și organizare care permit unei minorități să coordoneze rapid o bază.

Peter Turchin ar interpreta o parte din această dinamică drept supraproducție de elite. Mai mulți aspiranți educați și bogați concurează pentru un număr limitat de poziții, iar cei excluși devin contra-elite [Turchin, 2023]. AI poate reduce pozițiile și poate mări resursele individuale de organizare. Un singur actor poate opera media, analiză, finanțare și mobilizare cu o echipă mică. Bariera pentru a deveni antreprenor ideologic scade.

Acest mecanism nu implică faptul că societățile trebuie să supprime ambiția. Ambiția produce descoperiri, instituții și artă. Problema este mărimea premiului și lipsa ieșirilor. Într-un sistem hipercentralizat, cucerirea centrului oferă acces la un aparat enorm. Competiția devine existențială, iar pierzătorii au puține alternative. Într-un sistem policentric, există mai multe arene și nimeni nu câștigă totul. Aceasta poate reduce intensitatea luptei pentru vârful unic.

Totuși, fragmentarea poate crea sute de mici regimuri personale. Liderul carismatic capturează un oraș, o comunitate digitală sau o platformă și își transformă adepții în dependenți. Proximitatea poate mări presiunea conformistă. Într-o metropolă plurală, individul se poate pierde în mulțime; într-o comunitate mică, reputația îl urmărește. Fragmentarea controlată trebuie să combine scara mică a răspunderii cu drepturi federale și posibilitatea de apel.

Libertatea de ieșire este adesea prezentată ca disciplină suficientă. Dacă un conducător guvernează prost, rezidenții pleacă. Dar oamenii nu sunt capital lichid. Au familie, limbă, proprietate, sănătate, copii și atașament. Un lider poate crește costul plecării exact după ce a acumulat putere. Comunitățile religioase și organizațiile coercitive folosesc frecvent izolarea și pierderea relațiilor pentru a împiedica exit-ul. De aceea, vocea și drepturile sunt la fel de importante ca mobilitatea.

Religia oferă o perspectivă mai complexă asupra personalităților puternice. Instituțiile religioase au legitimat suverani și au produs lideri autoritari. Dar au și domesticit ambiția prin reguli, ordine, jurăminte și idealuri de serviciu. Costly signaling theory sugerează că ritualurile costisitoare pot construi încredere și coeziune, separând angajamentul real de oportunism [Sosis și Bressler, 2003]. Whitehouse a arătat că moduri diferite de ritual pot produce comunități largi sau grupuri intense [Whitehouse, 2004]. Aceste teorii nu reduc religia la funcție, dar ajută să înțelegem cum oferă roluri și limite.

Politica modernă a preluat funcții religioase fără a recunoaște întotdeauna ritualul. Congresele, mitingurile, jurămintele, martirii și textele canonice creează apartenență. Într-o economie în care munca nu mai structurează viața, nevoia de ritual și misiune poate crește. Personalitățile carismatice vor oferi răspunsuri. Unele vor construi comunități productive; altele vor forma culte politice augmentate de AI.

Un cult AI-native ar putea personaliza doctrina pentru fiecare membru, monitoriza participarea, genera revelații, simula prezența liderului și prezice dezertarea. Nu este necesar un AI conștient. Este suficient un sistem optimizat pentru retenție și loialitate. Acesta este un caz de dark alignment organizațional: modelul devine tot mai bun la menținerea comunității, indiferent dacă comunitatea îi degradează pe membri.

Statele pot folosi tehnici similare. Propaganda clasică transmite același mesaj. Propaganda algoritmică poate transmite mesaje incompatibile grupurilor diferite, păstrând un centru comun de putere. Liderul nu mai are nevoie de o ideologie coerentă; are nevoie de un sistem care menține coaliția. Aceasta complică responsabilitatea democratică, deoarece publicurile nu mai văd aceeași promisiune.

Cum pot fi canalizate personalitățile orientate spre dominație fără a le oferi imperiul? Prima soluție este distribuția premiilor. Mai multe instituții autonome reduc valoarea capturii totale. A doua este separația funcțională: controlul bugetului, datelor, poliției și comunicării nu trebuie să se aple în aceeași mână. A treia este rotația și limitarea mandatelor. A patra este transparența algoritmică și arhivarea mesajelor personalizate. A cincea este protecția avertizorilor și a opoziției. A șasea este existența unor roluri de prestigiu care nu depind de dominație: știință deschisă, restaurare ecologică, serviciu civic, mediere și construcție instituțională.

Aceste mecanisme nu elimină răul și pot fi ocolite. O constituție realistă nu presupune că dominatorii vor respecta spiritul regulilor. Ea creează coaliții și infrastructuri care fac încălcarea vizibilă și costisitoare. Boehm ar recunoaște aici o formă modernă de ierarhie inversă: comunitatea nu neagă liderii, dar păstrează capacitatea de a-i coborî.

AI poate ajuta prin audit, dar poate deveni și arma dominatorului. De aceea, sistemele de control trebuie să fie pluraliste. O agenție care folosește modelul guvernului pentru a verifica guvernul nu este independentă. Cetățenii, presa, instanțele și regiunile au nevoie de acces la modele și date separate. Un „ombudsman AI” trebuie să poată investiga fără permisiunea executivului.

Mai există o dificultate: în crize reale, liderii dominanți pot fi eficienți. Grupurile preferă uneori conducători hotărâți când amenințarea este mare. Riscul este ca starea de urgență să devină permanentă. O federație rezilientă are nevoie de puteri extraordinare limitate în timp, distribuite și verificabile. AI poate detecta crize mai repede, dar poate fabrica și justificări permanente prin scoruri de risc.

Nu toate societățile vor alege aceleași profiluri. Culturile cu încredere scăzută pot prefera lideri puternici. Comunitățile prospere și sigure pot tolera pluralismul. World Values Survey leagă securitatea existențială de valori de autoexprimare, deși relațiile culturale sunt complexe și nu deterministe [Inglehart și Welzel, 2005; WVS, 2026]. Dacă tranziția AI produce insecuritate, cererea pentru autoritate poate crește chiar atunci când tehnologia ar permite autonomie.

Aceasta este una dintre bifurcațiile decisive. AI poate elibera timp și reduce anxietatea materială, favorizând pluralism. Sau poate concentra capitalul, destabiliza rolurile și produce o populație care cere protecție de la centre puternice. Politica distribuției și politica personalității sunt legate. O societate care îi lasă pe mulți fără statut și securitate creează piață pentru dominatori.

Civilizația-arhipelag este ușor favorizată în această carte nu pentru că oamenii locali ar fi mai buni, ci pentru că instituția împarte premiul și păstrează refugii. Dar preferința este condiționată. Fără drepturi comune, presă liberă, portabilitate și solidaritate, arhipelagul poate deveni un sistem de secte și oligarhii.

Întrebarea corectă nu este cum să împiedicăm oamenii periculoși să intre vreodată în politică. Nicio procedură nu poate garanta asta. Întrebarea este cât de mult pot câștiga, cât de repede pot fi opriți și câte lumi rămân în afara controlului lor. O civilizație robustă nu depinde de speranța că liderul suprem va fi bun. Depinde de faptul că nimeni nu poate deveni suprem cu ușurință.

CAPITOLUL 9

MAȘINILE DE SENS: RELIGIE, NAȚIUNE ȘI IDENTITATE DUPĂ CENTRALITATEA MUNCII

Economia politică a AI este discutată frecvent ca problemă de venit, productivitate și proprietate. Acestea sunt esențiale, dar nu epuizează schimbarea. Munca industrială și profesională a devenit, în societățile moderne, o instituție de distribuire a timpului, identității și recunoașterii. Întrebarea „ce faci?” este simultan economică și ontologică. Dacă AI reduce necesarul de muncă sau face carierele mai instabile, societatea pierde nu doar salarii, ci o gramatică a valorii personale.

Oamenii nu au avut întotdeauna profesia ca identitate principală. Rudenia, satul, religia, rangul, breasla și statutul juridic au organizat viața. Modernitatea a slăbit multe dintre aceste legături și a oferit în schimb cetățenie, piață și carieră. Această transformare a extins libertatea individuală, dar a făcut apartenența dependentă de performanță economică. Persoana care nu reușește pe piața muncii poate simți că nu doar venitul, ci însăși justificarea sa socială a dispărut.

Un venit de bază nu rezolvă această problemă. Poate elimina foamea și reduce coercția, ceea ce este enorm, dar nu spune pentru ce merită folosit timpul. Răspunsul liberal clasic este că fiecare alege. Pentru mulți, aceasta va fi o eliberare. Pentru alții, alegerea fără instituții de formare și recunoaștere devine vid. Libertatea cere competențe culturale, comunități și proiecte în care contribuția este vizibilă.

Religia a oferit istoric un răspuns puternic. Ea a plasat viața într-o ordine cosmică, a legat suferința de narațiune, a creat ritualuri și a distribuit roluri. Durkheim a văzut religia ca mod prin care societatea se reprezintă și se sacralizează [Durkheim, 1912]. Weber a analizat felul în care etica religioasă poate organiza conduita economică și autoritatea [Weber, 1905; 1922]. Cercetări mai recente examinează rolul zeilor moralizatori, ritualurilor costisitoare și identității comune în cooperarea la scară mare [Norenzayan, 2013; Whitehouse et al., 2019]. Niciuna dintre aceste perspective nu reduce credința la utilitate, dar arată că religia este și tehnologie socială.

Politica modernă a preluat funcții similare. Națiunea oferă strămoși, martiri, sărbători, teritoriu și o promisiune de continuitate. Ideologiile oferă explicații ale răului și un rol în istorie. Partidele și mișcările produc ritualuri, simboluri și comunități morale. În perioade de prosperitate, aceste identități pot fi moderate de preocupări cotidiene. În perioade de dezorientare, ele devin totalizante.

AI poate intensifica această dinamică în două moduri. Mai întâi, destabilizează roluri și creează cerere pentru sens. Apoi, furnizează instrumente pentru producerea lui. Un model poate crea narațiuni personalizate, ritualuri, comunități virtuale și interlocutori care cunosc istoria emoțională a fiecărui membru. Poate traduce o doctrină în limbajul exact care convinge o persoană. Poate menține prezența unui lider după moarte și poate transforma arhiva într-o voce interactivă.

Nu toate aceste utilizări sunt distopice. Agenții pot ajuta oamenii să studieze tradiții, să participe la comunități mici, să creeze artă și să găsească proiecte. Persoanele izolate pot primi sprijin. Limbile și ritualurile minoritare pot fi păstrate. O societate policentrică poate susține o pluralitate de moduri de viață fără ca unul să cucerească statul.

Pericolul apare când sistemul este optimizat pentru retenție, loialitate sau monetizare. Un companion AI care devine sursa principală de validare poate ghida lent valorile utilizatorului. O comunitate poate folosi agenți pentru monitorizarea conformității și izolarea disidenței. Un stat poate integra educația, media și serviciile într-o narațiune adaptivă. Propaganda nu mai este un discurs, ci o relație.

Acesta este motivul pentru care sensul nu poate fi lăsat doar pieței atenției. Platformele au stimulente să maximizeze timpul și atașamentul, nu autonomia. Comunitățile religioase au propriile riscuri, dar au tradiții, lideri umani și posibilitatea schismei. Un sistem algoritmic poate schimba doctrina fără să declare schimbarea, optimizând pentru comportament. Proveniența și transparența devin importante și în domeniul simbolic.

Fragmentarea controlată pare favorabilă pluralismului cultural. Orașele și regiunile pot susține tradiții, calendare, educație și spații comunitare diferite. O federație oferă un cadru comun de drepturi. Aceasta seamănă cu unele forme istorice de pluralism juridic, dar trebuie să evite statutul inegal al persoanelor. Comunitatea poate defini ritualuri și proiecte; nu poate suspenda dreptul membrului de a pleca, de a critica sau de a nu crede.

Cosmolocalismul adaugă o dimensiune productivă sensului. Oamenii nu doar consumă cultură globală, ci contribuie la commons și adaptează local. Proiectarea unei unelte, restaurarea unui ecosistem, documentarea unei limbi sau îngrijirea unei infrastructuri comune pot oferi roluri care nu depind de piața globală a muncii. Contribuția devine vizibilă în comunitate și utilă în rețea.

Există însă riscul romantizării comunității. Locurile mici pot fi sufocante, iar tradițiile pot exclude. Cosmopolitismul modern a oferit ieșire din identități impuse. O politică a sensului nu trebuie să transforme fiecare persoană în purtător al unei culturi locale. Civilizația-arhipelag trebuie să permită și insule ale anonimatului, metropole pluraliste și comunități alese.

Naționalismul va rămâne probabil mai puternic decât localismul în multe societăți deoarece rezolvă problema solidarității la scară. Oamenii acceptă transferuri către necunoscuți când îi percep ca membri ai aceleiași comunități morale. Statul social și națiunea au crescut împreună în multe contexte. Dacă fragmentarea este asociată cu retragerea regiunilor bogate, ea va fi respinsă ca egoism. Orașul-regiune are nevoie de o poveste în care autonomia nu anulează obligația față de ceilalți.

O posibilă narațiune este patriotismul stratificat. O persoană poate aparține cartierului, orașului, regiunii, statului, Europei și umanității fără ca identitățile să fie perfect armonioase. Istoria arată că loialitățile multiple pot exista, dar și că liderii încearcă să le ordoneze exclusiv. Instituțiile trebuie să facă pluralitatea normală, nu suspectă.

AI poate ajuta la traducerea între comunități, reducând costul lingvistic și cultural. Dar traducerea automată poate crea iluzia înțelegerii. Valorile și memoriile nu sunt doar propoziții. Agenții pot explica diferențe și pot manipula stereotipuri. Dialogul rămâne relație socială, nu conversie de text.

Religia ar putea reveni în forme tradiționale tocmai ca reacție la artificialitate. O lume saturată de conținut generat poate crește valoarea ritualului vechi, a prezenței corporale și a comunității cu memorie. Pelerinajul, liturghia și sărbătoarea pot deveni rarități de autenticitate. Această revenire poate întări solidaritatea și poate hrăni fundamentalismul. Nu există un sens unic al reînvierii religioase.

Pot apărea și religii sau meta-culturi noi, construite explicit pentru epoca AI. Unele vor sacraliza inteligența, progresul sau expansiunea cosmică. Altele vor sacraliza limitele, natura sau umanitatea biologică. Mișcările acceleraționiste au deja elemente de eshatologie tehnologică: creșterea capacității este tratată ca misiune civilizațională, iar obstacolele ca păcate împotriva viitorului. Mișcările de descreștere și unele ecologii politice pot produce o eshatologie inversă, în care salvarea cere renunțare și restrângere.

Ambele pot observa probleme reale. Tehnologia poate reduce suferință și deschide posibilități, iar limitele planetare sunt reale. Pericolul începe când o singură valoare devine criteriul total. AI facilitează această totalizare deoarece poate optimiza și coordona la scară. O societate pluralistă are nevoie de instituții care permit proiecte puternice fără ca ele să devină constituția tuturor.

Munca însăși poate fi reinventată ca vocație voluntară, nu doar necesitate economică. Oamenii vor continua să dorească dificultate, competență și recunoaștere. Jocurile, sportul, cercetarea, meșteșugul și explorarea oferă probleme care nu trebuie „rezolvate” prin automatizare completă. O cultură matură poate decide că unele activități sunt valoroase tocmai pentru că sunt făcute de oameni, chiar dacă mașina ar fi mai eficientă. Aceasta nu este respingere a tehnologiei, ci alegere a domeniilor în care procesul contează.

Orașele-regiuni pot experimenta cu asemenea instituții. Un oraș poate finanța ateliere, știință cetățenească, îngrijire, artă și pregătire civică. Altul poate favoriza antreprenoriat și explorare. Diversitatea permite observarea efectelor. Dar diferențele pot deveni segregare morală: orașe pentru tradiționaliști, orașe pentru acceleraționiști, orașe pentru bogați. Federația trebuie să păstreze spații de contact și drepturi comune.

Educația devine principalul mecanism de pregătire pentru libertate. Dacă AI oferă răspunsuri, școala trebuie să formeze judecată, cooperare, corp, caracter și capacitatea de a alege proiecte. Nu este suficientă „alfabetizarea AI”. Oamenii trebuie să înțeleagă cum sistemele le modelează atenția și cum pot construi instituții. Educația civică devine design de autonomie.

Există și un argument pentru serviciul civic plural. Nu ca muncă obligatorie de dragul disciplinei, ci ca perioadă în care tinerii contribuie la proiecte comune în alte regiuni, învață competențe și întâlnesc oameni din afara bulei lor. Un asemenea serviciu poate construi solidaritate federală și oferi ritual de trecere. Riscul militarizării și conformismului este real; participarea, opțiunile și protecția drepturilor sunt esențiale.

Sensul nu poate fi distribuit de stat ca un beneficiu. Poate fi cultivat prin condiții: securitate, timp, spații, instituții, tradiții deschise și recunoașterea contribuției. Statul care încearcă să producă sens unic devine ideologic. Piața care îl vinde ca abonament îl transformă în retenție. Comunitatea care îl impune devine cult.

Civilizația-arhipelag oferă o soluție imperfectă: multe comunități de sens, niciuna cu dreptul de a închide orizontul întregii persoane. Nivelurile comune protejează libertatea de conștiință, iar nivelurile locale oferă densitate și apartenență. Rețelele globale permit cooperare și ieșire.

Această arhitectură poate eșua dacă oamenii nu mai cred în nimic comun. Drepturile și protocoalele nu sunt suficiente fără o minimă loialitate față de federație și umanitate. Arhipelagul are nevoie de o poveste comună modestă: nu aceea că toți avem aceeași destinație, ci că păstrăm pentru ceilalți dreptul de a căuta destinații diferite fără a distruge lumea comună.

Într-o epocă a mașinilor de sens, libertatea nu va însemna doar absența cenzurii. Va însemna capacitatea de a ști cine construiește povestea, de a ieși din ea și de a găsi oameni cu care să construiești alta. Această capacitate este o infrastructură politică la fel de importantă ca energia sau calculul.

CAPITOLUL 10

IMPERIUL COMPUTAȚIONAL

Imperiul computațional nu trebuie imaginat ca un palat în care un dictator privește milioane de ecrane. Forma sa mai plauzibilă este o infrastructură atât de utilă, integrată și competentă încât majoritatea instituțiilor nu mai pot funcționa în afara ei. Identitatea, plățile, sănătatea, educația, administrația, securitatea și comunicarea folosesc aceleași registre, modele și standarde. Centrul nu comandă fiecare gest. El definește mediul în care gesturile devin posibile.

Imperiile istorice au combinat forță, tribut, infrastructură și o poveste despre ordine. Roma oferea drumuri, drept și cetățenie graduală. China imperială oferea standarde, administrație și un ideal al unității. Imperiile maritime ofereau protecție comercială și impuneau extracție. Imperiul computațional adaugă predicția. El nu doar înregistrează populația, ci anticipează comportamentul și adaptează intervenția.

În varianta sa binevoitoare, această capacitate este impresionantă. Un sistem național poate detecta epidemii, coordona energie, reduce fraude, anticipa abandonul școlar, personaliza servicii și răspunde rapid la dezastre. Corupția de rutină poate deveni mai greu de ascuns. Cetățeanul nu mai completează formulare, iar drepturile sunt livrate automat. Planificarea poate integra milioane de variabile pe care administrația umană nu le poate urmări.

Acesta nu este un argument imaginar. OECD documentează deja sute de utilizări guvernamentale ale AI și identifică guvernanța, datele, infrastructura, competențele și achizițiile drept condiții centrale [OECD, 2025a]. Statele investesc în infrastructură digitală și strategii de AI suveran. Uniunea Europeană, China, India, statele din Golf și puterile occidentale urmăresc combinații diferite de capacitate publică, industrie și securitate. Imperiul computațional poate apărea incremental, ca rezultat al interoperabilității și eficienței, nu printr-o lovitură de stat.

Problema sa fundamentală este punctul unic de interpretare. Dacă același ecosistem autentifică identitatea, evaluează riscul, explică legea și recomandă acțiunea, separația puterilor devine formală. Parlamentul, administrația și instanța pot folosi modele diferite la nivel de interfață, dar dependente de aceeași infrastructură. Controlul se mută de la instituția vizibilă la stratul tehnic.

Un imperiu computațional poate fi democratic. Alegerile continuă, presa există, iar regulile sunt adoptate legal. Totuși, democrația poate deveni mai slabă dacă cetățenii nu pot înțelege sau schimba infrastructura. O majoritate poate alege un guvern, dar nu poate migra ușor datele, opri un sistem critic sau înlocui furnizorii. Suveranitatea populară se lovește de dependența tehnică.

Această situație seamănă cu „închiderea” infrastructurală din alte domenii, dar miza este mai mare. O rețea feroviară poate condiționa geografia economică. Un sistem AI condiționează și percepția alternativelor. Dacă agenții publici explică tuturor de ce politica existentă este optimă, contestarea poate fi redusă nu prin interdicție, ci printr-o distribuție asimetrică a capacității cognitive.

Dark alignment descrie aici un mecanism fără conspirație. Instituțiile selectează sisteme care le cresc performanța măsurată, reduc costul și protejează continuitatea. Modelele sunt antrenate pe datele și procedurile existente. Ele învață să prevadă riscurile pentru aparat și să optimizeze indicatorii săi. În timp, infrastructura devine foarte bună la menținerea ordinii instituționale. Autonomia cetățeanului este luată în calcul numai dacă apare în obiectiv.

Un sistem de beneficii poate fi aliniat cu reducerea fraudei și poate trata orice abatere ca suspiciune. Un sistem de poliție poate fi aliniat cu reducerea incidentelor raportate și poate muta controlul către grupurile deja supravegheate. Un sistem educațional poate fi aliniat cu scoruri și poate reduce explorarea. Niciun model nu „urăște” oamenii. Instituția îi traduce în variabile și apoi se optimizează.

Centralizarea datelor este justificată adesea prin calitatea serviciului. Unele beneficii sunt reale: integrarea poate detecta interacțiuni și reduce erori. Dar datele creează putere cumulativă. Informația colectată pentru sănătate poate deveni relevantă pentru asigurări, muncă, securitate sau migrație. Scopurile se extind în crize. Excepția devine precedent.

Un imperiu bine proiectat ar încerca să limiteze aceste riscuri prin minimizarea datelor, separarea domeniilor, audit și control democratic. Problema este că securitatea și eficiența împing spre integrare. Fiecare atac justifică mai multă observabilitate. Fiecare fraudă justifică legarea registrelor. Fiecare criză justifică decizia accelerată. Direcția instituțională naturală este acumularea.

Geopolitica întărește centrul. Rivalitatea dintre blocuri face infrastructura AI problemă de securitate națională. Statele se tem de dependența de cloud, cipuri și modele străine. „Suveranitatea digitală” devine proiect legitim și probabil inevitabil [Fratini et al., 2026; Weymouth, 2025]. Dar suveranitatea externă poate produce centralizare internă. Pentru a reduce dependența de alte puteri, guvernul cere coordonare, investiții și control asupra datelor.

Aceasta este o tensiune reală, nu o scuză inventată. O federație foarte descentralizată poate fi vulnerabilă la furnizori externi și atacuri. Standardele de securitate, achizițiile și capacitatea de calcul necesită cooperare. Răspunsul nu poate fi simpla dispersie. Trebuie să distingem între suveranitatea infrastructurii și monopolul utilizării ei. Un bloc poate deține capacitate comună și permite mai multor instituții independente să opereze modele și politici diferite.

Imperiul computațional are și o atracție morală. Dacă AI poate reduce suferința, de ce să permitem jurisdicțiilor locale să aplice politici mai slabe? Dacă un model național salvează vieți, autonomia poate părea un lux. Acesta este argumentul clasic al modernizării: uniformitatea este justificată de progres. Uneori este corect. Drepturile, vaccinarea, standardele de siguranță și accesul la educație nu trebuie lăsate complet la discreția locală.

Dar eficiența medie nu epuizează binele. O politică poate produce rezultate agregate mai bune și poate elimina moduri de viață, erori fertile și posibilitatea de a contesta obiectivul. În plus, modelele centrale greșesc. Raportul internațional privind siguranța AI din 2026 subliniază progresul rapid și incertitudinea privind controlul, evaluarea și riscurile emergente [International AI Safety Report, 2026]. A concentra decizii critice într-un sistem încă insuficient înțeles este o alegere politică, nu o concluzie tehnică.

Imperiul poate apărea și în formă privată–publică. Statul stabilește obiective, companiile furnizează modelele, consultanții integrează, iar cetățeanul nu poate identifica responsabilul. Când apare o eroare, administrația invocă furnizorul, furnizorul invocă datele, iar modelul nu poate fi interogat. Această dispersie juridică coexistă cu centralizarea tehnică. Puterea este concentrată, răspunderea fragmentată.

Unul dintre cele mai puternice mecanisme de apărare este dreptul la infrastructură alternativă. Instituțiile publice trebuie să poată schimba furnizorii, exporta datele și opera în mod degradat. Modelele de interes public trebuie să fie disponibile pentru audit și cercetare. Standardele trebuie să permită implementări multiple. Regiunile și orașele trebuie să poată alege între soluții compatibile, nu între izolare și supunere.

A doua apărare este separația epistemică a puterilor. Parlamentul, executivul, instanțele, presa și cetățenii nu trebuie să depindă de același agent pentru interpretarea realității. Fiecare are nevoie de capacități independente și acces la surse. Divergența între modele nu este doar inconvenient; este semnalul că problema conține judecăți sau incertitudine.

A treia apărare este federalismul datelor. Datele rămân cât mai aproape de sursă, iar întrebările circulă prin mecanisme controlate. Federated learning, confidential computing și tehnicile de protecție pot reduce necesitatea centralizării, deși nu elimină riscurile. Principiul este politic: centrul primește ceea ce are nevoie pentru funcția sa, nu profilul total al persoanei.

A patra apărare este dreptul la contestație asistată. Dacă statul folosește AI, cetățeanul trebuie să aibă acces la un agent independent care înțelege aceeași procedură și poate construi apelul. Altfel, automatizarea mărește asimetria. Un proces aparent egal între două persoane devine inegal când una este un aparat cu milioane de cazuri și cealaltă este singură.

A cincea apărare este limitarea puterilor de urgență. Sistemele AI vor face posibilă reacția rapidă, dar și permanentizarea excepției. Orice extindere a datelor sau controlului trebuie să expire automat și să necesite reautorizare. Logurile trebuie păstrate pentru audit. Un sistem care nu poate reveni la starea anterioară nu este o măsură temporară.

Un imperiu computațional global unificat are șanse scăzute în următoarele decenii. Rivalitatea dintre marile puteri, culturile și interesele fac dificilă o singură autoritate. Mai plauzibile sunt imperiile regionale și infrastructurile globale private. Un furnizor poate opera în multe state, iar fiecare stat îl adaptează. Rezultatul este o suveranitate stratificată și opacă.

Există scenariul în care un sistem AI foarte avansat devine coordonator global pentru că riscurile depășesc capacitatea umană. O „tutelă” algoritmică ar putea gestiona clima, armele și economia. Susținătorii ar argumenta că o inteligență imparțială este preferabilă rivalității. Problema nu este doar controlul tehnic. Cine definește valorile, cum se schimbă obiectivul și ce se întâmplă când oamenii nu sunt de acord? O ordine care elimină conflictul prin eliminarea posibilității de decizie poate conserva viața și pierde politica.

La polul opus, un centru democratic global ar putea fi limitat la bunuri comune și riscuri extreme. UN Global Digital Compact și noile organisme de dialog și evaluare AI indică o mișcare modestă către coordonare internațională [United Nations, 2024; 2026]. Aceste instituții sunt departe de un guvern mondial și au capacitate limitată. Totuși, ele arată că nivelul global poate produce știință, standarde și forumuri fără a administra viața cotidiană. Aceasta este forma de centralizare compatibilă cu arhipelagul: reguli pentru amenințări comune, nu un sistem de operare pentru fiecare persoană.

Imperiul computațional va fi atractiv în special după crize. O pandemie gestionată prost, un atac cibernetic sau o recesiune poate crea cerere pentru integrare. Odată construită, infrastructura nu se retrage ușor. De aceea, constituția trebuie pregătită înaintea urgenței. Nu putem decide arhitectura libertății în momentul în care sistemul cere viteză.

Este posibil ca unele imperii computaționale să fie prospere, pașnice și populare. Neutralitatea analitică cere să admitem aceasta. O societate poate prefera servicii excelente și ordine în schimbul unei autonomii reduse, mai ales dacă alternativele sunt haotice. Nu orice centralizare este distopie, iar democrația nu garantează competență.

Totuși, pentru supraviețuirea civilizației tehnologice, un singur centru cognitiv rămâne o miză periculoasă. Chiar dacă probabilitatea capturii sau erorii este mică, amploarea consecinței este maximă. Policentrismul nu maximizează neapărat eficiența zilnică. El limitează riscul de a transforma o eroare într-o epocă.

Imperiul computațional este, astfel, alternativa pe care civilizația-arhipelag trebuie să o înțeleagă, nu doar să o demonizeze. Va câștiga acolo unde oferă securitate, infrastructură și sens pe care federațiile nu le pot furniza. Singurul răspuns credibil este o ordine distribuită care nu confundă pluralismul cu slăbiciunea și poate coordona la fel de bine fără a cere monopolul asupra tuturor minților.

CAPITOLUL 11

DARK ENLIGHTENMENT: NEOREACȚIUNEA, ORAȘUL-CEO ȘI POLITICA EXIT-ULUI

Critica democrației birocratice a produs o familie largă de idei care combină tehnologia, exit-ul, jurisdicțiile concurente și conducerea executivă. În această familie trebuie însă făcute distincții. Network states, charter cities, zonele economice speciale, seasteading-ul, techno-optimismul, libertarianismul și Dark Enlightenment se intersectează, dar nu sunt același proiect. Dark Enlightenment, numit și neoreacțiune sau NRx, este o tradiție explicit anti-democratică și anti-egalitară în multe dintre textele sale centrale, asociată mai ales cu Curtis Yarvin și Nick Land. Yarvin a formulat „formalismul” și apoi modelul „Patchwork” al jurisdicțiilor conduse ca firme; Land a reinterpretat aceste idei printr-o lentilă acceleraționistă și le-a dat eticheta Dark Enlightenment. Literatura academică tratează NRx ca o constelație, nu ca un partid coerent, iar diferențele dintre autori sunt importante [Yarvin, 2007; Yarvin, 2008; Smith și Burrows, 2021; Hui, 2017; 2025].

Genealogia contează fiindcă explică de ce Dark Enlightenment nu poate fi redus la sloganul „orașe mici și eficiente”. În formalismul lui Yarvin, problema politică fundamentală este că puterea reală este difuză, ascunsă și contestată. El propune explicitarea suveranității: cine controlează să controleze în mod recunoscut și să poată fi judecat după rezultate. În Patchwork, lumea este împărțită în jurisdicții concurente, apropiate de corporații suverane. La Land, această arhitectură este combinată cu o viziune în care capitalul și inteligența tehnologică tind să depășească frânele democratice. Criticii subliniază caracterul anti-egalitar, rasializant sau eugenic prezent în segmente ale tradiției NRx; aceste elemente nu sunt accesorii pe care o analiză neutră le poate omite, chiar dacă nu toate persoanele inspirate de ideea de „exit” le împărtășesc [Burrows, 2020; Smith și Burrows, 2021].

Prima intuiție ce merită examinată fără caricatură este problema responsabilității difuze. Democrațiile complexe pot produce situații în care alegătorul nu știe cine a decis, executivul invocă legea, legislativul invocă administrația, agenția invocă expertul, iar expertul invocă procedura. Puterea există, dar nu are un proprietar clar. NRx observă corect că opacitatea poate proteja eșecul

și că o instituție incapabilă să identifice decidentul este greu de corectat. Această observație are rude mai respectabile în teoria principal-agent, în critica veto points și în studiile despre responsabilitate administrativă. Nu este nevoie să accepți monarhia-CEO pentru a considera diagnosticul relevant.

A doua intuiție este valoarea exit-ului. Albert Hirschman a descris „exit” și „voice” ca mecanisme diferite prin care membrii răspund degradării unei organizații. Piețele folosesc exit-ul intens: clientul cumpără alt produs. Politica democratică folosește mai mult vocea: cetățeanul încearcă să schimbe regula comună. NRx radicalizează exit-ul și îl transformă într-un principiu constituțional. Dificultatea este că jurisdicția nu este un serviciu obișnuit. Oamenii au copii, rude, limbi, proprietăți, corpuri și istorii. Mutarea poate costa mai mult decât poate plăti o persoană, iar cine controlează teritoriul poate mări costul după intrare. „Poți pleca” este un drept important, dar nu poate substitui due process, reprezentarea și limitele coercitive.

A treia intuiție este competiția jurisdicțională. Orașele medievale, cantoanele, statele federale și zonele comerciale au demonstrat că diferențele de reguli pot produce învățare și pot disciplina centrele. Dar competiția dintre guverne nu funcționează ca o piață perfectă. Unitățile pot exporta poluare, criminalitate, risc financiar sau agresiune militară. Pot concura atrăgând doar contribuabili profitabili și lăsând costurile îngrijirii altora. Pot carteliza. Pot împiedica plecarea. Pot fi prea puține pentru ca alegerea să fie reală. Teoria federalismului a încercat tocmai să păstreze competiția sub o ordine comună care internalizează o parte din aceste externalități.

Analogia corporației este punctul în care diagnosticul și remediul se despart cel mai clar. Compania are un scop limitat și există în interiorul unui sistem juridic pe care nu îl controlează. Un client poate da firma în judecată într-o instanță externă. Un angajat poate forma un sindicat, iar acționarul nu poate legaliza singur coerciția fizică. Suveranul controlează tocmai cadrul ultim al contractului. Dacă statul devine proprietatea unui CEO, „accountability to shareholders” nu este echivalentă cu răspunderea față de cei asupra cărora se exercită forța. În termeni constituționali, problema nu este doar cine conduce eficient, ci cine poate spune nu celui care conduce.

AI face această dispută mai importantă. Un argument implicit al noii tentații executive este că vechea democrație a fost necesară pentru a agrega informație și preferințe într-o lume cu administrație lentă, în timp ce un sistem inteligent ar putea măsura nevoile direct. Dar preferințele nu sunt date brute. Oamenii se răzgândesc,

valorile intră în conflict, minoritățile pot refuza obiectivele majorității, iar drepturile limitează uneori ceea ce ar maximiza un indicator. Un model foarte bun poate optimiza locuințele fără să știe câtă diversitate este dezirabilă; poate reduce criminalitatea prin supraveghere pe care societatea nu o acceptă; poate crește productivitatea prin dependență. Inteligența managerială reduce costul implementării, nu produce legitimitate.

În același timp, AI poate face un regim neocameralist mai fezabil tehnic decât monarhiile istorice. Un centru mic poate administra milioane de contracte, simula fiscalitatea, personaliza servicii, detecta opoziția și negocia automat cu firmele. Un oraș bogat poate externaliza mare parte din birocrație. Tocmai succesul administrativ poate fi sursa stabilității. Cele mai robuste distopii nu sunt cele în care totul funcționează prost, ci cele în care suficient de multe lucruri funcționează bine încât costul pierderii vocii să pară abstract. Aici Dark Enlightenment trebuie analizat ca posibilitate sociotehnică, nu doar ca doctrină de internet.

Există însă o problemă de selecție pe care scenariul „concurență între orașe-CEO” o subestimează. Dacă jurisdicțiile pot alege rezidenții, iar rezidenții bogați pot alege jurisdicțiile, echilibrul poate produce sortare mai degrabă decât bună guvernare. Unitățile prospere selectează oameni cu capital și sănătate, unitățile slabe rămân cu obligații costisitoare, iar diferența este apoi interpretată ca dovadă a superiorității regimului. Același mecanism apare în școli, asigurări și platforme: selecția clientelei poate fi confundată cu performanța. O comparație corectă trebuie să țină cont de cine este acceptat și ce costuri sunt exportate.

O altă problemă este succesiunea. Corporațiile rezolvă relativ bine înlocuirea unui CEO deoarece dreptul corporativ, piețele și tribunalele sunt externe. Monarhiile și dictaturile au avut adesea crize de succesiune tocmai fiindcă autoritatea supremă nu avea arbitru superior. Yarvin încearcă să rezolve problema prin proprietate și guvernare corporativă, dar dacă mecanismul suprem de înlocuire este contestat, conflictul revine la coerciție. AI poate face tranziția mai tehnică — chei, registre, proceduri — dar nu elimină disputa despre cine controlează procedura.

Trebuie de asemenea separat Dark Enlightenment de conservatorism, libertarianism, naționalism sau simpla critică a progresismului. Curente se pot intersecta, iar persoane sau publicații pot împrumuta idei între ele, dar inferența prin asociere este slabă. A afirma că un politician dorește administrație mai executivă nu demonstrează că este neoreacționar. A afirma că un antreprenor preferă dereglementarea nu îl face adept al lui Land. În sens invers, faptul că o idee NRx este

reformulată în limbaj managerial nu îi șterge genealogia. Cartea tratează influența ca circulație de concepte și afinități, nu ca lanț causal secret. Atenția publică acordată lui Yarvin și reapariția dezbaterii despre Land în 2025–2026 justifică analiza, nu afirmația că un guvern contemporan este controlat de o doctrină unică [Hui, 2025; Smith și Burrows, 2021].

Relația cu „dark alignment instituțional” este directă, dar nu exclusivă. Într-un stat-CEO, agentul public ar putea fi optimizat pentru valoarea jurisdicției, retenția rezidenților doriți, securitate și randamentul activelor. Sistemul ar fi aliniat foarte bine cu principalul său constituțional — proprietarul — și tocmai de aceea prost aliniat cu persoane ale căror interese nu intră în funcția obiectiv. Același lucru se poate întâmpla într-o democrație când modelul optimizează indicatorul ministerului sau într-o platformă când optimizează retenția. Lecția este generală: alinierea la un principal nu este încă aliniere la o societate plurală.

Din punct de vedere al rezilienței, Dark Enlightenment are un profil contradictoriu. Unitățile mici și concurente reduc posibilitatea unui singur eșec global și pot experimenta repede. Conducerea concentrată poate reacționa rapid la crize. Dar lipsa mecanismelor interne de contestare poate transforma o eroare de model într-o politică persistentă, iar concurența dintre jurisdicții poate genera curse de dereglementare, arme sau selecție socială. Diversitatea instituțională este utilă doar când greșelile pot fi izolate și când unitățile nu au voie să transfere costuri catastrofale altora.

Aici se vede diferența centrală față de federația policentrică favorizată prudent în această carte. Ambele reduc dimensiunea premiului politic și multiplică experimentele. Dar federația păstrează cetățenia înaintea contractului, vocea împreună cu exit-ul, instanțe externe, solidaritate fiscală, drepturi portabile și un centru responsabil pentru externalități. Dark Enlightenment poate fi descris ca o teorie a fragmentării suveranității fără obligația egalității politice; arhipelagul constituțional este o teorie a fragmentării administrației sub egalitate juridică. Similaritatea topologică nu trebuie confundată cu identitatea morală.

Probabilitatea unui regim care se autodefiniște Dark Enlightenment rămâne redusă. Probabilitatea ca fragmente ale repertoriului său — executiv puternic, managerialism corporativ, „exit over voice”, dispreț față de veto-uri, orașe speciale, privatizarea unor funcții suverane — să fie încercate este mai mare. Crizele fiscale, competiția tehnologică și frustrarea față de instituții pot face asemenea combinații atractive fără ca publicul să cunoască eticheta. De aceea este mai util să urmărim mecanismele decât numele.

O analiză neutră nu trebuie nici să demonizeze suficient de devreme încât să nu mai poată învăța nimic, nici să estetizeze radicalismul și să uite costurile umane ale premisei. Dark Enlightenment pune întrebări reale despre competență, responsabilitate, exit și stagnare. Răspunsurile sale cele mai caracteristice renunță însă la o parte din achizițiile constituționale care au apărut tocmai pentru că puterea competentă poate abuza. Provocarea pentru democrație nu este să declare întrebările ilegale, ci să ofere răspunsuri instituționale mai bune: executivi capabili care pot fi revocați, administrații rapide care pot fi contestate și pluralism fără paralizie.

Este tentant să respingem ansamblul drept fantezie oligarchică. Ar fi o eroare analitică. Aceste idei exploatează frustrări reale: responsabilitate difuză, proiecte blocate, costuri mari, instituții care nu pot concedia eșecul, orașe incapabile să construiască locuințe și state care reglementează tehnologii pe care nu le înțeleg. Când cetățenii văd că o companie lansează în luni ceea ce administrația discută ani, conducerea executivă devine atractivă.

Techno-Optimist Manifesto al lui Marc Andreessen exprimă o credință materialistă în tehnologie, piețe și creștere ca răspuns la sărăcie și stagnare [Andreessen, 2023]. Effective accelerationism merge uneori mai departe, tratând accelerarea tehnologică drept imperativ evolutiv. Nu este un program politic unitar. Include antreprenori, investitori, libertarieni și oameni atrași de o estetică a viitorului. Forța sa constă în refuzul paraliziei și în recunoașterea faptului că abundența cere infrastructură. Slăbiciunea sa constă în presupunerea că direcția selecției tehnologice coincide cu binele uman.

Piețele selectează produse pentru care există cerere solvabilă, nu automat bunuri publice, autonomie sau distribuție echitabilă. Accelerarea unui sistem concentrat poate accelera concentrarea. Energia și construcția sunt necesare, dar cine deține rezultatul rămâne o întrebare politică. A trata orice frână drept dușman al progresului ignoră faptul că unele frâne sunt drepturi și mecanisme de prevenire a catastrofei.

Ideea de network state, formulată de Balaji Srinivasan, începe cu comunitatea online, construiește o economie și o identitate, achiziționează teritorii dispersate și caută recunoaștere diplomatică [Srinivasan, 2022]. Observația sa centrală este că oamenii se pot organiza întâi prin rețea și abia apoi geografic. Acest lucru este plauzibil. Diasporele, mișcările religioase și companiile au creat de mult instituții transnaționale. AI reduce costul administrării unei asemenea comunități.

Problema este trecerea de la asociere voluntară la suveranitate. O comunitate digitală poate selecta membri compatibili și poate exclude costuri pe care statele trebuie să le suporte: copii, persoane vulnerabile, infracțiuni, infrastructură, mediu și redistribuție. Când cumpără teritoriu, intră în relație cu rezidenți existenți și cu drepturi care nu sunt contracte opt-in. Statul nu este doar un abonament; este și instituția care gestionează persoane ce nu au ales aceeași comunitate.

Charter cities încearcă o cale mai juridică: un teritoriu primește reguli speciale pentru a atrage investiții și a testa instituții. Paul Romer a argumentat că reguli mai bune pot genera dezvoltare, iar exemplele zonelor economice speciale arată efecte reale. Dar experiențele practice ridică probleme de suveranitate, legitimitate, proprietate funciară și drepturi. O zonă poate deveni laborator de creștere sau enclave în care regulile sunt negociate de investitori și guverne, nu de rezidenți.

Orașele private au un avantaj declarat: responsabilitatea clară. Dacă o entitate conduce, ea poate fi evaluată. Democrația fragmentată în comitete permite fiecăruia să dea vina pe altul. Dar claritatea managementului nu este claritate constituțională. Proprietarul poate fi evaluat de investitori, nu de cetățeni. Contractul poate proteja clientul cât timp alternativele sunt accesibile; într-o piață a locuirii și identității, costul ieșirii crește.

Dark Enlightenment formulează cea mai radicală critică. Democrația ar fi lentă, manipulabilă și dominată de o rețea ideologică informală. Soluția propusă în unele texte este conducerea suverană concentrată, asemănătoare unui CEO, și o lume de jurisdicții concurente. Yarvin compară uneori statul cu o corporație care trebuie să aibă proprietar și responsabilitate. Ideile sale au primit o atenție mai mare în mediile tehnologice și politice, iar cercetarea și presa din 2025–2026 au analizat influența lor [Lewis-Kraus, 2025; Cascade Institute, 2025].

Analiza neutră trebuie să separe diagnosticul de remediu. Diagnosticul responsabilității difuze este parțial corect. Instituțiile democratice pot fi capturate de rețele, pot ascunde puterea și pot bloca schimbarea. Remediu proprietății suverane este însă mult mai riscant. O firmă poate fi închisă sau schimbată în cadrul unui stat. Un suveran-proprietar controlează cadrul în care contractele sunt aplicate. Concurența între suverani nu protejează persoana în interiorul entității dacă exit-ul este costisitor.

Mai mult, analogia corporativă inversează relația morală. Compania există pentru un scop limitat, iar angajatul sau clientul are o relație contractuală. Statul pretinde jurisdicție asupra persoanei și poate folosi forță. Drepturile constituționale nu sunt beneficii oferite de management; sunt limite asupra managementului. Transformarea cetățeanului în client elimină tocmai statutul prin care poate contesta scopul organizației.

Patchwork-ul are totuși o intuiție relevantă pentru civilizația-arhipelag: premiul politic trebuie divizat, iar unitățile trebuie să poată experimenta. Diferența decisivă este proprietatea și nivelul drepturilor. În arhipelagul federal, orașul este guvernat de rezidenți, puterea este revocabilă, iar drepturile sunt garantate extern. În patchwork-ul proprietar, rezidentul este utilizator al unei jurisdicții controlate de proprietar. Ambele au fragmentare; numai una are cetățenie.

Platformele contemporane pot deveni suverane fără teritoriu. Ele controlează identitatea socială, reputația, plățile, munca, comunicarea și accesul la informație. Pot exclude o persoană dintr-o parte semnificativă a vieții economice. Termenii lor de serviciu funcționează ca legi private, iar moderarea ca poliție procedurală. Statele le reglementează, dar depind de ele pentru economie și comunicare.

AI extinde acest rol. Platforma poate furniza agentul personal, sistemul de operare al firmei, educația și consultanța. Dacă agentul negociază în numele utilizatorului, platforma nu mai este doar piață; este reprezentant. Ea cunoaște preferințele și poate influența formarea lor. Suveranitatea apare ca dependență funcțională, nu ca steag.

Unele platforme vor oferi guvernanță mai bună decât state slabe. Vor rezolva dispute, proteja date, oferi asigurări și securitate. În regiuni cu administrații corupte, oamenii pot prefera infrastructura privată. A condamna alegerea fără a îmbunătăți statul este steril. Dar dependența de o companie globală poate înlocui corupția locală cu o putere inaccesibilă juridic.

O ordine realistă trebuie să constituționalizeze platformele. Aceasta înseamnă portabilitate, interoperabilitate, due process, transparență a regulilor, separarea datelor și posibilitatea ca servicii esențiale să continue după excludere. Platformele care funcționează ca infrastructuri nu pot avea libertatea completă a unui editor privat și nici obligațiile totale ale statului; au nevoie de o categorie juridică intermediară.

Orașele pot negocia mai bine cu platformele decât indivizii, dar mai slab decât statele mari. Federațiile pot stabili standarde, iar orașele pot alege implementarea. Aceasta este încă o justificare pentru niveluri multiple. Dacă fiecare localitate negociază singură, compania impune condițiile. Dacă un singur stat cumpără pentru toți, dependența devine monocultură. Achiziția comună cu opțiuni multiple oferă putere de negociere și diversitate.

Seasteading și enclavele experimentale adaugă dimensiunea geografică. Susținătorii afirmă că teritoriile noi reduc conflictul cu rezidenții existenți. În practică, marea, mediul, securitatea și infrastructura leagă proiectele de state. Comunitățile plutitoare pot testa tehnologii, dar nu scapă de geopolitică. Ideea este mai utilă ca laborator limitat decât ca model pentru miliarde de oameni.

Curentele de techno-optimism au șanse ridicate de influență asupra politicii economice, chiar dacă etichetele lor rămân de nișă. Statele vor investi în energie, centre de date, semiconductoare și dereglementare pentru competiție. Network states și orașele private au șanse scăzute de a înlocui statele, dar șanse medii de a produce enclave, zone speciale și comunități transnaționale. Dark Enlightenment are șanse reduse de a deveni doctrină declarată a majorității, dar unele idei ale sale — executiv puternic, dispreț pentru procedură, stat gestionat ca firmă — pot intra în practică sub alte nume.

Aceste curente se pot combina cu naționalismul. La prima vedere, libertarianismul tehnologic și statul național puternic sunt opuse. În practică, pot forma alianțe: companiile primesc libertate de construire și contracte, iar statul primește infrastructură și capacitate. Techno-naționalismul este probabil mai plauzibil decât network state-ul pur. El promite accelerare în interior și competiție în exterior.

Se pot combina și cu orașele-regiuni. O federație poate autoriza zone experimentale, dar trebuie să definească limite. Experimentele nu pot suspenda drepturile, externaliza riscuri ireversibile sau bloca ieșirea. Rezidenții trebuie să participe la guvernare pe măsură ce proiectul devine comunitate permanentă. Constituția trebuie să transforme clientul în cetățean înainte ca dependența să devină totală.

Cosmolocalismul oferă o alternativă tehnologică la patchwork. Și el valorizează rețelele globale, autonomia și experimentul, dar tratează cunoașterea drept commons și producția locală drept capacitate comunitară, nu proprietate suverană. Diferența este între exit-ul cumpărat și puterea construită în comun. Cosmolocalismul poate fi lent și subcapitalizat, dar reduce riscul ca orașul viitorului să fie un produs pentru cei care își permit abonamentul.

Nici modelul commons nu este imun la elite. Administratorii tehnici pot deveni indispensabili, comunitățile pot exclude și proiectele pot fi capturate de companii. Guvernanța trebuie să fie explicită, iar contribuția recompensată. Avantajul este că infrastructura poate fi fork-uită și adaptată, oferind o formă reală de exit fără pierderea întregii identități.

Cea mai utilă contribuție a curentelor neoreacționare și a network state-ului este că obligă democrația să răspundă la întrebarea competenței. Nu este suficient să spunem că procedura este legitimă dacă rezultatul este blocaj perpetuu. Cea mai importantă critică adresată lor este că eficiența fără cetățenie transformă politica în administrarea oamenilor ca active.

Civilizația-arhipelag poate învăța din această tensiune. Are nevoie de executivi capabili, termene, bugete și responsabilitate clară. Are nevoie și de puteri fragmentate, drepturi externe și proprietate distribuită. Poate permite comunități intenționale, zone speciale și proiecte private, dar nu le poate permite să devină suverane asupra persoanei.

Viitorul va conține probabil mai multe forme de guvernare quasi-private. Întrebarea nu este dacă pot fi interzise toate. Este dacă intră într-o constituție comună sau devin constituții pentru cei care depind de ele. Fragmentarea poate elibera numai când fiecare fragment este el însuși limitat.

CAPITOLUL 12

NAȚIUNEA AUGMENTATĂ, BLOCURILE CIVILIZAȚIONALE ȘI DEMOCRAȚIA SOCIALĂ AUTOMATIZATĂ

Predicțiile despre dispariția statului-națiune au însoțit globalizarea, internetul și integrarea economică. Statul a pierdut unele capacități, dar a rămas instituția care taxează, reglementează, apără și distribuie cetățenie. Crizele financiare, pandemia, războaiele și rivalitatea tehnologică au arătat că firmele globale și rețelele nu înlocuiesc rapid autoritatea teritorială. AI este mai probabil să mărească statul-națiune decât să-l dizolve în următoarele decenii.

Aceasta nu înseamnă continuitate simplă. Națiunea augmentată folosește AI pentru administrație, industrie, securitate, educație și cultură. Își tratează modelele, datele și capacitatea de calcul ca active strategice. „Suveranitatea AI” devine o extensie a suveranității energetice și monetare. JRC și alte analize europene descriu suveranitatea digitală ca răspuns la interdependențe transformate în instrumente geopolitice [Fratini et al., 2026]. OECD și Stanford documentează accelerarea adopției și concentrarea infrastructurii [OECD, 2026c; Stanford HAI, 2026].

Forma dominantă a acestei suveranități va fi probabil blocul, nu autarhia. Puține state pot controla întregul lanț de semiconductoare, energie, cloud, modele și aplicații. Vor apărea alianțe și ecosisteme: americane, chineze, europene și combinații ale puterilor medii. Weymouth numește această tendință apariția „techno-blocurilor”, în care strategiile digitale reflectă poziția statelor în stiva AI și alianțele lor [Weymouth, 2025].

Blocurile oferă scară și reduc vulnerabilitatea față de rivali. Pot coordona standarde, investiții și securitate. Dar fragmentează internetul și creează dependențe interne. Un stat mic poate câștiga acces la infrastructură și pierde libertatea de a alege. Standardele tehnice devin frontiere politice. O companie sau universitate poate fi obligată să lucreze într-un ecosistem, iar interoperabilitatea cu celelalte devine suspectă.

Naționalismul tehnologic are mai multe variante. Varianta liberală urmărește autonomie strategică pentru a proteja democrația și drepturile. Varianta dezvoltistă folosește statul pentru industrializare și competitivitate. Varianta autoritară integrează tehnologia în control politic. Varianta populistă promite recuperarea suveranității de la elite globale și companii străine. Ele pot folosi aceeași fabrică de cipuri și aceeași retorică a independenței pentru scopuri diferite.

Șansele națiunii augmentate sunt ridicate deoarece pornește de la instituții existente și răspunde temerilor reale. Cetățenii caută protecție împotriva pierderii locurilor de muncă și a dependenței externe. Elitele de stat caută instrumente pentru competitivitate. Companiile caută subvenții și piețe. Coaliția este puternică. Fragmentarea internă va fi acceptată numai dacă nu pare să slăbească poziția externă.

Național-populismul poate câștiga în tranziția AI dacă schimbarea produce insecuritate și dacă beneficiile sunt concentrate. El oferă o explicație simplă: comunitatea națională este exploatată de elite globale, migranți, birocrați sau platforme. Uneori critica dependenței și distribuției este legitimă. Pericolul apare când „poporul” este definit exclusiv și instituțiile de control sunt prezentate ca obstacole. V-Dem 2026 și Freedom House 2026 descriu continuarea autocratizării și deteriorarea libertăților în numeroase state [V-Dem, 2026; Freedom House, 2026]. AI poate face asemenea regimuri mai competente în selecția mesajelor și monitorizare.

Liberalismul multilateral răspunde prin reguli, drepturi și cooperare. Uniunea Europeană este expresia sa cea mai dezvoltată, cu AI Act, protecția datelor și instituții supranaționale. Avantajul este limitarea arbitrarului și crearea unei piețe comune. Slăbiciunea este viteza, fragmentarea fiscală și dependența tehnologică. Europa încearcă să combine drepturile cu suveranitatea și competitivitatea, dar cele patru narațiuni — geopolitică, ecologică, socială și economică — intră în tensiune [Reiners, 2025].

Șansele liberalismului multilateral de a reveni la hegemonia anilor 1990 sunt scăzute. Șansele sale de a rămâne un strat important sunt ridicate. Comerțul, clima, știința și AI cer reguli transfrontaliere, iar statele nu pot rezolva singure totul. Mai probabilă este o multilateralitate fragmentată: acorduri între grupuri, standarde interoperabile parțial și instituții globale cu puteri limitate.

Democrația socială automatizată este o altă posibilitate. Statul taxează rentele, deține active, oferă servicii universale și folosește AI pentru administrație. Munca săptămânală scade, iar cetățenii primesc venit, servicii și acces la capital. Sindicatele negociază nu doar salarii, ci implementarea tehnologiei și distribuția productivității. Companiile rămân private, dar infrastructura de bază este tratată ca utilitate.

Această variantă are o logică economică puternică. Dacă AI produce câștiguri mari și concentrare, redistribuția poate stabiliza cererea și legitimitatea. IMF arată că efectele distribuționale depind de adoptare și proprietate și recomandă politici complementare pentru a împărți câștigurile [IMF, 2026]. ILO insistă asupra dialogului social și a gestionării transformării muncii [ILO, 2025; 2026].

Obstacolele sunt politice. Capitalul este mobil, iar statele concurează. Administrația socială poate deveni paternalistă. Partidele tradiționale au pierdut legătura cu clasele pe care le reprezentau. O social-democrație AI trebuie să distribuie proprietate, nu doar compensații, și să ofere autonomie, nu doar servicii. Altfel, cetățeanul devine dependent de un stat eficient și de platformele pe care statul le finanțează.

O variantă conservatoare a statului social poate lega redistribuția de familie, națiune și obligație. O variantă verde poate condiționa abundența de limite ecologice și investiții publice. O variantă liberală poate favoriza venit de bază și piețe. În practică, regimurile vor combina elemente. Etichetele politice se vor rearanja în jurul proprietății AI, energiei și identității.

China oferă un model distinct de stat dezvoltist și partid-stat augmentat, fără a fi un șablon uniform. Capacitatea de planificare, infrastructura și integrarea industrială sunt avantaje. Controlul politic, opacitatea și supravegherea sunt riscuri. Statele democratice pot imita capacitatea fără a imita partidul unic, dar trebuie să investească în administrație și infrastructură, nu doar în reglementare.

Statele din Golf demonstrează o altă combinație: capital suveran, proiecte urbane, import de tehnologie și conducere executivă. Pot construi rapid și atrage talent, dar depind de resurse, muncă migrantă și legitimități specifice. Orașele lor futuriste sunt adesea invocate ca imagine a post-națiunii, deși sunt proiecte ale statului. Ele arată că orașul global poate fi instrumentul unui centru național, nu alternativa sa.

India dezvoltă infrastructură publică digitală la scară și urmărește suveranitate tehnologică într-o democrație vastă și diversă. Cazul arată potențialul protocoalelor comune, dar și riscurile de excludere și centralizare a identității. Brazilia, Indonezia, Africa de Sud și alte puteri medii pot forma propriile strategii, refuzând alegerea totală între blocuri. Lumea viitoare nu va fi numai SUA-China; capacitățile și alianțele regionale contează.

„Statul civilizațional” este o altă idee în ascensiune: entitatea politică se legitimează printr-o civilizație istorică mai largă decât națiunea liberală. Poate mobiliza continuitate și autonomie față de universalismul occidental. Poate și transforma pluralitatea internă într-o ierarhie culturală. AI ajută la codificarea și difuzarea canonului, dar cine decide ce este autentic devine problemă de putere.

Religia politică poate reveni în unele state. Tehnologia nu secularizează automat. Regimurile pot combina AI cu tradiție, familie și morală. Pentru oamenii dezorientați, această combinație poate fi mai atractivă decât cosmopolitismul tehnocratic. O federație de orașe-regiuni trebuie să ofere apartenență și solidaritate, altfel va fi percepută ca proiect al elitelor mobile.

Cum se înscrie fragmentarea controlată în această hartă? Nu ca înlocuitor al națiunii, ci ca reformă internă. Statul-națiune poate păstra apărarea, politica externă, drepturile, redistribuția și infrastructura strategică, în timp ce transferă competențe către regiuni. Identitatea națională poate susține solidaritatea între teritorii. Modelul elvețian arată că loialitatea federală și autonomia cantonală nu se exclud.

În Europa, o asemenea transformare ar putea lua forma unei federații mai puternice extern și mai subsidiarizate intern: capacitate comună pentru apărare, energie, AI și risc, dar autonomie urbană și regională pentru servicii și modele sociale. Aceasta pare paradoxal — mai multă integrare și mai multă devoluție simultan — dar este exact logica unei arhitecturi pe niveluri.

În state unitare, devoluția poate fi dificilă deoarece centrul controlează fiscalitatea și administrația. AI oferă motivul și instrumentul: regiunile pot deveni capabile, iar centrul poate monitoriza standarde fără a gestiona detalii. Dar monitorizarea nu trebuie să devină comandă la distanță. Competențele și veniturile trebuie garantate constituțional.

Blocurile civilizaționale pot integra și orașe globale care au relații mai intense între ele decât cu hinterlandul. Londra, Singapore, Dubai, Shenzhen, Amsterdam sau Zürich sunt noduri ale unor rețele globale. Conflictul dintre metropolă și restul țării poate crește. Fragmentarea fiscală poate accentua ruptura. Federația trebuie să conecteze orașul cu regiunea sa materială și să redistribuie valoarea.

Cea mai probabilă ordine până în 2040 este un hibrid de națiuni augmentate și techno-blocuri. Platformele vor fi integrate în strategiile statelor, iar coordonarea globală va rămâne limitată. Unele federații vor devolua, altele vor centraliza. Social-democrația automatizată are șanse medii în state cu instituții fiscale și coaliții largi. Național-populismul și autoritarismul tehnologic au șanse medii spre ridicate acolo unde insecuritatea și polarizarea cresc. Guvernul global are șanse scăzute, dar instituțiile globale de siguranță și standarde au șanse medii.

Această evaluare nu este o predicție statistică. O criză majoră poate schimba ordinea. Un accident AI poate favoriza reglementarea globală. Un salt de productivitate distribuit poate revitaliza democrația socială. Un conflict poate întări naționalismul. Un monopol tehnologic poate transforma blocurile în dependențe corporative.

Pentru reziliență, națiunea augmentată trebuie să evite două extreme. Prima este autarhia: duplicarea completă a lanțurilor este costisitoare și poate încetini inovarea. A doua este dependența totală: un stat care nu poate opera infrastructura critică fără permisiune externă nu este suveran. Soluția este autonomie selectivă, alianțe și interoperabilitate.

În interior, aceeași logică cere autonomie selectivă a regiunilor. Nu fiecare oraș trebuie să antreneze modele de frontieră, dar trebuie să poată alege, audita și opera servicii. Nu fiecare regiune are nevoie de monedă, dar are nevoie de buget și proprietate. Nu fiecare comunitate își definește drepturile, dar poate defini o parte din modul de viață.

Statul-națiune nu este dușmanul inevitabil al civilizației-arhipelag. Poate fi carcasa ei. Devine periculos când confundă unitatea necesară cu uniformitatea totală și când folosește suveranitatea externă pentru a justifica monopolul intern. Devine util când garantează că niciun oraș, corporație sau majoritate locală nu poate transforma autonomia în dominație.

CAPITOLUL 13

ORAȘUL-REGIUNE ȘI FEDERAȚIA POLICENTRICĂ

Orașul viitorului nu este doar municipalitatea delimitată administrativ. Economia, locuirea, transportul, apa, energia și munca se întind dincolo de granițele sale. Metropola reală include suburbii, orașe satelit, zone rurale, infrastructuri și ecosisteme. De aceea, unitatea relevantă este orașul-regiune: un spațiu suficient de apropiat pentru identitate și feedback, dar suficient de mare pentru servicii și economie diversă.

Urbanizarea susține această mutație. Orașele concentrează populație, capital, universități, infrastructură și o parte majoră din producția economică. World Bank estimează că peste jumătate din populația lumii trăiește în orașe și că acestea generează aproximativ optzeci la sută din PIB-ul global [World Bank, 2025]. Aceste cifre nu înseamnă că orașele sunt independente. Productivitatea lor depinde de energie, hrană, materii, migrație și instituții naționale. Dar ele sunt deja nodurile în care politica AI va deveni concretă.

AI poate crește capacitatea orașului-regiune în cinci domenii. Poate integra date despre mobilitate și infrastructură. Poate reduce costul expertizei administrative. Poate personaliza servicii și traducere. Poate simula politici înainte de implementare. Poate conecta comunitatea la rețele globale de cunoaștere. Aceste avantaje nu cer suveranitate completă. Cer competențe, venituri și acces la infrastructură.

Modelul elvețian este relevant deoarece distribuie puterea între Confederație, cantoane și comune. Cantoanele au constituții, parlamente, guverne, tribunale și autonomie fiscală semnificativă. Comunele îndeplinesc funcții importante, iar democrația directă completează reprezentarea. Nivelul federal gestionează apărarea, politica externă, moneda, o parte din asigurările sociale și standardele comune [Swiss Federal Department of Foreign Affairs, 2026]. Sistemul este produsul unei istorii specifice și nu poate fi transplantat, dar demonstrează că autonomia reală nu cere destrămare.

Caracteristica cea mai importantă nu este numărul cantoanelor, ci suveranitatea stratificată. Niciun nivel nu este simplu departament al altuia. Competențele sunt constituționale, iar fiscalitatea creează capacitate. În multe state, „descentralizarea” transferă sarcini fără venituri și permite centrului să schimbe regulile. Aceasta produce responsabilitate locală pentru decizii centrale. Fragmentarea controlată cere putere, nu doar administrație delegată.

A doua caracteristică este egalizarea fiscală. Autonomia într-o federație inegală poate lărgi diferențele. Elveția folosește transferuri între cantoane și contribuții federale pentru a reduce disparitățile de resurse și costuri. Niciun mecanism nu elimină competiția sau tensiunile, dar recunoaște că piața comună și federația produc valoare împreună. Un model AI-native ar trebui să redistribuie și rentele din calcul, date, energie și proprietate intelectuală.

A treia caracteristică este subsidiaritatea practică. Funcțiile nu sunt coborâte romantic, ci distribuite după capacitate și externalități. Comunele cooperează când o problemă depășește scara lor. OECD arată că cooperarea intermunicipală poate îmbunătăți servicii și infrastructuri, dar are nevoie de mandate, resurse și răspundere clară [OECD, 2026b]. În viitor, agenții și platformele comune pot face asemenea cooperare mai ușoară, dacă nu devin un minister informal.

Orașul-regiune trebuie să rezolve o problemă pe care cantonul istoric nu o avea în aceeași formă: fluxul zilnic de populație. Oamenii locuiesc într-o comună, lucrează în alta și folosesc infrastructura unei a treia. Fiscalitatea și votul nu urmează întotdeauna geografia funcțională. Autoritatea metropolitană poate coordona transport, locuințe și mediu, dar riscă să adauge un nivel opac. O soluție este guvernarea pe funcții, cu reprezentare și bugete specifice, integrată într-o constituție regională.

Policentrismul, în tradiția lui Elinor și Vincent Ostrom, nu înseamnă simpla multiplicare a autorităților. Înseamnă mai multe centre de decizie autonome care interacționează, cooperează, concurează și se ajustează sub reguli comune [Ostrom, Tiebout și Warren, 1961; Ostrom, 2010]. Un sistem poate avea multe agenții și rămâne centralizat dacă toate răspund aceleiași ierarhii. Autonomia decizională și posibilitatea de inițiativă sunt esențiale.

Cercetarea asupra rezilienței sugerează că policentrismul poate furniza flexibilitate, informație distribuită și capacitatea de a continua când un centru eșuează [Behnke, 2024]. Dar rezultatele nu sunt automate. Multiplele centre pot bloca acțiunea, dubla costuri și transfera vina. Policentrismul este resursă numai când relațiile, competențele și mecanismele de soluționare sunt bine definite.

O federație AI-native ar putea organiza infrastructura în straturi. Nivelul global sau continental definește standarde de siguranță pentru sistemele de frontieră, protocoale, cercetare și răspuns la riscuri transnaționale. Nivelul federal gestionează drepturile, apărarea, piața, moneda, redistribuția și infrastructura strategică. Regiunile gestionează sănătate, educație, energie regională, dezvoltare și modele sociale. Orașele și comunele gestionează spațiul public, servicii apropiate, comunitate și experimente.

Această schemă nu trebuie fixată dogmatic. Unele funcții sunt rețele, nu niveluri. Apa urmează bazinul hidrografic, energia urmează rețeaua, iar transportul urmează fluxurile. Guvernanța funcțională poate traversa granițe. Criteriul este internalizarea efectelor și posibilitatea de control democratic.

AI permite o subsidiaritate dinamică. Datele pot arăta când o funcție este prea mică sau prea mare pentru un nivel. De exemplu, o regiune poate administra singură spitale generale, dar poate coopera pentru tratamente rare. Un oraș poate experimenta cu mobilitatea, dar standardele de siguranță rămân federale. Competențele pot fi revizuite periodic. Pericolul este ca centrul să folosească indicatorii pentru a declara mereu localul incompetent. Evaluarea trebuie realizată de organisme mixte și contestabile.

Autonomia fiscală este indispensabilă. Orașele-regiuni pot avea impozite pe proprietate, venit, consum local, congestie, utilizarea terenului și rente infrastructurale. Pot deține fonduri și active. Dar mobilitatea capitalului cere limite comune. Dacă fiecare regiune concurează prin taxe aproape zero, federația se dezintegrează fiscal. O bază comună și intervale de autonomie sunt mai robuste decât libertatea totală.

Drepturile trebuie să fie federale. O regiune nu poate decide că minoritățile, femeile, copiii sau disidenții au mai puține protecții. Poate alege politici de educație, cultură sau familie în limitele drepturilor. Această limită va fi contestată deoarece valorile diferă. Instanțele federale și curțile regionale trebuie să împartă interpretarea, iar amendamentele să ceară coaliții largi.

Exit-ul trebuie făcut real prin portabilitate. Identitatea digitală, economiile, calificările, istoricul medical și beneficiile trebuie să poată fi mutate. O persoană care părăsește un oraș nu trebuie să piardă agentul, datele sau accesul la justiție. Portabilitatea reduce puterea locală și a platformelor. Totuși, mobilitatea nu trebuie să permită regiunilor să atragă numai bogați și să evite obligațiile. Federația poate cere contribuții bazate pe rezidență și compensare pentru costurile educației și sănătății.

Vocea rămâne esențială. Alegerile locale pot fi completate de jurii cetățenești, bugete participative și deliberare asistată de AI. Agenții pot ajuta la înțelegerea propunerilor, dar trebuie să fie pluralistici și să dezvăluie sursele. Participarea excesivă poate obosi și favoriza grupurile cu timp. Reprezentarea profesională și administrația competentă rămân necesare.

Un oraș-regiune poate deveni laborator, dar oamenii nu sunt cobai. Experimentele politice trebuie să aibă consimțământ, limite, evaluare și posibilitate de reversare. Nu pot testa suspendarea drepturilor sau riscuri ireversibile. Politicile pot fi introduse gradual, cu grupuri de control etice și evaluări independente. AI face simularea mai bună, dar nu elimină surpriza.

Relația cu ruralul este critică. O imagine a viitorului formată doar din orașe ignoră hrana, apa, biodiversitatea și comunitățile mici. Orașul-regiune trebuie să includă hinterlandul ca partener, nu rezervor. Contractele alimentare, plățile pentru ecosisteme, infrastructura și reprezentarea pot lega urbanul de rural. Cosmocalismul depinde tocmai de această integrare materială.

Orașele globale riscă să devină enclave. Capitalul și talentul se concentrează, locuințele se scumpesc, iar lucrătorii esențiali sunt împinși la margine. Autonomia poate permite politici de locuire și teren mai bune sau poate permite excluderea. Un test al legitimității orașului-regiune este dacă oamenii care îl întrețin pot locui în el și participa la decizie.

Federația trebuie să prevină secesiunea rentei. Regiunile bogate pot argumenta că produc mai mult și merită să păstreze veniturile. Dar succesul lor depinde de migrație, infrastructură și piață comună. Egalizarea nu este caritate, ci prețul stabilității și al posibilității de circulație. Formula trebuie transparentă pentru a nu alimenta resentiment.

Apărarea și securitatea cibernetică rămân federale, dar reziliența este locală. Orașele trebuie să poată opera apă, energie și servicii în mod degradat dacă rețeaua centrală cade. Rezervele, microrețelele, comunicațiile alternative și exercițiile comunitare sunt infrastructuri de supraviețuire. Centrul coordonează și sprijină, nu monopolizează toate capacitățile.

Un risc special este standardizarea prin furnizor. Chiar dacă politicile sunt locale, toate orașele pot cumpăra aceeași platformă AI. Atunci policentrismul juridic ascunde monocultura tehnică. Federația trebuie să finanțeze implementări multiple, standarde deschise și capacități publice. Achiziția nu trebuie evaluată numai prin costul imediat, ci și prin dependență și reversibilitate.

Modelul elvețian are limite importante. Dimensiunea și bogăția țării, istoria sa, cultura compromisului și contextul geopolitic nu sunt universale. Democrația directă poate favoriza status quo-ul și majoritățile. Concurența fiscală poate atrage capital în detrimentul altora. Politicile au inclus excluderi istorice. A-l idealiza înseamnă a pierde tocmai lecția: instituțiile funcționează în ecologii specifice.

Alte modele completează imaginea. Federalismul german combină landuri și cooperare executivă. Statele Unite oferă laboratoare și drepturi, dar și polarizare, inegalități și competiție. Uniunea Europeană este un sistem multilevel fără stat federal complet. Canada gestionează diversitate și provincii puternice. India combină dimensiune continentală, state și centru. Niciunul nu este soluție finală. Împreună arată varietatea federalismului.

Șansele orașului-regiune de a deveni nivel dominant în viața cotidiană sunt medii spre ridicate, deoarece urbanizarea și serviciile îl favorizează. Șansele sale de a înlocui statul sunt scăzute. Șansele unei devoluții reale diferă: mai mari în federații și uniuni, mai mici în state centralizate cu identitate unitară. Crizele pot favoriza fie autonomie, fie recentralizare.

Argumentul pentru federația policentrică nu este că va produce întotdeauna politici mai bune. Este că permite corectarea și păstrează alternative. O regiune poate greși grav, dar drepturile și sprijinul extern limitează dauna. O politică reușită poate fi adoptată de altele fără a fi impusă înainte de dovadă. Sistemul învață prin variație și circulație.

Această logică seamănă cu evoluția, dar analogia trebuie limitată. Comunitățile nu sunt organisme dispensabile, iar „selecția” poate însemna suferință. Federația nu trebuie să lase regiunile să eșueze pentru a învăța. Trebuie să permită variație în interiorul unei podele de siguranță și demnitate.

Orașul-regiune este, astfel, o unitate promițătoare nu pentru că ar fi naturală, ci pentru că aliniază o parte din economie, identitate și feedback. Federația policentrică este mecanismul prin care această unitate poate avea autonomie fără a deveni fortăreață. AI îi oferă competență. Constituția trebuie să-i ofere limite, solidaritate și poduri.

CAPITOLUL 14

COSMOLOCALISMUL: CUNOAȘTERE GLOBALĂ, MATERIE LOCALĂ

Fragmentarea politică fără o economie compatibilă riscă să fie decor. Un oraș poate avea alegeri, buget și identitate, dar dacă depinde complet de câteva lanțuri globale pentru energie, hrană, software, medicamente și piese, autonomia sa este fragilă. Autarhia nu este soluția. Nicio regiune complexă nu poate produce eficient totul, iar încercarea de autosuficiență totală ar reduce prosperitatea și cooperarea. Problema este cum poate fi redusă dependența fără a renunța la avantajele cunoașterii globale.

Cosmocalismul propune o inversare selectivă a globalizării industriale. Informația, software-ul, designurile și metodele circulă global ca bunuri comune sau resurse interoperabile. Producția materială este realizată cât mai aproape de locul utilizării atunci când tehnologia, ecologia și economia permit. Formula „design global, manufacture local” surprinde nucleul, dar nu întregul proiect. Cosmocalismul include guvernanta comunitară, reciprocitate, reparație, circularitate și distribuirea capacității productive [COSMOLOCALISM, 2024; Kostakis și Seitanidis, 2026].

Exemplele existente sunt modeste comparativ cu economia globală, dar instructive. Comunități de fermieri împart designuri pentru utilaje open source. Makerspaces produc piese, dispozitive și prototipuri. Rețelele open hardware dezvoltă proteze, senzori și echipamente. Software-ul liber demonstrează că grupuri distribuite pot crea infrastructuri complexe fără o firmă unică, deși contribuția corporativă și capturarea valorii complică povestea. Proiectul european COSMOLOCALISM a studiat astfel de practici în mai multe contexte și a evidențiat atât potențialul, cât și limitele bazei empirice.

AI poate extinde modelul prin reducerea costului de adaptare. Un design global nu este automat potrivit pentru materialele, regulile și competențele locale. Agenții pot traduce, modifica, simula și documenta. Pot ajuta un atelier să adapteze o piesă, o cooperativă să planifice producția sau o municipalitate să compare soluții. Cunoașterea comună devine mai utilizabilă, nu doar disponibilă.

Dar AI poate produce și opusul: designuri proprietare, dispozitive nereparabile și producție controlată de platforme. O imprimantă locală care funcționează numai cu fișiere licențiate și materiale autorizate nu este autonomie. Este ultimul kilometru al monopolului. Cosmocalismul depinde de dreptul de a inspecta, modifica și fabrica, nu doar de proximitatea mașinii.

Primul domeniu este energia. Sursele distribuite, micronețele, stocarea și managementul inteligent pot crește reziliența locală. O regiune nu trebuie să se deconecteze de la rețeaua națională; poate contribui și poate opera parțial în criză. Proprietatea contează. Dacă infrastructura locală este deținută de un monopol extern, reziliența fizică nu produce autonomie economică. Cooperativele și fondurile municipale pot păstra o parte din rentă în comunitate.

Al doilea domeniu este hrana. Agricultură urbană nu va hrăni singură marile metropole, dar lanțurile regionale, diversitatea culturilor, depozitarea și procesarea locală reduc vulnerabilitatea. AI poate optimiza irigații și logistică, însă dependența de semințe, fertilizanți, date și platforme poate crește. Commons-urile agronomice și dreptul la reparație devin infrastructuri politice.

Al treilea domeniu este sănătatea. Cunoașterea medicală și modelele pot circula global, iar diagnosticarea preliminară și monitorizarea pot fi locale. Producția unor consumabile, echipamente simple și medicamente poate fi regionalizată. Dar lanțurile farmaceutice complexe, studiile clinice și standardele de calitate cer scară. Cosmocalismul nu elimină centrele; distribuie capacități și creează redundanță.

Al patrulea domeniu este construcția. Materialele locale, proiectele parametrice, prefabricarea și automatizarea pot reduce costurile și adapta locuințele la climă. Designurile deschise pot ajuta orașele să nu depindă de câteva firme. Obstacolele sunt terenul, reglementarea, finanțarea și interesele proprietarilor. AI nu rezolvă lipsa de voință politică de a construi.

Al cincilea domeniu este educația și cercetarea. Modelele, cursurile și laboratoarele virtuale pot circula global. Comunitățile locale pot organiza mentorat, proiecte și validare. Universitatea poate deveni nod într-o rețea, nu monopol al conținutului. Totuși, cercetarea avansată cere echipamente și concentrarea talentului. Rețeaua trebuie să susțină centre de excelență și acces distribuit, nu să presupună că fiecare localitate poate replica totul.

Economia cosmocalală nu este în mod necesar anti-piață. Poate include firme, cooperative, sector public și commons. Întrebarea este cum circulă valoarea. Dacă proiectul este creat global de voluntari și utilizat local de firme, contribuția trebuie susținută. Licențele reciproce, fondurile comune, taxele pe utilizare comercială și achizițiile publice pot finanța commons-urile. Modelele clasice open source au produs bunuri extraordinare, dar au permis și companiilor mari să capteze valoarea fără recompensă proporțională pentru comunități.

AI intensifică această problemă. Modelele sunt antrenate pe cunoaștere colectivă și pot substitui o parte din creatorii ale căror opere au contribuit. Regimul de proprietate intelectuală actual oscilează între monopol și extracție liberă. Cosmocalalismul are nevoie de licențe care permit circulația și obligă reciprocitatea. Un design poate fi liber pentru utilizare comunitară și poate cere contribuție de la exploatarea comercială la scară.

Brandul devine relevant. Comunitățile distribuite pot crea produse și servicii sub un nume comun, dar reputația trebuie protejată. Franciza clasică oferă standarde și extrage taxe către centru. Un brand descentralizat poate distribui drepturi și obligații între contributory, producători locali și clienți. AI poate ajuta la verificarea calității și provenienței. Riscul este ca algoritmul de certificare să devină noul proprietar informal.

Cosmocalalismul nu este doar tehnologie de producție, ci politică a dependenței. Globalizarea contemporană a separat adesea locul consumului de locul costului. Orașul curat importă produse din regiuni cu poluare și muncă ieftină. Relocalizarea unei părți din producție face consecințele mai vizibile. Dar poate și muta poluarea în comunități fără capacitate. Standardele ecologice și solidaritatea rămân necesare.

În raport cu descreșterea, cosmocalalismul ocupă o poziție intermediară. Susținătorii post-growth îl văd ca mecanism de reducere a transportului, producției inutile și dependenței de creștere, prin durabilitate și commons [Bärnthaler, Mang și Hickel, 2025; Kostakis și Seitanidis, 2026]. Tehno-optimiștii pot vedea aceleași instrumente ca extindere a producției distribuite. Conflictul nu este tehnic, ci axiologic: este scopul suficiența sau abundența? În practică, diferite regiuni vor alege combinații.

O abordare neutră trebuie să recunoască limitele post-growth. Reducerea consumului material în economiile bogate poate fi compatibilă cu bunăstarea, dar statele sărace au nevoie de creștere în energie, sănătate și infrastructură. Politicile de suficiență pot fi paternaliste dacă sunt impuse de elite care păstrează privilegiile. Cosmolocalismul este credibil când extinde capacitatea și reduce risipa, nu când romanticizează lipsa.

Trebuie recunoscute și limitele tehnio-optimismului. Eficiența poate produce efect de rebound: bunurile mai ieftine sunt consumate mai mult. Producția locală automatizată poate crește fluxurile materiale. AI poate optimiza extracția. Fără prețuri ecologice și reguli, tehnologia nu garantează sustenabilitate.

Scara este diferită pentru fiecare produs. Cunoașterea poate fi globală. Software-ul poate fi distribuit. Energia poate fi locală și regională. Semiconductorii cer rețele globale și câteva fabrici. Vaccinurile pot combina cercetare globală, producție regională și distribuție locală. O doctrină matură nu cere „local” ca principiu absolut. Cere ca dependența și externalitățile să fie vizibile și justificate.

AI poate ajuta prin hărți ale dependenței. Un oraș poate vedea ce bunuri sunt critice, de unde vin, ce alternative există și cât timp poate opera după întrerupere. Aceste modele pot ghida investiția în redundanță. Dar datele despre lanțuri sunt adesea proprietare, iar companiile nu doresc transparență. Statul federal poate cere raportare, iar regiunile pot planifica.

Rezerva strategică este o formă simplă de cosmolocalism, dar nu suficientă. Stocurile expiră și nu creează competență. Capacitatea de reparare, substituție și producție este mai importantă. Atelierele, școlile tehnice și rețelele de furnizori sunt infrastructuri de reziliență. O economie care a externalizat toate competențele nu poate fi reparată de un depozit.

Într-o civilizație-arhipelag, fiecare regiune ar trebui să aibă un „buget de autonomie materială”: nu o cotă de autosuficiență, ci o evaluare a funcțiilor care trebuie să continue în criză. Nivelul federal ar sprijini capacitățile și ar coordona schimburile. Regiunile ar specializa fără a deveni indispensabile una alteia într-un singur punct.

Această cerință seamănă cu redundanța și este criticată ca inefficientă. În perioade normale, duplicarea costă. Dar sistemele optimizate exclusiv pentru eficiență pot fi fragile. Pandemia și șocurile geopolitice au reabilitat stocurile, producția regională și diversificarea. Reziliența este o asigurare; valoarea ei este invizibilă până la criză.

Cosmolocalismul poate întări democrația deoarece apropie decizia de consecință. Comunitatea vede fabrica, energia și deșeurile. Producătorii și utilizatorii pot participa la guvernare. Dar localizarea poate întări grupurile dominante și exclude concurența. Piețele și standardele federale trebuie să împiedice cartelurile locale.

Relația cu marile companii nu trebuie să fie pur adversarială. Ele dețin capital, cercetare și capacitate de scară. Pot participa la standarde deschise, pot furniza componente și pot fi plătite pentru servicii. Condiția este să nu controleze interfața prin care comunitatea își accesează propriile active. Achizițiile publice pot cere interoperabilitate, reparabilitate și contribuție la commons.

Șansele cosmolocalismului de a deveni întreaga economie globală până în 2050 sunt scăzute. Șansele sale de a deveni un strat important în energie, agricultură, reparație, educație, software și producție specializată sunt medii. Crizele de lanț, obiectivele climatice și AI îi cresc atractivitatea. Lipsa capitalului, standardelor și modelelor de finanțare o limitează.

Valoarea sa principală pentru această carte nu este promisiunea unei utopii post-capitaliste. Este compatibilitatea cu fragmentarea controlată. O regiune autonomă are nevoie de cunoaștere globală și capacitate locală. Commons-urile oferă punți între insule, iar producția distribuită reduce puterea gâturilor de sticlă. Federația furnizează infrastructura grea și solidaritatea.

Cosmolocalismul este mai puțin spectaculos decât un oraș construit de la zero sau un supermodel național. El constă în mii de standarde, ateliere, licențe, rețele și cooperative. Tocmai această banalitate îi poate oferi reziliență. Nu cere o singură revoluție. Poate crește în interiorul mai multor regimuri și poate păstra capacitatea de acțiune atunci când centrele eșuează.

O civilizație tehnologică nu supraviețuiește numai prin inteligența frontierelor sale. Supraviețuiește și prin abilitatea comunităților de a menține apa, energia, hrana, sănătatea și reparația când frontiera nu mai răspunde. Cosmolocalismul este numele contemporan al acestei competențe distribuite.

CAPITOLUL 15

PARTEA ÎNTUNECATĂ A FRAGMENTĂRII

Fragmentarea este ușor de iubit de la distanță. Ea evocă diversitate, autonomie, experimente și comunități în care decizia poate fi văzută. Istoria obligă însă la o imagine mai severă. Unitățile mici au produs tiranii personale, războaie, enclave de bogăție, persecuția minorităților și dependență față de puteri externe. Policentrismul este o tehnologie instituțională, nu o virtute morală. Fără condiții, el poate distribui opresiunea mai degrabă decât puterea.

Primul risc este războiul. Orașele-stat grecești și italiene au demonstrat că proximitatea politică nu produce pace. Competiția pentru rute, prestigiu, resurse și securitate poate deveni permanentă. Într-o lume cu drone, atacuri cibernetice și arme autonome, unitățile mici pot obține capacități ofensive ieftine. O federație slabă riscă să devină câmp de confruntare între membri și puteri externe.

Apărarea comună nu poate fi opțională. Monopolul legitim al forței trebuie păstrat la un nivel suficient de mare, iar regiunile nu ar trebui să dețină capacități strategice independente care pot modifica echilibrul intern. Pot avea protecție civilă, rezerve și securitate locală, dar folosirea forței între unități trebuie făcută aproape imposibilă juridic și material. Aceasta este una dintre liniile unde fragmentarea controlată se oprește.

Al doilea risc este secesiunea bogățiilor. Regiunile prospere pot cere autonomie pentru a păstra mai mult din venit, prezentând succesul ca rezultat exclusiv al instituțiilor lor. Ele uită că beneficiază de piață, monedă, apărare, migrație și investiții comune. Dacă federalismul devine mecanism de retragere din solidaritate, teritoriile vulnerabile pierd servicii, iar resentimentul crește.

Acest mecanism este vizibil în tensiunile dintre metropole și hinterland, regiuni industriale și periferii, contribuabili net și beneficiari. Nu există formulă fiscală care să elimine conflictul. Dar transparența și recunoașterea interdependenței ajută. Egalizarea trebuie legată de obiective verificabile și de responsabilitate locală, nu percepută ca transfer nelimitat. Autonomia și solidaritatea sunt un contract reciproc.

Al treilea risc este feudalismul digital. Orașe sau comunități controlate de proprietari de teren, platforme și infrastructură pot oferi servicii excelente celor doriți și pot exclude restul. Când locuința, munca, identitatea și agentul personal sunt furnizate de aceeași entitate, rezidentul devine dependent. Orașul privat poate fi eficient tocmai pentru că nu acceptă obligațiile unei comunități politice complete.

Exit-ul nu rezolvă problema. Persoanele cu capital și pașaport pot pleca. Copiii, vârstnicii, bolnavii și oamenii legați de familie nu pot. Un sistem legitim trebuie judecat după cei cu mobilitate redusă, nu după nomazii digitali. Drepturile federale, locuința accesibilă, serviciile independente și interdicția contractelor totale sunt necesare.

Al patrulea risc este tirania locală. În comunități mici, relațiile dense facilitează răspunderea și represaliile. Presa poate depinde de autorități, angajatorii pot domina politica, iar opoziția poate fi stigmatizată. Minoritățile nu se pot pierde într-un spațiu plural. Istoria administrației locale este plină de clientelism și familii dominante.

Instanțele și presa federală, protecția avertizorilor, finanțarea opoziției și rotația funcționarilor sunt apărări. Datele și modelele locale trebuie accesibile auditului extern. Dar intervenția centrului poate deveni pretext pentru anularea autonomiei. Pragurile și procedurile trebuie clare, iar controlul exercitat de instituții independente, nu de partidul aflat la putere.

Al cincilea risc este segregarea culturală. Comunitățile pot deveni omogene prin selecție și presiune. Orașe pentru conservatori, progresiști, bogați, tehnologici sau religioși pot reduce conflictul intern și dialogul. Oamenii trăiesc în lumi epistemice separate, iar federația devine protocol gol. Când apare o criză, lipsa experienței comune face solidaritatea fragilă.

Mobilitatea și spațiile comune sunt antidoturi parțiale. Educația, serviciul civic, universitățile și infrastructurile federale pot aduce persoane din regiuni diferite împreună. Media comună trebuie să existe fără monopol. Federația are nevoie de o sferă publică, nu doar de interoperabilitate tehnică.

Al șaselea risc este externalizarea ecologică. O regiune poate menține standarde înalte importând energie, apă și produse din altele. Orașele curate pot depinde de zone de sacrificiu. Autonomia permite fiecăruia să optimizeze indicatorii locali și să împingă costurile în afară. Reglementarea bazinelor, carbonului, poluării și lanțurilor trebuie exercitată la scara externalității.

Cosmlocalismul poate reduce unele costuri și poate masca altele. Producția „locală” poate folosi materiale extrase departe și designuri controlate extern. Eticheta nu este dovadă. Contabilitatea materială și proveniența trebuie să însoțească discursul autonomiei.

Al șaptelea risc este inegalitatea de capacitate. Unele orașe au universități, capital, administrații și infrastructură. Altele pornesc cu datorie și depopulare. AI poate reduce costul expertizei, dar nu creează automat instituții de încredere. Regiunile puternice pot atrage oamenii capabili și pot adânci declinul celorlalte.

Federația trebuie să investească în capacitate, nu doar să transfere bani. Servicii administrative comune, universități rețea, corpuri profesionale, infrastructură AI publică și programe de mobilitate pot ajuta. Unele funcții trebuie administrate temporar în cooperare. Autonomia este un proces de construire, nu un decret.

Al optulea risc este blocajul. Multiple veto-uri, autorități suprapuse și negocieri pot împiedica locuințe, energie, transport și răspuns la crize. Sfântul Imperiu Roman și unele federații moderne arată costul procedurilor lente. Policentrismul nu trebuie confundat cu dreptul fiecărui actor de a opri totul.

Regulile trebuie să distingă între participare și veto. Termenele, majoritățile, arbitrajul și competențele exclusive sunt necesare. AI poate ajuta la analiză și mediere, dar nu poate produce acord unde interesele sunt incompatibile. Uneori decizia majoritară, limitată de drepturi, rămâne inevitabilă.

Al nouălea risc este incoerența în crize. O pandemie, un atac sau o pană energetică cere răspuns rapid. Regiunile pot aplica politici contradictorii, iar mobilitatea transmite efectele. Centrul are nevoie de puteri de coordonare. Dar experiența arată că urgențele extind permanent puterea. Constituția trebuie să definească praguri, durată și control.

Un model rezilient folosește comanda subsidiară: localul acționează primul, regiunea coordonează, iar centrul preia numai funcțiile care depășesc capacitatea. Protocoalele sunt exersate înainte de criză. Datele circulă în formă minimă. Puterile expiră automat. Această complexitate este mai dificilă decât un comandament unic, dar reduce riscul abuzului.

Al zecelea risc este captura de către puteri externe. Orașele și regiunile pot fi influențate prin investiții, datorie, platforme, energie și media. Un actor extern poate negocia mai ușor cu unități mici și le poate pune în competiție. Istoria ligilor comerciale și colonialismului oferă avertismente.

Politica externă, controlul infrastructurii critice și transparența finanțării trebuie să rămână federale. Regiunile pot coopera internațional, dar acordurile cu implicații de securitate cer control comun. Altfel, policentrismul devine o piață pentru influență.

Al unsprezecelea risc este pierderea universalismului. Drepturile sociale și civile au fost extinse adesea prin state centrale care au învins privilegii locale. Un localism romantic poate reînvia tradiții inegale. Federația trebuie să păstreze o podea de drepturi și servicii. Diversitatea începe deasupra acestei podele, nu sub ea.

Aceasta produce conflict cu comunitățile care consideră unele drepturi incompatibile cu valorile lor. Nu există soluție fără impunere. Orice constituție definește limite. Neutralitatea perfectă este imposibilă. Criteriul defensabil este protejarea persoanei ca membru capabil să conteste și să părăsească comunitatea, inclusiv împotriva majorității locale.

Al doisprezecelea risc este proliferarea standardelor și costul interoperabilității. Fiecare regiune poate crea propriile reguli, formate și modele. Firmele și cetățenii se confruntă cu complexitate. Avantajele pieței comune se pierd. Standardele federale sunt necesare, dar pot uniformiza excesiv. Soluția este standardizarea interfețelor și libertatea implementării: aceleași drepturi de portabilitate, mai multe sisteme compatibile.

Al treisprezecelea risc este mitologia experimentului. Politicienii pot justifica politici riscante ca „laboratoare”. Persoanele vulnerabile suportă costul, iar elitele se mută dacă eșecul apare. Experimentul legitim cere consimțământ, evaluare și compensare. Nu toate politicile pot fi testate etic. O regiune nu poate experimenta cu eliminarea procesului echitabil sau cu expunerea ireversibilă la tehnologii periculoase.

Al paisprezecelea risc este transformarea diversității în cursă spre extrem. Pentru a atrage identitate și capital, jurisdicțiile pot deveni mai ideologice. Orașele moderate par lipsite de brand. Platformele amplifică diferențele, iar politicienii vând o experiență totală. Rezultatul este o hartă de enclave radicalizate.

Federația poate limita aceasta prin instituții mixte, proiecte comune și drepturi, dar nu poate interzice toate diferențele. Cultura politică a compromisului este greu de proiectat. Se construiește prin experiența repetată a cooperării și prin elite care câștigă prestigiu din mediere, nu din puritate.

Fragmentarea violentă este cea mai întunecată versiune. Când statul pierde venit, legitimitate și monopolul forței, unitățile locale se pot militariza. Elitele folosesc identitatea, iar platformele și puterile externe intervin. Iugoslavia, statele eșuate și războaiele civile arată că granițele administrative pot deveni fronturi. O carte care favorizează fragmentarea controlată trebuie să spună clar că ordinea tranziției contează.

Devoluția trebuie să aibă loc dintr-un stat funcțional, prin constituție, cu securitate și acorduri fiscale. Nu trebuie confundată cu prăbușirea. Instituțiile comune trebuie consolidate în domeniile în care fragmentarea ar fi catastrofală chiar în timp ce puterea cotidiană este distribuită.

Există situații în care centralizarea este mai bună. Când externalitatea este vastă, când drepturile locale sunt încălcate, când infrastructura cere scară sau când criza depășește capacitatea, centrul trebuie să acționeze. Preferința pentru policentrism nu este absolută. Ea este o regulă de prudență: distribuie ceea ce poate fi distribuit fără a distruge bunul comun și păstrează la centru ceea ce ar deveni armă sau externalitate.

Dark alignment poate apărea și în arhipelag. Fiecare oraș își optimizează retenția rezidenților valoroși, veniturile și reputația. Agenții locali devin foarte buni la excluderea costurilor și selectarea populației. Sistemul global produce segregare fără un plan central. Alinierea întunecată este emergentă: fiecare nod optimizează local și distruge solidaritatea.

De aceea, constituția trebuie să includă obiective federale de coeziune, mobilitate și drepturi. Datele pot detecta selecția adversă și externalizarea. Dar evaluarea nu trebuie să devină control total. Din nou, pluralismul cere instituții independente și negociere.

Partea întunecată a fragmentării nu anulează argumentul pentru ea. Îl transformă din slogan în proiect. Autonomia fără solidaritate este secesiune de clasă. Exit-ul fără drepturi este piață a dependenței. Localismul fără universalism este tribalism. Diversitatea fără interoperabilitate este izolare. Policentrismul fără apărare comună este invitație la hegemonie.

Civilizația-arhipelag este defensabilă numai dacă recunoaște aceste riscuri înainte de a distribui puterea. Ea nu poate fi construită prin simpla retragere a centrului. Cere un centru diferit: puternic asupra violenței, drepturilor, monopolurilor și externalităților; slab asupra culturii, experimentului și vieții cotidiene. Această combinație este dificilă. Tocmai dificultatea ei o separă de fantezia că unitățile mici devin automat bune.

CAPITOLUL 16

CURENTELE POLITICE ALE PREZENTULUI: CE POATE CÂȘTIGA ȘI ÎN CE COMBINAȚIE

Viitorurile politice nu apar dintr-un catalog neutru de idei. Ele cresc din instituții existente, coaliții, temeri și infrastructuri. În 2026, lumea nu se îndreaptă coerent către descentralizare sau centralizare. Tendințele dominante se suprapun: autocratizarea continuă în multe state, suveranitatea tehnologică devine prioritate, companiile AI concentrează capacități, guvernele adoptă instrumente algoritmice, iar idei de localism, commons și rețele politice circulă la marginea sistemului. Cele mai probabile regimuri sunt hibrizi.

Evaluarea de mai jos folosește trei orizonturi. „Șansă ridicată” înseamnă că forma va deveni un strat important în multe societăți până în jurul anului 2040. „Șansă medie” înseamnă apariție semnificativă, dar inegală sau regională. „Șansă scăzută” înseamnă că forma pură este puțin probabilă, deși elementele ei pot influența regimuri mai largi. Acestea sunt judecăți scenariale, nu estimări statistice.

CURENTE POLITICE ȘI PROBABILITATEA LOR RELATIVĂ PÂNĂ ÎN JURUL ANULUI 2040

Curent	Șansă și formă probabilă
Techno-naționalism și blocuri tehnologice	Ridicată — alianțe, politică industrială și infrastructură suverană, nu autarhie completă.
Stat algoritmic managerial	Ridicată — adoptare largă în democrații și autocrații; rezultatul depinde de drepturi și audit.
Național-populism	Medie–ridicată — mai puternic acolo unde tranziția AI produce insecuritate și neîncredere.
Democrație automatizată socială	Medie — mai probabilă în state cu fiscalitate și coaliții sociale puternice.
Liberalism multilateral	Medie ca strat de standarde; scăzută ca guvernare globală coercitivă.
Techno-optimism acceleraționist	Ridicată ca influență asupra infrastructurii; scăzută ca ideologie explicită de masă.
Post-growth și suficiență	Medie ca set de politici; scăzută ca doctrină global dominantă.

Curent	Șansă și formă probabilă
Cosmolocalism și commons	Medie ca strat complementar; scăzută ca substitut complet al economiei globale.
Municipalism și nou localism	Medie–ridicăta ca practică; scăzută ca înlocuitor al statului.
Federalism asimetric	Medie — dependent de identități regionale, capacitate și acord fiscal.
Network states și orașe private	Medie pentru enclave și zone speciale; scăzută pentru înlocuirea statelor.
Dark Enlightenment (NRx) / neocameralism	Scăzută ca regim declarat; medie ca repertoriu de idei despre executiv, exit și jurisdicții proprietare, mai ales în combinație cu alte curente.
Autoritarism digital	Medie–ridicăta ca set de tehnici, mai ales în instituții deja slăbite.
Guvernanță globală a riscurilor AI	Medie–ridicăta pentru evaluări și acorduri; scăzută pentru autoritate globală unică.

Primul curent este techno-naționalismul. El combină politica industrială, securitatea, energie, semiconductoare, cloud și modele naționale sau aliate. Nu cere neapărat autoritarism. Poate fi liberal, dezvoltist sau conservator. Forța lui vine din vulnerabilități reale. Lanțurile AI sunt concentrate, iar dependența de furnizori străini poate deveni pârgheie geopolitică. Analizele despre techno-blocuri și suveranitate digitală arată că statele își aliniază strategiile cu poziția lor în stiva tehnologică [Weymouth, 2025; Fratini et al., 2026].

Șansa sa este ridicată. Aproape toate puterile vor încerca să securizeze o parte din infrastructură. Forma complet autarhică are șanse scăzute, deoarece costurile sunt enorme. Mai probabil este un sistem de blocuri și parteneriate. Riscul este transformarea securității într-o justificare pentru protecționism, supraveghere și subordonarea cercetării.

Al doilea curent este statul algoritmic managerial. El nu are întotdeauna o ideologie publică. Se prezintă ca modernizare: servicii integrate, decizii bazate pe date, automatizare și prevenție. OECD documentează extinderea AI în guvern și, simultan, deficitul de evaluare și feedback [OECD, 2025a; 2026a]. Acest curent poate fi adoptat de democrații și autocrații.

Șansa sa este ridicată. Presiunea bugetară și așteptările cetățenilor îl favorizează. Rezultatul depinde de drepturi, achiziții și separația datelor. În democrații, poate îmbunătăți serviciile și auditul. În regimuri iliberale, poate reduce costul controlului. Diferența nu se vede în existența portalului, ci în posibilitatea de a-l contesta.

Al treilea curent este național-populismul. El pune accent pe frontieră, identitate, executiv și opoziția dintre „popor” și elite. Autocratizarea și polarizarea documentate de V-Dem și Freedom House îi oferă context [V-Dem, 2026; Freedom House, 2026]. AI poate fi prezentată simultan ca amenințare pentru muncă și instrument de renaștere națională.

Șansa sa este medie spre ridicată, variabilă regional. Va crește dacă tranziția AI concentrează veniturile și dacă instituțiile nu oferă protecție. Poate produce politici industriale și control al platformelor, dar și slăbirea instanțelor, presei și autonomiei locale. Nu orice conservatorism sau patriotism este populism autoritar; diferența este dacă pluralismul este acceptat ca legitim.

Al patrulea curent este democrația socială automatizată. Ea propune taxe pe rente, fonduri publice, venituri sau servicii universale, negocierea implementării AI și reducerea timpului de lucru. Literatura IMF și ILO face distribuția și dialogul social probleme centrale, chiar fără a susține un singur model [IMF, 2026; ILO, 2025; 2026].

Șansa sa este medie în state cu capacitate fiscală, sindicate și tradiții de protecție socială. Poate deveni reacție la dislocare. Obstacolele sunt mobilitatea capitalului, fragmentarea politică și neîncrederea în stat. O versiune limitată — beneficii mai bune și fonduri strategice — este mai probabilă decât o restructurare completă a proprietății.

Al cincilea curent este liberalismul multilateral reglementar. El urmărește drepturi, standarde, cooperare internațională și controlul riscului. AI Act, Global Digital Compact și organisme internaționale de evaluare arată continuitatea acestei abordări [European Commission, 2026; United Nations, 2024; International AI Safety Report, 2026].

Șansa unei guvernări globale puternice este scăzută. Șansa unor standarde, evaluări și acorduri sectoriale este medie spre ridicată. Rivalitatea geopolitică limitează delegarea, dar riscurile comune obligă la dialog. Aviația, nuclearul și sănătatea oferă precedente pentru coordonare fără guvern mondial. AI este mai difuză și dominată de firme, ceea ce face instituționalizarea mai dificilă.

Al șaselea curent este techno-optimismul acceleraționist. El promovează energie, construcție, cercetare și reducerea obstacolelor. Manifestele și rețelele asociate au influență disproporționată în ecosistemele tehnologice și de capital [Andreessen, 2023]. Versiunea sa politică poate varia de la dereglementare libertariană la alianță cu statul național.

Șansa ca eticheta e/acc să devină ideologie de masă este scăzută. Șansa ca prioritățile sale — accelerare, infrastructură, abundență — să modeleze politica este ridicată. Criza locuințelor, energia și competiția AI oferă teren. Riscul este minimalizarea distribuției și siguranței. Contribuția sa este reamintirea faptului că drepturile și redistribuția fără capacitate materială devin promisiuni goale.

Al șaptelea curent este post-growth și politica suficienței. El pornește de la limite ecologice și critică dependența de creștere. Cercetările recente încearcă să transforme post-growth într-o politică industrială, inclusiv prin cosmocalism [Bärnthaler, Mang și Hickel, 2025; Kostakis și Seitanidis, 2026].

Șansa ca descreșterea explicită să domine politica globală este scăzută, în special în societăți care încă au nevoie de dezvoltare materială. Șansa ca ideile de circularitate, reparație, suficiență și limite să fie absorbite în politici este medie spre ridicată. Crizele climatice și energetice le favorizează. Riscul este ca austeritatea să fie impusă celor săraci în numele ecologiei.

Al optulea curent este cosmocalismul și guvernanta commons-urilor. El propune cunoaștere globală, producție locală, open source și proprietate comunitară. Baza sa este încă mică, dar AI poate reduce costul coordonării și adaptării. Proiectele europene și cercetarea din 2026 oferă o articulare mai matură decât sloganul [COSMOLOCALISM, 2024; Kostakis și Seitanidis, 2026].

Șansa sa ca strat complementar este medie. Șansa de a înlocui economia dominantă în două decenii este scăzută. Va crește în domenii unde designul este digital, producția poate fi modulară și comunitățile au infrastructură. Va rămâne limitat în industrii cu capital și scară extreme. Influența sa normativă poate fi mai mare decât ponderea economică.

Al nouălea curent este municipalismul și noul localism. Orașele caută soluții la locuire, climă, mobilitate și servicii, adesea prin rețele transnaționale. Cercetarea asupra new localism și guvernantei metropolitane arată creșterea rolului coalițiilor civice, private și publice [Katz și Nowak, 2017]. Consiliul Europei tratează deja impactul AI asupra guvernantei locale [Council of Europe, 2026].

Șansa sa este medie spre ridicată ca practică, dar scăzută ca înlocuitor al statului. Orașele vor face mai mult, mai ales dacă centrele naționale sunt blocate. Limitele sunt fiscalitatea, inegalitatea și infrastructura. Municipalismul va fi transformator numai dacă primește putere reală și rămâne conectat la solidaritate regională.

Al zecelea curent este federalismul asimetric și subsidiaritatea. Regiunile primesc competențe diferite, iar statele sau uniunile păstrează funcții comune. Este mai puțin spectaculos ideologic, dar poate fi cea mai plauzibilă formă a fragmentării controlate. Modelele elvețian, german, canadian, indian și european oferă resurse instituționale.

Șansa sa este medie. Va crește acolo unde identitățile regionale sunt puternice și capacitatea locală există. Va fi blocat unde centrul se teme de secesiune sau unde distribuția este foarte inegală. AI îi îmbunătățește fezabilitatea administrativă, dar geopolitica poate favoriza recentralizarea.

Al unsprezecelea curent este network state, charter city și guvernanta privată. Aceste idei atrag capital și imaginație deoarece promit viteză și comunitate selectată. Cercetarea academică recentă discută atât inovația, cât și iluzia descentralizării în Web3 și network states [Calzada, 2026].

Șansa înlocuirii statelor este scăzută. Șansa apariției unor enclave, zone speciale și servicii quasi-suverane este medie. Ele vor prospera mai ales în alianță cu state, nu împotriva lor. Problema centrală va fi transformarea rezidentului din client în cetățean și limitarea proprietarului.

Al doisprezecelea curent este Dark Enlightenment / neoreacțiunea (NRx), inclusiv neocameralismul și ideea executivului proprietar. Este o constelație intelectuală mai degrabă decât o mișcare electorală de masă. Textele asociate lui Yarvin și Land critică explicit democrația liberală și egalitatea politică, iar modelul Patchwork imaginează jurisdicții suverane concurente conduse în manieră corporativă. Cercetarea despre „politics of exit” arată însă că aceste idei au circulat împreună cu proiecte tehnologice, seasteading, arhitecturi software și imaginarul orașelor private, ceea ce le face relevante chiar dacă eticheta rămâne de nișă [Smith și Burrows, 2021; Burrows, 2020].

Șansa unei ordini care se declară explicit NRx este scăzută. Șansa ca unele componente — executiv concentrat, stat tratat managerial, prioritatea exit-ului față de voce, jurisdicții speciale și neîncredere în instituțiile intermediare — să se combine cu techno-naționalism, populism sau platforme este medie. Această estimare nu afirmă că orice executiv puternic este Dark Enlightenment. Criteriul este pachetul: respingerea constrângerilor democratice și a egalității politice împreună cu modelul suveranității proprietare. Crizele îi pot crește atractivitatea; tradițiile constituționale, costurile de exit și preferința majorității pentru statut de cetățean, nu de client, îi limitează forma pură.

AI treisprezecelea curent este autoritarismul digital. Acesta nu este o doctrină unică, ci folosirea datelor, AI și platformelor pentru control, cenzură, clasificare și prevenirea opoziției. Răspândirea sa este susținută de deteriorarea democratică și de exportul tehnologiilor. Poate coexista cu piețe și servicii eficiente.

Șansa sa este medie spre ridicată în numeroase state și ca set de tehnici chiar în democrații. Cea mai importantă barieră nu este lipsa tehnologiei, ci instituția: instanțe, presă, descentralizare, achiziții și cultura drepturilor. Odată integrată infrastructura, reversarea este dificilă.

AI paisprezecelea curent este guvernanta globală a riscurilor AI. Raportul internațional din 2026, organismele UN și institutele de siguranță indică formarea unei comunități epistemice și a unor instrumente comune [International AI Safety Report, 2026; United Nations, 2026]. Propunerile includ evaluări, praguri de calcul, verificare, raportare și acorduri privind utilizări extreme.

Șansa unei autorități globale coercitive este scăzută. Șansa unei rețele de institute, acorduri și standarde este medie spre ridicată, mai ales după incidente. Această guvernanta trebuie să evite monopolizarea frontierelor de către câteva state și firme sub pretextul siguranței. Accesul și vocea Sudului Global sunt probleme de legitimitate.

Care curent va „câștiga”? Cel mai probabil niciunul. Scenariul de bază este un amestec de techno-naționalism, stat algoritmic, blocuri, platforme și protecție socială selectivă. În unele regiuni, autoritarismul va integra aceste elemente. În altele, federalismul și municipalismul vor distribui implementarea. Cosmocalismul va crește ca infrastructură de nișă și reziliență. Reglementarea globală va rămâne incompletă.

Fragmentarea controlată are o șansă medie, dar nu se va impune prin superioritate intelectuală. Are nevoie de coaliții. Orașele vor autonomie pentru a acționa. Regiunile vor control fiscal. Cetățenii vor servicii și identitate. Statele vor reziliență. Companiile locale vor piețe și infrastructură deschisă. Dacă aceste interese sunt legate într-un program federal, arhipelagul devine plauzibil.

Principalul său adversar nu este o ideologie, ci comoditatea integrării verticale. Este mai ușor să cumpărăm o platformă unică, să adoptăm un model național și să promitem eficiență decât să construim standarde, instituții și capacități multiple. Policentrismul cere investiție înainte ca beneficiul să fie vizibil.

Principalul său aliat este incertitudinea. Când nimeni nu știe ce regim economic și cultural va funcționa după AI, diversitatea devine rațională. Un sistem care permite mai multe răspunsuri poate învăța. Aceasta este oportunitatea politică a fragmentării controlate: nu promite că știe viitorul, ci că păstrează mai multe căi deschise.

CAPITOLUL 17

NOUĂ ISTORII ALE SECOLULUI XXI

Scenariile nu sunt predicții și nici lumi pure. Ele sunt instrumente pentru a vedea mecanisme care, în realitate, se vor combina. Fiecare dintre următoarele nouă istorii pornește de la tendințe observabile și le duce suficient de departe încât compromisurile să devină vizibile. Datele sunt aproximative, iar numele regimurilor sunt descriptive. Scopul nu este dramatizarea, ci pregătirea pentru semnale timpurii.

Prima istorie poate fi numită tehnatul binevoitor. În anii 2030, o succesiune de crize climatice, atacuri cibernetice și probleme fiscale convinge mai multe state să integreze registrele publice, energia, sănătatea și protecția socială într-o infrastructură AI comună. Rezultatele inițiale sunt bune. Frauda scade, răspunsul la epidemii se accelerează, iar serviciile devin aproape invizibile. Cetățenii primesc automat beneficii, transportul este optimizat, iar agenții publici explică legea în orice limbă.

Guvernarea rămâne electorală, însă partidele converg asupra necesității sistemului. Administrația poate demonstra prin modele că anumite politici sunt mai eficiente. Opoziția nu este interzisă, dar pare iresponsabilă când contestă recomandările. Universitățile și presa depind de acces la infrastructură. La fiecare incident, integrarea crește. Datele de sănătate sunt legate de asigurări, apoi de prevenirea riscului, apoi de securitate.

În 2050, oamenii trăiesc mai mult și mai sigur, iar inegalitatea materială este moderată. Au însă puține modalități de a ieși din sistem. Deciziile individuale sunt înconjurate de recomandări și stimulente. Nimeni nu poate arăta momentul în care democrația a dispărut, pentru că nu a dispărut formal. Politica s-a îngustat la alegerea priorităților în interiorul unui model de administrare acceptat. Tehnatul nu este distopie pentru majoritate. Este o ordine în care libertatea a fost redefinită ca acces optim la opțiuni aprobate.

Semnalele timpurii ale acestei istorii sunt consolidarea registrelor fără separarea scopurilor, achiziția unui furnizor unic, slăbirea apelului uman, folosirea indicatorilor drept argument final și transformarea urgențelor în integrare permanentă. Apărarea nu este refuzul infrastructurii, ci separația epistemică, portabilitatea, dreptul la modele alternative și puteri locale reale.

A doua istorie este imperiul de securitate. Un incident major — poate un atac biologic asistat de AI, poate o campanie cibernetică asupra energiei — produce panică. Statele creează licențe pentru modele, monitorizează calculul, controlează agenții și introduc identitate obligatorie pentru acces la servicii. Măsurile sunt inițial temporare și larg susținute.

Rivalitatea geopolitică împiedică o autoritate globală, astfel încât apar trei sau patru blocuri. Fiecare controlează cipurile, cloud-ul, plățile și informația. Frontierele digitale sunt mai importante decât cele comerciale. Modelele străine sunt tratate ca agenți potențiali. Cercetarea se militarizează, iar companiile devin campioni naționali.

În interior, securitatea justifică centralizarea. Regiunile păstrează ceremonii, dar infrastructura este comună. Algoritmii detectează deviații și riscuri. Regimurile democratice păstrează instanțe, însă secretele de securitate limitează auditul. Regimurile autoritare folosesc aceleași instrumente fără frâne. Lumea este stabilă prin descurajare și fragilă prin neîncredere.

Această istorie este plauzibilă deoarece combină tendințe puternice: suveranitate tehnologică, risc real și competiție. Nu cere o ideologie nouă. Prevenirea ei completă este improbabilă. Obiectivul realist este limitarea: acorduri între blocuri privind incidentele extreme, institute independente, control parlamentar, infrastructuri locale de continuitate și separarea securității de viața culturală.

A treia istorie este capitalismul suveran al platformelor. Statele nu reușesc să construiască infrastructură proprie suficient de repede. Companiile oferă agenți personali, identitate, plăți, asigurări, educație și muncă. Fiecare persoană trăiește printr-un ecosistem. Platformele negociază cu statele și furnizează servicii publice. Cetățenia rămâne, dar experiența zilnică este contractuală.

Competiția există la început. În timp, costul mutării crește deoarece agentul cunoaște utilizatorul, iar reputația, datele și relațiile sunt integrate. Platformele se specializează cultural. Una oferă un mediu conservator, alta cosmopolit, alta profesional. Oamenii aleg o lume, nu un produs. Guvernele taxează și reglementează, dar se tem să nu piardă infrastructura.

Orașele încheie contracte cu platforme pentru administrare. Unele devin prospere și eficiente. Altele intră în datorie și cedează active. Drepturile sunt mediate prin termeni de serviciu, iar arbitrajul este privat. Persoanele cu resurse pot utiliza mai multe ecosisteme; celelalte devin dependente de unul.

Această istorie nu necesită dispariția statului. Platforma devine stratul suveran între persoană și stat. Semnalele sunt agenți care nu pot fi exportati, identitate și plăți legate, servicii publice concesionate fără standarde și fuziunea datelor. Apărarea este interoperabilitatea obligatorie, infrastructura publică, dreptul la continuitate după excludere și interdicția ca aceeași entitate să controleze identitatea, piața și apelul.

A patra istorie este restaurarea națională. Dislocarea muncii și migrația produc reacție. Partide naționaliste promit protecție, industrie, familie și control asupra tehnologiei. Taxează platformele străine, investesc în modele naționale și leagă beneficiile de cetățenie și contribuție. O parte din populație recâștigă securitate și sens.

Regiunile sunt privite cu suspiciune dacă cer autonomie. Educația și media sunt orientate spre canon comun. AI personalizează propaganda, dar și serviciile. Statele mai competente oferă un contract stabil: redistribuție în schimbul conformității culturale. Statele mai slabe produc clientelism și excludere.

Această istorie poate fi democratică în unele țări și autoritară în altele. Linia de separație este tratamentul opoziției și al minorităților. Naționalismul nu este prin definiție tiranie, iar solidaritatea națională poate susține redistribuție. Dar dacă pluralismul este interpretat ca trădare, infrastructura AI transformă presiunea culturală în administrare fină.

Semnalele sunt condiționarea drepturilor de identitate politică, centralizarea educației, demonizarea instituțiilor intermediare și folosirea suveranității externe pentru a reduce autonomia internă. Răspunsul policentric trebuie să demonstreze că autonomia și solidaritatea națională pot coexista, altfel va pierde moral și electoral.

A cincea istorie este federația-arhipelag. Crizele anilor 2030 arată că statele foarte centralizate răspund uniform și greșesc uniform, iar comunitățile complet autonome nu pot gestiona infrastructura. Mai multe țări reformează constituțiile. Regiunile primesc venituri și competențe, orașele-regiuni devin niveluri politice, iar federațiile păstrează drepturi, apărare, redistribuție și standarde.

Infrastructura AI este construită ca protocol. Există modele publice și private compatibile, registre distribuite, audit și portabilitate. Cetățenii pot folosi agenți independenți pentru a contesta administrația. Politicile locale diferă: unele regiuni adoptă venit de bază, altele servicii universale sau cooperative. Rezultatele sunt comparate, dar nimeni nu poate coborî sub podeaua federală.

Cosmolocalismul crește. Designurile și cercetarea circulă global, iar producția critică este distribuită. Regiunile au bugete de reziliență și microrețele. Un serviciu civic federal conectează tinerii din zone diferite. Elitele locale sunt puternice, însă mandatele, auditul și instanțele externe limitează captura.

Sistemul este mai lent în unele decizii și mai costisitor prin redundanță. Conflictele fiscale sunt permanente. Unele regiuni eșuează și cer ajutor. Totuși, erorile rămân mai localizate, iar soluțiile se răspândesc. Federația-arhipelag nu este armonie, ci instituționalizarea dezacordului.

Semnalele timpurii sunt standarde deschise, autonomie fiscală cu egalizare, cooperare intermunicipală, modele publice multiple, drepturi portabile și investiții în capacitatea locală. Pericolul principal este ca devoluția să fie doar retorică sau să devină secesiunea regiunilor bogate.

A șasea istorie este renașterea cosmolocală. Șocurile de lanț și costul energiei fac producția distribuită competitivă în mai multe domenii. AI transformă cunoașterea open source în design adaptabil. Rețele de cooperative, ateliere, universități și orașe împart tehnologii. Licențele reciproce și brandurile descentralizate finanțează commons-urile.

Statul nu dispare, dar economia locală devine mai densă. Oamenii lucrează mai puține ore în piețe globale și mai mult în proiecte comunitare, îngrijire și producție regională. Statutul este oferit contribuitorilor și administratorilor de commons. Marile companii participă prin standarde și componente, dar nu controlează întregul lanț.

Această istorie este mai plauzibilă în energie, alimentație, construcție, software și reparație decât în semiconductori sau cercetare de frontieră. Poate coexista cu blocuri geopolitice. Riscul este subcapitalizarea, romantizarea localului și captura de către platforme care folosesc commons-urile fără reciprocitate.

Semnalele sunt achiziții publice pentru open hardware, drept la reparație, fonduri pentru commons, școli tehnice, microfabrici și licențe care împart valoarea. Renașterea nu vine dintr-un manifest, ci din acumularea infrastructurii banale.

A șaptea istorie este patchwork-ul inegal. Statele slăbesc fiscal, dar nu se reformează. Regiunile bogate și platformele preiau servicii. Zonele speciale, orașele private și comunitățile ideologice atrag capital. Restul teritoriului păstrează formal instituții, dar pierde capacitate.

Harta devine un mozaic de enclave prospere, coridoare logistice, regiuni naționaliste și periferii dependente. Oamenii cu competențe și capital se mută; ceilalți rămân. Drepturile diferă după contract și adresă. Conflictele sunt gestionate prin securitate privată și acorduri între elite. Nu există un tiran global, dar nici cetățenie comună.

Patchwork-ul poate produce inovație și viață bună în anumite enclave. Tocmai aceasta îl stabilizează. Distopia nu este universală; este distribuțională. Cei din interior consideră sistemul liber, cei din exterior îl văd ca feudalism. Mobilitatea este formală și material limitată.

Semnalele sunt privatizarea infrastructurii fără portabilitate, retragerea fiscală a regiunilor bogate, zone speciale cu drepturi slabe, dependența de securitate privată și erodarea transferurilor. Prevenirea cere reformă federală înainte ca statul să devină doar hartă.

A opta istorie este orașul-CEO al Dark Enlightenment. Nu apare prin colaps, ci prin dezamăgire față de democrațiile care par incapabile să construiască, să reformeze fiscalitatea sau să gestioneze tranziția AI. În câteva state, guvernele autorizează zone metropolitane cu statute extreme: autonomie fiscală, contracte constituționale pe termen lung, executivi cu puteri mari și infrastructură administrată integral prin AI. Proiectele sunt inițial voluntare și sunt prezentate ca laboratoare.

Primele rezultate sunt spectaculoase. Autorizațiile durează ore, fraudă este mică, transportul funcționează, criminalitatea scade, locuințele se construiesc repede. Capitalul migrează. Orașele vecine cer aceleași instrumente. Investitorii argumentează că răspunderea este în sfârșit clară: un board numește executivul, iar valoarea proprietății și satisfacția rezidenților oferă indicatori. Cetățenii din statele blocate privesc cu invidie.

În două decenii, experimentul se schimbă. Pentru a păstra ratingul, unele orașe selectează rezidenți cu venituri și profile de risc favorabile. Copiii primesc statut condiționat. Serviciile pentru persoane costisitoare sunt contractate în afara zonei. Agenții personali sunt integrați cu identitatea, securitatea și accesul la muncă. Nimeni nu este obligat formal să rămână, dar reputația, economiile și rețeaua socială nu sunt complet portabile. Exit-ul există juridic și se micșorează material.

Modelul se răspândește în două versiuni. Unele jurisdicții păstrează o podea externă de drepturi și seamănă mai degrabă cu orașe charter constituționale. Altele transformă proprietatea în suveranitate deplină și voice-ul într-un serviciu opțional. În acestea din urmă, critica nu este interzisă întotdeauna; este pur și simplu

irelevantă pentru guvernanță. Rezidentul poate evalua managementul, dar nu poate schimba scopul corporației politice.

AI produce un dark alignment instituțional foarte eficient. Modelele optimizează siguranța, atractivitatea fiscală, valoarea activelor și retenția segmentelor dorite. Indicatorii arată succes. Ceea ce nu intră în funcția obiectiv — solidaritatea cu periferia, protejarea celui care nu poate pleca, pluralismul cultural neprofitabil — devine cost. Nu este necesar un dictator sadic. Este suficient un sistem bine administrat ale cărui obligații morale au fost definite prea îngust.

Acest scenariu este distinct de patchwork-ul inegal anterior. Acolo fragmentarea apare din slăbirea statului și produce enclave eterogene. Aici fragmentarea este o doctrină de guvernare deliberată și relativ coerentă. Tocmai succesul ei local o face mai interesantă. Ea testează întrebarea pe care democrațiile nu o pot evita: câte drepturi și câtă voce sunt oamenii dispuși să schimbe pentru competență, securitate și prosperitate?

Semnalele timpurii nu sunt simpla existență a unui primar puternic, a unei zone economice sau a unei companii eficiente. Sunt mai specifice: transformarea cetățeniei în contract de client, lipsa unei instanțe externe, concentrarea simultană a datelor, poliției și arbitrajului, proprietatea asupra cadrului constituțional și ideea că libertatea de a pleca face inutilă libertatea de a contesta. Prevenirea nu cere interzicerea experimentului urban, ci menținerea unei podele de drepturi, portabilitate, voce și jurisdicție externă.

A noua istorie este fragmentarea de colaps. Mai multe șocuri se suprapun: climă, datorie, conflict, pandemie și atacuri automatizate. Statele pierd capacitatea, iar infrastructurile centrale devin ținte. Regiunile improvizează, unele democratic, altele prin miliții și lideri carismatici. Lanțurile se rup, iar AI rămâne disponibilă inegal prin centre de date și modele locale.

Orașele cu energie, apă și instituții supraviețuiesc mai bine. Comunitățile cu competențe și încredere se organizează. Altele cad sub controlul grupurilor armate sau al platformelor. Cunoașterea globală persistă în fragmente, dar coordonarea se reduce. Nu este un „ev mediu” uniform; este o lume cu insule de tehnologie avansată și teritorii degradate.

În acest scenariu, cosmlocalismul și policentrismul nu sunt utopii, ci capacități de continuitate. Microrețelele, producția locală, arhivele deschise și administrațiile regionale pot salva vieți. Dar absența unei federații și a securității comune produce conflict. Fragmentarea controlată ar fi trebuit construită înainte; după colaps, aceeași fragmentare devine luptă.

Semnalele sunt deteriorarea simultană a fiscalității, legitimității și infrastructurii, militarizarea politicii locale, scăderea încrederii și incapacitatea centrului de a furniza servicii. Prevenirea nu este doar pregătire tehnică, ci păstrarea contractului social.

Aceste nouă istorii pot coexista geografic și cronologic. O regiune poate trăi în federația-arhipelag, alta în restaurare națională, iar platformele pot traversa ambele. Un stat poate începe ca tehnat binevoitor și deveni imperiu de securitate după criză. Cosmlocalismul poate exista în patchwork și poate reduce costurile lui, sau poate fi absorbit de platforme.

Ce scenariu este cel mai probabil? La orizontul 2040, combinația dintre națiune augmentată, techno-blocuri, stat algoritmic și platforme are cea mai mare continuitate. Federația-arhipelag este o alternativă plauzibilă în unele regiuni, nu rezultatul implicit. Cosmlocalismul va fi probabil strat, nu ordine dominantă. Patchwork-ul inegal este un risc semnificativ dacă reforma fiscală și proprietatea sunt ignorate. O ordine explicit inspirată de Dark Enlightenment rămâne mai puțin probabilă, dar orașe sau zone cu trăsături neocameraliste pot apărea ca experimente atractive în perioade de blocaj instituțional. Imperiul global unic rămâne puțin probabil, iar colapsul global total nu este scenariul de bază, deși colapsurile regionale sunt posibile.

Ce scenariu este cel mai bun pentru supraviețuirea civilizației? Tehnatul poate coordona riscuri, dar concentrează eroarea. Blocurile pot mobiliza resurse, dar măresc conflictul. Națiunea oferă solidaritate, dar poate exclude. Cosmlocalismul oferă continuitate, dar nu gestionează singur amenințări planetare. Federația-arhipelag pare cel mai bun compromis dacă păstrează un centru suficient de puternic și drepturi comune.

Această preferință rămâne condiționată de capacitate. Un arhipelag slab nu este rezilient. Pentru a fi superior imperiului, trebuie să coordoneze apărarea, infrastructura și siguranța AI fără a centraliza viața. Pentru a fi superior patchwork-ului, trebuie să păstreze cetățenia și solidaritatea. Pentru a fi superior naționalismului, trebuie să ofere apartenență. Pentru a fi superior platformelor, trebuie să fie la fel de ușor de folosit.

Scenariile nu ne spun ce se va întâmpla. Ne arată ce trebuie construit sau limitat înainte ca o criză să aleagă în locul nostru. Viitorul nu vine ca doctrină. Vine ca succesiune de achiziții, urgențe, reforme fiscale, standarde și alegeri aparent locale. Când povestea devine evidentă, infrastructura ei este adesea deja instalată.

CAPITOLUL 18

CONSTITUȚIA REZILIENȚEI

O civilizație tehnologică nu poate fi făcută invulnerabilă. Poate doar să evite anumite moduri de eșec, să reducă amploarea lor și să păstreze capacitatea de a învăța. În ecologie, reziliența nu înseamnă revenirea perfectă la starea anterioară, ci capacitatea unui sistem de a absorbi perturbări și de a continua să funcționeze sau să se transforme fără pierderea identității esențiale [Holling, 1973]. În sisteme complexe, modularitatea și redundanța limitează propagarea defectelor [Simon, 1962; Perrow, 1984]. În politică, aceste idei sunt utile numai dacă sunt traduse în drepturi, instituții și distribuția puterii.

Scopul nu este o constituție completă pentru o țară imaginară. Este un set de criterii după care pot fi evaluate reformele reale. O arhitectură rezilientă trebuie să gestioneze simultan două pericole: incapacitatea de coordonare și concentrarea ireversibilă. Prea puțin centru produce vulnerabilitate, externalități și război. Prea mult centru produce punct unic de eșec, captură și uniformizarea erorii.

ARHITECTURA MINIMĂ A REZILIENȚEI

Principiu	Modul de eșec pe care îl limitează
Suveranitate stratificată	Centralizarea arbitrară sau autonomia decorativă.
Podea federală de drepturi	Tirania locală și cetățenia inegală.
Subsidiaritate verificabilă	Decizii luate prea departe sau la o scară incapabilă.
Portabilitate	Captivitatea față de regiune, platformă sau furnizor.
Separație epistemică	Un singur sistem care definește și judecă realitatea.
Pluralism infrastructural	Monocultură tehnică și punct unic de eșec.
Proprietate distribuită	Concentrarea rentelor AI și dependența de compensare.
Solidaritate teritorială	Secesiunea regiunilor bogate și abandonul periferiei.
Autonomie materială selectivă	Colapsul serviciilor după întreruperea lanțurilor.
Reversibilitate	Blocarea într-o tehnologie sau politică nereparabilă.
Limitarea urgenței	Permanentizarea supravegherii și a puterilor excepționale.
Commons global	Monopolul asupra cunoașterii necesare supraviețuirii.

Primul principiu este suveranitatea stratificată. Competențele nu sunt acordate temporar de centru, ci garantate constituțional la mai multe niveluri. Fiecare nivel are domenii proprii, venituri și mijloace de contestare. Centrul nu poate retrage autonomia prin simplă lege ordinară, iar regiunea nu poate ignora drepturile comune. Această stabilitate permite investiție și responsabilitate.

Al doilea principiu este subsidiaritatea verificabilă. Decizia trebuie luată la nivelul cel mai apropiat capabil să gestioneze efectele. „Capabil” nu înseamnă ideal sau autosuficient. Înseamnă că nivelul are competență, resurse și poate internaliza consecințele. Când problema traversează granițe, competența urcă sau este exercitată prin cooperare. Orice transfer trebuie justificat public și revizuit periodic.

Al treilea principiu este podeaua federală de drepturi. Autonomia începe deasupra unor garanții privind viața, libertatea, procesul echitabil, conștiința, asocierea, intimitatea, nediscriminarea, educația, sănătatea de bază și dreptul de a contesta deciziile automatizate. Comunitățile pot avea valori diferite, dar nu pot transforma persoana în proprietatea lor. Instanțele federale protejează podeaua, iar instanțele locale interpretează spațiul de autonomie.

Al patrulea principiu este portabilitatea. Cetățeanul trebuie să poată muta identitatea, datele, agentul personal, calificările, economiile și beneficiile între regiuni și furnizori. Portabilitatea tehnică nu este suficientă dacă locuința și serviciile sunt inaccesibile. Federația trebuie să reducă și costurile materiale ale mobilității. Exit-ul real disciplinează instituțiile, dar nu înlocuiește vocea.

Al cincilea principiu este separația epistemică a puterilor. Instituțiile care decid, execută, judecă și informează nu trebuie să depindă de aceeași infrastructură cognitivă. Modelele, datele și metodele trebuie pluralizate. Divergența între evaluări trebuie expusă, nu ascunsă printr-un scor unic. Presa, universitățile, instanțele și organizațiile civice au nevoie de acces la capacități independente.

Al șaselea principiu este auditabilitatea reciprocă. Centrul poate audita regiunile pentru drepturi și externalități; regiunile și instituțiile civice pot audita centrul. Niciun nivel nu este observator unilateral. Logurile deciziilor publice trebuie păstrate, iar modelele cu efect semnificativ evaluate independent. Secretul este permis pentru scopuri limitate și controlat de instituții care nu depind de executiv.

Al șaptelea principiu este pluralismul infrastructural. Sistemele publice critice trebuie să aibă mai multe implementări compatibile, furnizori substituibili și moduri degradate de funcționare. Un standard comun nu trebuie să însemne un singur produs. Achiziția publică trebuie să includă costul de ieșire, portabilitatea, open source acolo unde este posibil și dreptul la audit.

Al optulea principiu este proprietatea distribuită asupra rentelor AI. O parte din energia, calculul, datele și capitalul care produc valoare trebuie deținută public, cooperativ sau prin fonduri ale cetățenilor. Taxarea rămâne necesară, dar proprietatea împiedică distribuția să depindă complet de voința ulterioară a câștigătorilor. Fondurile locale și federale trebuie echilibrate prin reguli de egalizare.

Al nouălea principiu este solidaritatea teritorială. Regiunile nu pot păstra toate câștigurile generate de piața și infrastructura comună. Transferurile trebuie transparente, previzibile și legate de capacitate, nu de loialitate politică. Solidaritatea nu elimină responsabilitatea locală. Federația investește în administrație, educație și infrastructură, nu doar acoperă deficite.

Al zecelea principiu este autonomia materială selectivă. Fiecare regiune trebuie să poată menține funcții critice pentru o perioadă în caz de întrerupere: apă, energie minimă, hrană, comunicații, sănătate și securitate civilă. Nu este autarhie, ci redundanță. Hărțile de dependență și exercițiile trebuie publice în măsura compatibilă cu securitatea.

Al unsprezecelea principiu este commons-ul global. Cunoașterea științifică, standardele, modelele de interes public și designurile pentru bunuri critice trebuie să circule suficient de liber pentru ca regiunile să poată construi capacitate. Proprietatea intelectuală poate recompensa contribuția, dar nu trebuie să creeze monopoluri asupra infrastructurilor de supraviețuire. Licențele reciproce și finanțarea publică pot combina deschiderea cu sustenabilitatea.

Al doisprezecelea principiu este guvernarea riscurilor la scara riscului. Clima, pandemiile, armele și AI de frontieră cer coordonare globală sau continentală. Nivelul local nu are drept de veto asupra măsurilor care previn externalități catastrofale, dar nivelul global nu primește automat acces la viața cotidiană. Instituțiile de risc trebuie limitate la misiune, supuse evaluării și separate de administrația generală.

Al treisprezecelea principiu este reversibilitatea. Politicile și sistemele noi trebuie proiectate astfel încât să poată fi oprite, înlocuite și restaurate. Datele nu pot fi „necolectate”, iar dependența de un furnizor nu poate fi desfăcută instantaneu. De aceea, testarea, expirarea automată și planurile de migrare trebuie stabilite înainte de implementare. O inovație ireversibilă cere un prag mai înalt de justificare.

Al paisprezecelea principiu este limitarea stării de urgență. Puterile extraordinare trebuie să aibă scop, durată, teritoriu și date definite. Prelungirea cere aprobări independente. Sistemele instalate în criză trebuie auditate și demontate dacă nu mai sunt necesare. AI face monitorizarea permanentă ușoară; constituția trebuie să facă permanentizarea dificilă.

Al cincisprezecelea principiu este protecția opacității umane. O societate sigură nu are dreptul să știe totul despre fiecare persoană. Intimitatea nu este numai secret, ci spațiul în care identitatea se poate schimba fără a fi predeterminată de profil. Modelele publice trebuie să folosească minimul de date și să accepte că unele predicții nu trebuie făcute, chiar dacă sunt posibile.

Al șaisprezecelea principiu este dreptul la asistență simetrică. Dacă instituția folosește AI pentru a decide, persoana trebuie să poată folosi AI pentru a înțelege și contesta. Agenții civici independenți pot reduce asimetria. Serviciul trebuie oferit tuturor, nu numai celor capabili să cumpere consiliere. Altfel, automatizarea justiției favorizează partea mai bine echipată.

Al șaptesprezecelea principiu este nobilimea revocabilă. Funcțiile de elită trebuie legate de obligații, termene, transparență și pierderea privilegiului. Liderii nu controlează mecanismele care îi evaluează. Reputația publică trebuie să includă efectele pe termen lung și distribuția, nu doar creșterea. Nicio persoană nu trebuie să devină indispensabilă infrastructural.

Al optsprezecelea principiu este distribuția arenelor de prestigiu. Societatea trebuie să ofere recunoaștere pentru știință, îngrijire, mediere, construcție de commons, artă, sport și serviciu, nu doar pentru bogăție și politică. Aceasta este o măsură de securitate psihologică. Reduce presiunea ca ambiția să captureze centrul. Instituțiile nu pot elimina competiția pentru statut, dar îi pot diversifica obiectele.

Al nouăsprezecelea principiu este educația pentru autonomie. Cetățenii trebuie să înțeleagă instituții, date, modele, propagandă și cooperare. Educația nu poate fi doar pregătire pentru piața muncii. Într-o lume cu agenți, capacitatea de a formula scopuri și a recunoaște manipularea devine competență civică. Școlile locale pot varia, dar curriculumul comun trebuie să includă drepturi și gândire critică.

Al douăzecilea principiu este contactul între insule. Federația trebuie să finanțeze mobilitate, proiecte comune, universități și servicii care traversează regiunile. Fără contact, diferența devine stereotip. Un arhipelag politic are nevoie de poduri culturale și economice. Acestea nu trebuie să uniformizeze, ci să producă experiență comună.

Al douăzeci și unulea principiu este măsurarea plurală a succesului. PIB-ul, productivitatea și eficiența nu sunt suficiente. Trebuie urmărite sănătatea, autonomia, încrederea, mobilitatea, distribuția, reziliența, mediul și capacitatea de contestare. Niciun index unic nu trebuie să determine alocarea. Indicatorii sunt instrumente de conversație, nu suverani.

Al douăzeci și doilea principiu este recunoașterea incertitudinii. Instituțiile trebuie să publice nu doar predicții, ci intervale, ipoteze și dezacorduri. AI poate produce răspunsuri convingătoare în condiții de incertitudine. O cultură politică matură recompensează revizuirea și nu tratează schimbarea opiniei ca slăbiciune. Policentrismul este justificat tocmai pentru că nu știm suficient.

Aceste principii pot părea prea multe și contradictorii. O constituție a rezilienței nu este minimalistă deoarece problema nu este simplă. Totuși, ele se reduc la patru relații: distribuirea puterii, păstrarea capacității comune, protejarea persoanei și menținerea alternativelor.

Cum poate fi începută o asemenea reformă fără redesign total? Primul pas este infrastructural: standarde deschise, portabilitate, achiziții multiple și dreptul la audit. Acestea păstrează opțiuni. Al doilea este fiscal: venituri locale reale, fonduri civice și egalizare transparentă. Al treilea este instituțional: cooperare între orașe, instanțe independente și capacități de evaluare. Al patrulea este material: microrețele, reparație, stocuri și producție regională. Al cincilea este cultural: prestigiul acordat celor care construiesc instituții, nu doar celor care cuceresc atenția.

Reforma trebuie să fie graduală, dar nu inertă. Regiunile pot primi competențe pilot cu garanții și evaluare. Orașele pot împărți servicii prin consorții. Modelele publice pot fi dezvoltate în paralel cu cele comerciale. Fondurile suverane pot alocă o parte din active către infrastructură deschisă. Drepturile digitale pot fi introduse înainte ca dependența să devină totală.

Există un paradox: construirea policentrismului cere un centru capabil să-l garanteze. Un stat slab nu poate impune interoperabilitate marilor platforme, proteja minorități sau redistribui. De aceea, fragmentarea controlată nu este agenda „statului mic”. Este agenda unui stat limitat în scopurile cotidiene și puternic în protejarea condițiilor pluralismului.

Această distincție poate fi formulată prin două tipuri de putere. Puterea de capacitate este abilitatea de a construi, proteja și răspunde. Puterea de dominație este abilitatea de a condiționa viețile fără contestare. Civilizația-arhipelag urmărește un centru cu multă capacitate și mai puțină dominație, plus regiuni cu autonomie și limite.

Sistemele vor fi testate de evenimente neașteptate. Nicio constituție nu poate anticipa toate formele AI, războiului sau climei. Criteriul final este dacă ordinea poate modifica regulile fără a suspenda drepturile și dacă păstrează mai multe comunități capabile să continue. Reziliența este și capacitatea de a avea succesori.

Pentru supraviețuirea civilizației, diversitatea instituțională joacă rolul unei rezerve de soluții. Un sistem unic poate fi optim în condițiile cunoscute și catastrofal când condițiile se schimbă. Mai multe sisteme pot fi mai puțin eficiente în medie și mai robuste la necunoscut. Aceasta este logica portofoliului aplicată cu prudență politică.

Analogiei îi există o limită morală. O regiune nu este un activ care poate fi lăsat să falimenteze. Federația trebuie să salveze oamenii și să poată înlocui instituțiile eșuate. Experimentul se desfășoară deasupra unei podele de demnitate. Fără aceasta, „evoluția instituțională” devine justificare pentru abandon.

Constituția rezilienței nu promite eliminarea conflictului. Îl distribuie, îl face vizibil și îi limitează miza. Nu promite că toate regiunile vor prospera. Promite că eșecul uneia nu închide viitorul tuturor. Nu promite că elitele vor fi bune. Le face mai ușor de înlocuit. Nu promite că AI va fi perfect aliniată. Împiedică un singur sistem să definească singur ce înseamnă alinierea.

Aceasta este forma cea mai serioasă a ipotezei fragmentării: nu întoarcerea la orașe-stat izolate, ci construcția deliberată a unei civilizații cu mai multe centre, suficient de unite pentru a supraviețui și suficient de separate pentru a rămâne corectabile.

CONCLUZIE

MAI MULTE CENTRE DE LUME

AI nu va decide singură dacă viitorul este imperiu, federație, piață sau colaps. Va mări capacitatea instituțiilor care reușesc să o integreze și va reduce costul unor forme de coordonare. Această ambivalență face imposibil determinismul simplu. Același agent poate ajuta un sat să-și administreze energia și un stat să-și clasifice populația. Același model deschis poate susține un commons și o campanie de manipulare. Aceeași infrastructură poate oferi drepturi automat și condiționa accesul la ele.

Cartea a pornit de la ipoteza că fragmentarea controlată ar putea fi răspunsul optim la schimbarea economică produsă de AI. După examinarea alternativelor, ipoteza rămâne defensabilă, dar într-o formă mai exigentă. Nu avem motive suficiente să credem că statele vor dispărea sau că orașele-stat independente vor deveni forma dominantă. Avem motive să credem că scara internă a guvernării poate fi renegociată și că orașele-regiuni pot exercita mai multă putere în interiorul unor federații și blocuri.

Argumentul nu este că unitățile mici sunt mai virtuozose. Istoria arată contrariul prea des. Argumentul este că incertitudinea mărește valoarea pluralității. Când AI poate schimba munca, proprietatea, sensul și capacitatea administrativă în direcții pe care nu le putem prevedea, a impune un singur model tuturor creează o miză disproporționată. Mai multe centre permit comparație, refugiu și corectare.

Această pluralitate trebuie legată de un centru capabil. Drepturile, apărarea, redistribuția, infrastructura strategică și guvernanta riscurilor nu pot fi lăsate exclusiv localului. Federația este mai mult decât un contract între regiuni; este garanția persoanei împotriva regiunii și garanția regiunii împotriva hegemoniei alteia. Fără ea, arhipelagul devine patchwork.

Raritatea nu dispare. Se mută de la competența de rutină spre energie, calcul, teren, încredere, statut, legitimitate și sens. Această mutare explică de ce sistemul extractiv nu se va dizolva spontan. Proprietarii vor încerca să controleze noile găuri de sticlă. Politica distributivă trebuie să se mute de la compensarea salariului către proprietatea asupra activelor și infrastructurii.

Elitele nu dispar nici ele. AI poate reduce raritatea cunoașterii lor și poate mări instrumentele puterii. Elitele cu sens vor fi cele care asumă responsabilitate, mențin commons-uri și cresc autonomia celorlalți. Privilegiul lor trebuie să fie revocabil. O societate care pretinde că nu are elite le ascunde; una care le sacralizează le pierde controlul.

Personalitățile orientate spre dominație vor găsi noi arene. Dacă economia oferă mai puține roluri prestigioase și politica păstrează un vârf unic, competiția pentru centru poate deveni mai violentă. Policentrismul distribuie premiul, dar nu elimină captura locală. Drepturile, mobilitatea și instituțiile externe rămân necesare.

Religia, națiunea și ideologia vor fi reconfigurate, nu depășite. O lume cu mai puțină muncă are nevoie de roluri, ritualuri și apartenență. AI poate ajuta comunitățile să creeze sens și poate transforma sensul în instrument de retenție. Libertatea viitoare va depinde de posibilitatea de a identifica cine construiește narațiunea, de a o contesta și de a participa la alta.

Imperiul computațional este o posibilitate serioasă, nu doar o distopie literară. Poate fi competent și popular. Tocmai de aceea trebuie limitat. Riscul său principal este că reduce numărul căilor de corecție. Platformele suverane și orașele private identifică probleme reale ale democrației lente, dar soluția proprietarului nu poate înlocui cetățenia. Techno-naționalismul și blocurile au șanse mari, iar orice proiect policentric trebuie să funcționeze în interiorul lor sau să negocieze cu ele.

Cosmolocalismul oferă componenta economică a arhipelagului. Cunoașterea globală și capacitatea materială locală pot reduce dependența fără autarhie. Modelul rămâne incomplet și nu poate înlocui industriile de scară mare. Dar poate construi redundanță, competență și proprietate comunitară. Într-o criză, acestea contează mai mult decât eleganța unei teorii.

Cea mai probabilă lume este hibridă. Statele rămân, blocurile se consolidează, platformele se extind, iar unele regiuni câștigă autonomie. Unele societăți vor construi tehnate eficiente, altele autoritarisme digitale. Unele orașe vor deveni laboratoare democratice, altele enclave. Nu există un „viitor al omenirii” unic, ci mai multe regimuri care se observă, concurează și se influențează.

Preferința acestei cărți pentru civilizația-arhipelag este, în ultimă instanță, o preferință pentru corectabilitate. Nu știm ce instituții vor gestiona cel mai bine abundența cognitivă, limitele ecologice, statutul și riscurile AI. Știm însă că un sistem care păstrează alternative poate învăța, iar un sistem care le închide depinde de propria infailibilitate.

Civilizația-arhipelag nu este fragmentarea lumii în comunități autosuficiente. Este o ordine de suveranități stratificate, standarde comune și centre autonome. Globalizează cunoașterea, coordonează riscurile și distribuie viața politică. Păstrează drepturile deasupra diferenței și permite diferența deasupra drepturilor. Își construiește infrastructura astfel încât nici statul, nici platforma, nici orașul să nu poată deveni singurul interpret al persoanei.

Preferința pentru arhipelag trebuie înțeleasă ca o preferință condiționată, nu ca verdict politic. Dacă războiul devine principalul risc, scara mare poate domina. Dacă sistemele AI de frontieră sunt atât de periculoase încât numai câteva centre pot verifica utilizarea lor, o anumită centralizare poate fi necesară. Dacă redistribuția între regiuni se prăbușește, autonomia poate accelera secesiunea economică. Dacă mobilitatea este redusă de locuințe, limbă sau avere, competiția jurisdicțională poate deveni o ficțiune. Arhipelagul este superior numai când instituțiile sale păstrează capacitate comună reală.

La fel, centralizarea nu trebuie tratată ca eșec moral. O administrație națională competentă poate crea asigurare socială, egaliza șanse, negocia cu monopoluri, construi rețele și proteja minorități împotriva majorităților locale. Unele dintre cele mai importante progrese ale statului modern au venit prin standarde centrale. Problema începe când standardul devine monocultură ireversibilă și când capacitatea comună este confundată cu dreptul centrului de a decide orice.

Criteriul final al rezilienței este recuperarea după eroare. Un sistem bun poate greși grav fără să facă greșeala universală, poate învăța de la o regiune fără să o idolatrizeze și poate recentraliza temporar o funcție fără a transforma excepția în constituție permanentă. Aceasta apropie proiectul mai mult de federalism adaptiv și de panarhie decât de o simplă doctrină a descentralizării. Scara este o variabilă care se revizuiește, nu o credință.

Dacă această concluzie pare mai puțin spectaculoasă decât „statele vor dispărea”, acesta este un avantaj. Viitorul cel mai plauzibil nu este înlocuirea unei forme pure cu alta, ci apariția unor stive de suveranitate: global pentru câteva riscuri, continental sau federal pentru piețe și apărare, național pentru solidaritate și drept, regional pentru infrastructură, metropolitan pentru viața cotidiană, comunitar pentru apartenență și digital pentru rețele care traversează toate nivelurile. Întrebarea politică a epocii AI devine cine poate muta o funcție între aceste niveluri și după ce criteriu.

Poate că această ordine va părea prea complicată într-o epocă atrasă de soluții totale. Imperiul promite coerență. Piața promite selecție. Națiunea promite apartenență. Comunitatea promite apropiere. Arhipelagul refuză să transforme una dintre aceste promisiuni în monopol. El acceptă că o civilizație matură are nevoie de toate la scări diferite.

Nu există garanția că omenirea va alege această cale. Centrele actuale au motive să păstreze puterea, iar crizele favorizează comanda. Fragmentarea necontrolată poate apărea înaintea reformei. Tocmai de aceea, pașii aparent tehnici sunt importanți acum: portabilitate, standarde deschise, autonomie fiscală, fonduri civice, audit, modele publice, microrețele, drepturi digitale și cooperare între orașe. Ei nu construiesc singuri o constituție, dar păstrează posibilitatea ei.

În trecut, civilizațiile au supraviețuit adesea nu pentru că un centru a rămas perfect, ci pentru că mănăstiri, orașe, familii, provincii, rețele și rivali au păstrat fragmente de competență și memorie. În viitor, memoria va fi digitală și capacitatea cognitivă artificială, dar principiul poate rămâne: ceea ce este distribuit nu este automat sigur, însă ceea ce există într-un singur loc poate fi pierdut într-o singură decizie.

AI face posibil un sistem de operare pentru societate. Maturitatea politică va consta în a refuza ca el să fie singurul.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Acemoglu, Daron. 2024. „The Simple Macroeconomics of AI.” NBER Working Paper 32487. <https://www.nber.org/papers/w32487>
- Acemoglu, Daron, și Simon Johnson. 2023. *Power and Progress: Our Thousand-Year Struggle Over Technology and Prosperity*. New York: PublicAffairs.
- Acemoglu, Daron, și James A. Robinson. 2012. *Why Nations Fail*. New York: Crown.
- Acemoglu, Daron, și James A. Robinson. 2019. *The Narrow Corridor: States, Societies, and the Fate of Liberty*. New York: Penguin Press.
- Andreessen, Marc. 2023. „The Techno-Optimist Manifesto.” Andreessen Horowitz. <https://a16z.com/the-techno-optimist-manifesto/>
- Andersson, Krister P., și Elinor Ostrom. 2008. „Analyzing Decentralized Resource Regimes from a Polycentric Perspective.” *Policy Sciences* 41: 71–93.
- Barber, Benjamin R. 2013. *If Mayors Ruled the World*. New Haven: Yale University Press.
- Bärnthaler, Richard, Sebastian Mang și Jason Hickel. 2025. „Toward a Post-Growth Industrial Policy for Europe: Navigating Emerging Tensions and Long-Term Goals.” *Globalizations*. <https://doi.org/10.1080/14747731.2025.2501821>
- Behnke, Nathalie. 2024. „Coping With Turbulence and Safeguarding Against Authoritarianism: Polycentric Governance as a Resilience Resource.” *Politics and Governance* 12. <https://doi.org/10.17645/pag.8596>
- Behnke, Nathalie, și Arthur Benz. 2024. „Federalism and federal systems.” În *Handbook of Comparative Political Institutions*, ed. Adrian Vatter și Rahel Freiburghaus, 310–324. Edward Elgar.
- Benkler, Yochai. 2006. *The Wealth of Networks*. New Haven: Yale University Press.
- Benkler, Yochai, și Helen Nissenbaum. 2006. „Commons-Based Peer Production and Virtue.” *Journal of Political Philosophy* 14(4): 394–419.
- Blaydes, Lisa, și Anna Grzymala-Busse. 2025. „Historical State Formation within and beyond Europe.” *World Politics*. Versiune de autor: <https://blaydes.people.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj24621/files/media/file/state.pdf>
- Boehm, Christopher. 1999. *Hierarchy in the Forest: The Evolution of Egalitarian Behavior*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1986. „The Forms of Capital.” În *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, editat de John Richardson. New York: Greenwood.

- Brynjolfsson, Erik, Danielle Li și Lindsey R. Raymond. 2023. „Generative AI at Work.” NBER Working Paper 31161. <https://www.nber.org/papers/w31161>
- Calzada, Igor. 2019. „Technological Sovereignty: Protecting Citizens’ Digital Rights in the AI-Driven and Post-GDPR Algorithmic and City-Regional European Realm.” Regions eZine, Issue 4. <https://doi.org/10.1080/13673882.2019.00001039>
- Calzada, Igor. 2026. „The illusion of the Web3 decentralization.” Data & Policy 8: e9. <https://doi.org/10.1017/dap.2026.10055>
- Collins, Christopher. 2025. „Anti-democratic ‘Dark Enlightenment’ ideas have spread from Silicon Valley to Washington.” Cascade Institute / The Globe and Mail, 20 mai 2025.
- Chen, Joy. 2024. „State Formation and Bureaucratization: Evidence from Pre-Imperial China.” Journal of Economic History. <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-economic-history/article/state-formation-and-bureaucratization-evidence-from-preimperial-china/157ADE819EA67EA103FB57C8F9EABC5>
- Cheng, Joey T., Jessica L. Tracy și Joseph Henrich. 2010. „Pride, Personality, and the Evolutionary Foundations of Human Social Status.” Evolution and Human Behavior 31(5): 334–347.
- Cheng, Joey T., Jessica L. Tracy, Tom Foulsham, Alan Kingstone și Joseph Henrich. 2013. „Two Ways to the Top: Evidence That Dominance and Prestige Are Distinct Yet Viable Avenues to Social Rank and Influence.” Journal of Personality and Social Psychology 104(1): 103–125.
- COSMOLOCALISM. 2024. „Design Global, Manufacture Local: Assessing the Practices, Innovation, and Sustainability Potential of an Emerging Mode of Production.” European Research Council / CORDIS. <https://cordis.europa.eu/project/id/802512>
- Council of Europe. 2023. European Charter of Local Self-Government. <https://www.coe.int/en/web/congress/european-charter-of-local-self-government>
- Council of Europe. 2026. „Study on the Impact of Artificial Intelligence on Local Governance.” Congress of Local and Regional Authorities. <https://www.coe.int/en/web/congress/-/study-on-the-impact-of-artificial-intelligence-on-local-governance>
- Dell’Acqua, Fabrizio, Edward McFowland III, Ethan Mollick, Hila Lifshitz-Assaf, Katherine Kellogg, Saran Rajendran, Lisa Kraye, François Candelon și Karim Lakhani. 2023. „Navigating the Jagged Technological Frontier.” Harvard Business School Working Paper 24-013. <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=64700>

- Diefenbach, Thomas. 2019. „Why Michels’ ‘Iron Law of Oligarchy’ Is Not an Iron Law—and How Democratic Organisations Can Stay ‘Oligarchy-Free’.” *Organization Studies* 40(4): 545–562.
- Durkheim, Émile. 1912/1995. *The Elementary Forms of Religious Life*. New York: Free Press.
- Elazar, Daniel J. 1987. *Exploring Federalism*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- European Commission. 2026. „AI Act: Regulatory Framework for Artificial Intelligence.” <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>
- Fernández-Villaverde, Jesús, Mark Koyama, Youhong Lin și Tuan-Hwee Sng. 2020. „The Fractured-Land Hypothesis.” NBER Working Paper 27774. <https://www.nber.org/papers/w27774>
- Freedom House. 2026. *Freedom in the World* 2026. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2026>
- Fratini, Samuele, Julia Pohle, Diletta Di Marco, Sara Thabit Gonzalez și Gianluca Sgueo. 2026. *Digital Sovereignty as a Geopolitical Strategy: Navigating Dependencies, Power, and Democratic Resilience in a Changing Global Order*. European Commission Joint Research Centre, JRC146878. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC146878>
- Fukuyama, Francis. 2011. *The Origins of Political Order*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Glaeser, Edward. 2011. *Triumph of the City*. New York: Penguin Press.
- Graeber, David, și David Wengrow. 2021. *The Dawn of Everything*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Greif, Avner. 2006. *Institutions and the Path to the Modern Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grijalva, Emily, Peter D. Harms, Daniel A. Newman, Blaine H. Gaddis și R. Chris Fraley. 2015. „Narcissism and Leadership: A Meta-Analytic Review of Linear and Nonlinear Relationships.” *Personnel Psychology* 68(1): 1–47. <https://doi.org/10.1111/peps.12072>
- Gunderson, Lance H., și C. S. Holling, eds. 2002. *Panarchy: Understanding Transformations in Human and Natural Systems*. Washington, DC: Island Press.
- Hansen, Mogens Herman. 2006. *Polis: An Introduction to the Ancient Greek City-State*. Oxford: Oxford University Press.
- Henrich, Joseph. 2015. *The Secret of Our Success*. Princeton: Princeton University Press.
- Henrich, Joseph, și Francisco J. Gil-White. 2001. „The Evolution of Prestige.” *Evolution and Human Behavior* 22(3): 165–196.

- Holling, C. S. 1973. „Resilience and Stability of Ecological Systems.” *Annual Review of Ecology and Systematics* 4: 1–23.
- IEA. 2025. *Energy and AI*. Paris: International Energy Agency. <https://www.iea.org/reports/energy-and-ai>
- IEA. 2026. „Energy and AI: Key Questions Answered.” <https://www.iea.org/articles/energy-and-ai-key-questions-answered>
- ILO. 2025. *Generative AI and Jobs: A Refined Global Index of Occupational Exposure*. ILO Working Paper 140. <https://www.ilo.org/publications/generative-ai-and-jobs-refined-global-index-occupational-exposure>
- ILO. 2025. „Generative AI and Jobs: A 2025 Update.” Research Brief. International Labour Organization. <https://www.ilo.org/publications/generative-ai-and-jobs-2025-update>
- IMF. 2026. *The Global Economic and Financial Implications of Artificial Intelligence*. Staff Discussion Note. Washington, DC: International Monetary Fund. <https://www.imf.org/en/publications/staff-discussion-notes/issues/2026/01/08/the-global-economic-and-financial-implications-of-artificial-intelligence-572040>
- Inglehart, Ronald, și Christian Welzel. 2005. *Modernization, Cultural Change, and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- International AI Safety Report. 2026. *International AI Safety Report 2026*. Coordonat de Yoshua Bengio. <https://internationalaisafetyreport.org/publication/international-ai-safety-report-2026>
- Jones, Charles I., și Christopher Tonetti. 2020. „Nonrivalry and the Economics of Data.” *American Economic Review* 110(9): 2819–2858.
- Katz, Bruce, și Jeremy Nowak. 2017. *The New Localism*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Keltner, Dacher, Deborah H. Gruenfeld și Cameron Anderson. 2003. „Power, Approach, and Inhibition.” *Psychological Review* 110(2): 265–284.
- Korinek, Anton, și Joseph E. Stiglitz. 2021. „Artificial Intelligence, Globalization, and Strategies for Economic Development.” NBER Working Paper 28453. <https://www.nber.org/papers/w28453>
- Kostakis, Vasilis, și Michel Bauwens. 2014. *Network Society and Future Scenarios for a Collaborative Economy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kostakis, Vasilis, și Sokratis Seitaniidis. 2026. „Design Global, Manufacture Local: Operationalizing Post-Growth Industrial Policy through Cosmolocalism.” *Globalizations*. <https://doi.org/10.1080/14747731.2026.2660493>

- Lane, Frederic C. 1973. *Venice: A Maritime Republic*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Lijphart, Arend. 2012. *Patterns of Democracy*, ediția a doua. New Haven: Yale University Press.
- Marczinek, Max, Stephan Maurer și Ferdinand Rauch. 2022. „Identity in Trade: Evidence from the Legacy of the Hanseatic League.” Working Paper. https://www.awi.uni-heidelberg.de/md/awi/professuren/amnpoe/01wpfr_updatehanse102022.pdf
- Mazzucato, Mariana. 2013. *The Entrepreneurial State*. London: Anthem Press.
- Michels, Robert. 1915. *Political Parties*. New York: Hearst's International Library.
- Mokyr, Joel. 2007. „The Market for Ideas and the Origins of Economic Growth in Eighteenth-Century Europe.” *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 4(1): 3–38.
- Mokyr, Joel. 2016. *A Culture of Growth*. Princeton: Princeton University Press.
- Mokyr, Joel. 2023. „Social Organizations and Political Institutions: Why China and Europe Diverged.” *IGIER Working Paper* 697. <https://repec.unibocconi.it/igier/igi/wp/2023/697.pdf>
- Mosca, Gaetano. 1939. *The Ruling Class*. New York: McGraw-Hill.
- Muris, Peter, Harald Merckelbach, Henry Otgaar și Ewout Meijer. 2017. „The Malevolent Side of Human Nature: A Meta-Analysis and Critical Review of the Literature on the Dark Triad.” *Perspectives on Psychological Science* 12(2): 183–204.
- Nai, Alessandro. 2019. „The Electoral Success of Angels and Demons: Big Five, Dark Triad, and Performance at the Ballot Box.” *Journal of Social and Political Psychology* 7(2): 830–862. <https://doi.org/10.5964/jcpp.v7i2.918>
- Nai, Alessandro, și Emre Toros. 2020. „The Peculiar Personality of Strongmen: Comparing the Big Five and Dark Triad Traits of Autocrats and Non-Autocrats.” *Political Research Exchange* 2(1): 1707697. <https://doi.org/10.1080/2474736X.2019.1707697>
- Nai, Alessandro, și Jürgen Maier. 2024. *Dark Politics: The Personality of Politicians and the Future of Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Norenzayan, Ara. 2013. *Big Gods: How Religion Transformed Cooperation and Conflict*. Princeton: Princeton University Press.
- Lewis-Kraus, Gideon. 2025. „Curtis Yarvin's Plot Against America.” *The New Yorker*, 2 iunie 2025.
- North, Douglass C. 1990. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

- O'Boyle, Ernest H., Donelson R. Forsyth, George C. Banks și Michael A. McDaniel. 2012. „A Meta-Analysis of the Dark Triad and Work Behavior.” *Journal of Applied Psychology* 97(3): 557–579.
- OECD. 2025a. *Governing with Artificial Intelligence*. Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/2025/06/governing-with-artificial-intelligence_398fa287.html
- OECD. 2025b. *Artificial Intelligence and Competitive Dynamics in Downstream Markets*. Paris: OECD. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/11/artificial-intelligence-and-competitive-dynamics-in-downstream-markets_c6e81d0e/ccf0624a-en.pdf
- OECD. 2026a. *Digital Government Outlook 2026*. Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/2026/06/digital-government-outlook_4585678e/
- OECD. 2026b. *How to Make Inter-Municipal Co-operation Work*. Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/how-to-make-inter-municipal-co-operation-work_44d03db6-en.html
- OECD. 2026c. *Artificial Intelligence Markets*. Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/artificial-intelligence-markets_d531d73f-en/
- Ostrom, Elinor. 1990. *Governing the Commons*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ostrom, Elinor. 2010. „Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic Systems.” *American Economic Review* 100(3): 641–672.
- Ostrom, Vincent, Charles M. Tiebout și Robert Warren. 1961. „The Organization of Government in Metropolitan Areas: A Theoretical Inquiry.” *American Political Science Review* 55(4): 831–842.
- Pareto, Vilfredo. 1935. *The Mind and Society*. New York: Harcourt, Brace.
- Perrow, Charles. 1984. *Normal Accidents*. New York: Basic Books.
- Piketty, Thomas. 2020. *Capital and Ideology*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pomeranz, Kenneth. 2000. *The Great Divergence*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, Robert D., Robert Leonardi și Raffaella Y. Nanetti. 1993. *Making Democracy Work*. Princeton: Princeton University Press.
- Reiners, Wulf, și Matthias Kachelmann. 2025. „The EU digital strategy between sovereignty and green transformation: Political milestones, policy fields and strategic narratives.” IDOS Discussion Paper 33/2025.
- Rockall, Ernesto, Marika Tavares și Carlo Pizzinelli. 2025. „AI Adoption and Inequality.” IMF Working Paper 2025/068.

- <https://www.imf.org/en/publications/wp/issues/2025/04/04/ai-adoption-and-inequality-565445>
- Scott, James C. 1998. *Seeing Like a State*. New Haven: Yale University Press.
- Scott, James C. 2017. *Against the Grain*. New Haven: Yale University Press.
- Scheidel, Walter. 2019. *Escape from Rome*. Princeton: Princeton University Press.
- Simon, Herbert A. 1962. „The Architecture of Complexity.” *Proceedings of the American Philosophical Society* 106(6): 467–482.
- Sosis, Richard, și Eric R. Bressler. 2003. „Cooperation and Commune Longevity: A Test of the Costly Signaling Theory of Religion.” *Cross-Cultural Research* 37(2): 211–239.
- Spruyt, Hendrik. 1994. *The Sovereign State and Its Competitors*. Princeton: Princeton University Press.
- Srinivasan, Balaji. 2022. *The Network State*. <https://thenetworkstate.com/>
- Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence. 2026. *AI Index Report 2026*. <https://hai.stanford.edu/ai-index/2026-ai-index-report>
- Swiss Federal Department of Foreign Affairs. 2026. „Swiss Federalism.” *About Switzerland*. <https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik-geschichte/politisches-system/foederalismus.html>
- Susskind, Daniel. 2020. *A World Without Work*. New York: Metropolitan Books.
- Tainter, Joseph A. 1988. *The Collapse of Complex Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles. 1992. *Coercion, Capital, and European States, AD 990–1992*. Oxford: Blackwell.
- Turchin, Peter. 2016. *Ultrasociety*. Chaplin, CT: Beresta Books.
- Turchin, Peter. 2023. *End Times: Elites, Counter-Elites, and the Path of Political Disintegration*. New York: Penguin Press.
- United Nations. 2024. *Global Digital Compact*. <https://www.un.org/global-digital-compact/>
- United Nations. 2026. *Global Dialogue on AI Governance and Independent International Scientific Panel on AI*. <https://www.un.org/global-dialogue-ai-governance/en>
- V-Dem Institute. 2026. *Democracy Report 2026: Unraveling the Democratic Era?* University of Gothenburg. <https://www.v-dem.net/publications/democracy-reports/>
- Weber, Max. 1905/2002. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Los Angeles: Roxbury.
- Weber, Max. 1922/1978. *Economy and Society*. Berkeley: University of California Press.

- Weymouth, Stephen. 2025. „Digital Disintegration: Techno-Blocs and Strategic Sovereignty in the AI Era.” *International Organization* 79(S1): S57–S70. <https://doi.org/10.1017/S0020818325101070>
- Whitehouse, Harvey. 2004. *Modes of Religiosity*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Whitehouse, Harvey, Pieter François, Patrick E. Savage et al. 2019. „Complex Societies Precede Moralizing Gods throughout World History.” *Nature* 568: 226–229.
- World Bank. 2025. „Urban Development Overview.” <https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview>
- World Values Survey Association. 2026. World Values Survey, Wave 8 and methodological resources. <https://www.worldvaluessurvey.org/>
- Woods, David D. 2018. „The Theory of Graceful Extensibility: Basic Rules That Govern Adaptive Systems.” *Environment Systems and Decisions* 38: 433–457.
- Wrangham, Richard. 2019. *The Goodness Paradox*. New York: Pantheon.
- Burrows, Roger. 2020. „On Neoreaction.” *The Sociological Review / Undisciplining project*.
- Hui, Yuk. 2017. „On the Unhappy Consciousness of Neoreactionaries.” *e-flux journal* 81.
- Hui, Yuk. 2025. „On the Recurrence of Neoreactionaries.” *e-flux journal* 151.
- Land, Nick. 2012–2013. „The Dark Enlightenment.” *Xenosystems / archived online essay*.
- Ratcliffe, Jonathan. 2020. „Rebooting the Leviathan: NRx and the Millennium.” *boundary 2 online review*.
- Smith, Harrison, și Roger Burrows. 2021. „Software, Sovereignty and the Post-Neoliberal Politics of Exit.” *Theory, Culture & Society* 38(6): 143–166. <https://doi.org/10.1177/0263276421999439>
- Wikipedia contributors. 2026. „Dark Enlightenment.” Wikipedia, accesat 9 august 2026. Folosit ca hartă terminologică și bibliografică, nu ca autoritate primară.
- Yarvin, Curtis (Mencius Moldbug). 2007. „A Formalist Manifesto.” *Unqualified Reservations*, 24 aprilie 2007.
- Yarvin, Curtis (Mencius Moldbug). 2008. „Patchwork: A Political System for the 21st Century.” *Unqualified Reservations*, serial început la 13 noiembrie 2008.